

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

128698

**ÖDEMiŞ'TE CUMHURİYET DÖNEMİ YAPILARININ
KENTSEL MEKAN BAĞLAMINDA İRDELENMESİ**

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Mimar Mehmet BAŞARANBİLEK

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan**

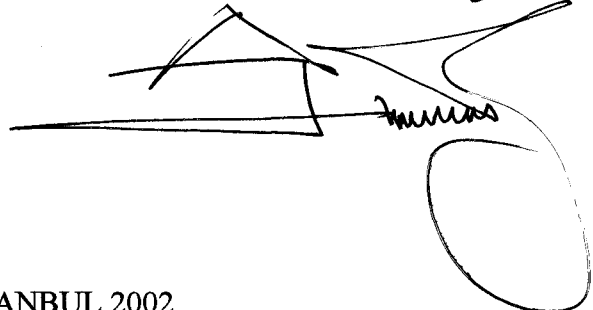
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez danışmanı: Prof. Ali DÜZGÜN

Prof. Dr. Ayfer Aytepe

Prof. Dr. Zekai Gergülü

İSTANBUL 2002

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	i
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ii
RESİM LİSTESİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. KÜÇÜK MENDERES HAVZASI VE ÖDEMiŞ TARİHİ.....	3
2.1 Küçük Menderes Havzası Tarihi.....	3
2.2 Ödemiş Tarihi.....	13
2.3 Ödemiş'in Kentsel ve Kültürel Tarihi.....	15
3. ÖDEMiŞ İMAR PLANI.....	32
3.1 1932 Mimar Scarpa'nın İmar Planı.....	32
3.2 1944 Ödemiş İmar Planı Yarışması ve Jüri Değerlendirmesi.....	34
3.3 1948 Ödemiş Kesin İmar Planı Raporu.....	36
3.4 1968 ve 1985 Kesin İmar Planları.....	43
4. ÖDEMiŞ'TE CUMHURİYET DÖNEMİ YAPILARI VE KENTE ETKİLERİ.....	45
4.1 Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapıları.....	45
4.2 Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapılarında Mekansal Etkiler.....	85
4.3 Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapılarında Kentsel Mekan Bağlamında İrdelenmesi.....	87
4.3.1 Ödemiş'te Kentsel Mekan Etkilerinin Toplumsal Katkılarının Belirlenmesi İçin Yapılan Anket Sonuçları ve Değerlendirmeler.....	94
5. SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR.....	110
EK. Ödemiş Tarihi Kent Fotoğrafları.....	111
ÖZGEÇMiŞ.....	237

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Ödemiş'in coğrafi ve yönetsel konumu, (Tortop ve Yavuz, 1995).....	3
Şekil 2.2 Ödemiş Yukarı Küçük Menderes Havzası Planı,(Ödemiş Belediye Arşivi).....	5
Şekil 2.3 Ödemiş Planı, (Ödemiş Belediye Arşivi).....	14
Şekil 4.1 Fotoğrafların çekildiği noktalar.....	46

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 4.1 Araştırma kitlesinin medeni durumuna göre oransal dağılımı.....	94
Çizelge 4.2 Araştırma kitlesinin hanede kendinden başka yaşayanların oransal dağılımı.....	94
Çizelge 4.3 Araştırma kitlesinin eğitim düzeyine göre oransal dağılımı.....	95
Çizelge 4.4 Araştırma kitlesinin meslek durumuna göre dağılımı.....	95
Çizelge 4.5 Araştırma kitlesinin kaç yıldır Ödemiş'te yaşadığının oransal dağılımı.....	96
Çizelge 4.6 Araştırma kitlesinin çocukluğunu nasıl bir konutta geçirdiğinin oransal dağılımı.....	96
Çizelge 4.7 Araştırma kitlesinin çocukluğunda yaz ve kış aylarında farklı konutlarda kalıp kalmadığına dair oransal dağılımı.....	97
Çizelge 4.8 Araştırma kitlesinin bugün yaz ve kış aylarında farklı konutlarda kalıp kalmadığına dair oransal dağılımı.....	97
Çizelge 4.9 Araştırma kitlesinin eskiden ve şimdiki konutları kendilerinin mi yoksa kira mı sorusuna dair oransal dağılımı.....	97
Çizelge 4.10 Araştırma kitlesinin eskiden ve şimdiki konutları farklı olan %60'ının farklılık nedenlerinin oransal dağılımı.....	98
Çizelge 4.11 Araştırma kitlesinin eskiden ve şimdiki konutlarının yapı olarak farklı mı sorusuna dair oransal dağılımı.....	98
Çizelge 4.12 Araştırma kitlesinin Dünya ve Türkiye'ye ilişkin bilgileri nereden öğrendiğine dair oransal dağılımı.....	99
Çizelge 4.13 Araştırma kitlesinin eskiden Dünya ve Türkiye'ye ilişkin bilgileri nereden öğrendiğine dair oransal dağılımı.....	100
Çizelge 4.14 Araştırma kitlesinin sinemaya gidip gitmediğine dair oransal dağılımı.....	100
Çizelge 4.15 Araştırma kitlesinin hemen hemen hergün gazete okuyup okumadığına dair oransal dağılımı.....	101
Çizelge 4.16 Araştırma kitlesinin Ödemiş için duygularına dair oransal dağılımı.....	101
Çizelge 4.17 Araştırma kitlesinin Ödemiş'in bugün için en önemli sorunu nedir sorusuna verdikleri yanıtların oransal dağılımı.....	102
Çizelge 4.18 Araştırma kitlesinin yaşadığı mahallelerin bugün için en önemli sorunu nedir sorusuna verdikleri yanıtların oransal dağılımı.....	103
Çizelge 4.19 Araştırma kitlesinin Ödemiş'te en beğendiği yapı sorusuna verilen yanıtların oransal dağılımı.....	104
Çizelge 4.20 Araştırma kitlesinin Ödemiş'te en beğendiğiniz semt sorusuna verdikleri yanıtın oransal dağılımı.....	105

RESİM LİSTESİ

	Sayfa
Resim 2.1 Çukur Park, 1940'lı yıllar. (Fotoğraf: Coşan Uyguner Arşivi).....	28
Resim 4.1 Koca (Ulu) Cami, (1702); bugünkü durumu, (2001).....	47
Resim 4.2 Manyası Caddesi'nde Katırcı Hanı, 19. yüzyıl; bugünkü durumu, (2001).....	47
Resim 4.3 Lise Caddesi'nde Ortaokul Binası, 19.yüzyıl; bugünkü durumu, (2001).....	48
Resim 4.4 Eski İstasyon Binası, (1888); bugünkü durumu, (2001).....	48
Resim 4.5 Eski İstasyon Binası, (1888); bugünkü durumu, (2001).....	49
Resim 4.6 Eski İstasyon deposu,(1888); bugünkü durumu, (2001).....	49
Resim 4.7 Eski Hastane binası, (1894); bugünkü durumu, (2001).....	50
Resim 4.8 Eski Hastane binası, (1894); bugünkü durumu, (2001).....	50
Resim 4.9 Üniversite Caddesi, solda Ödemiş Arastası, 19. yüzyıl ortaları; bugünkü durumu, (2001).....	51
Resim 4.10 Ödemiş Arastası, 19.yüzyıl ortaları; bugünkü durumu, (2001).....	51
Resim 4.11 Baba,oğul,torun (Ali Türer); Arasta'da üç kuşaktır sarraf,(2001).....	52
Resim 4.12 Yeni Cami, (1912); bugünkü durumu, (2001).....	52
Resim 4.13 Bit pazarı, 19.yüzyıl; bugünkü durumu, (2001).....	53
Resim 4.14 Eski Hamam Mahallesi'nde Türk evleri; bugünkü durumu, (2001).....	53
Resim 4.15 Gençlik Caddesi'nde eski Türk evleri; bugünkü durumu, (2001).....	54
Resim 4.16 Eski Hamam Mahallesi'nde Türk evleri; bugünkü durumu, (2001).....	54
Resim 4.17 Yayla Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).....	55
Resim 4.18 Yayla Caddesi'nde eski iki Rum evi;bugünkü durumu, (2001).....	55
Resim 4.19 Yayla Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).....	56
Resim 4.20 Yayla Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).....	56
Resim 4.21 Uzun Sokak'ta (Fevzi Paşa Caddesi) eski iki Rum evi; bugünkü durumu, (2001).....	57
Resim 4.22 Zafer Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).....	57
Resim 4.23 Saraçoğlu Caddesi'nde Tarım Lisesi (1914), şimdi Öğretmenevi; bugünkü durumu, (2001).....	58
Resim 4.24 Saraçoğlu Caddesi'nde Tarım Lisesi (1914), şimdi Öğretmenevi; bugünkü durumu, (2001).....	58
Resim 4.25 Yıldız Oteli (1927); bugünkü durumu, (2001).....	61
Resim 4.26 Meşrutiyet Caddesi'nde Aksekili Hüseyin Serter evi(1927 – 1930); bugünkü durumu, (2001).....	61
Resim 4.27 Yeni Cami Meydanı'nda Neo – Klasik bir yapı 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	62
Resim 4.28 Yeni Cami Meydanı'nda İzmir Oteli,1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	63
Resim 4.29 Yeni Cami Meydanı'nda bir yapı, 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	64
Resim 4.30 Yeni Cami Meydanı'nda bir yapı, 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	64
Resim 4.31 Ordu Caddesi'nde Helvacı Ethem Bey'in Bürosu, 1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	65
Resim 4.32 Kasap Hali (1930) girişi; bugünkü durumu, (2001).....	65
Resim 4.33 Kasap Hali (1930) iç görünümü; bugünkü durumu, (2001).....	66
Resim 4.34 Yeni Çarşı (1930 – 1934); bugünkü durumu, (2001).....	66
Resim 4.35 Yeni Çarşı'da (1930 – 1934) neo – klasik bir yapı; bugünkü durumu, (2001)....	67
Resim 4.36 Gazi Caddesi'nde Günaydın Kahvesi (1930); bugünkü durumu, (2001).....	68
Resim 4.37 Gazi Caddesi'nde fırın (1930); bugünkü durumu, (2001).....	68
Resim 4.38 Mithatpaşa Caddesinde bir yapı, 1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	69
Resim 4.39 Tayyare Binası (1930); bugünkü durumu, (2001).....	70

Resim 4.40	Hükümet Konağı (1932); bugünkü durumu, (2001).....	70
Resim 4.41	Reji (Tekel) binası (1930 – 1932); bugünkü durumu, (2001).....	71
Resim 4.42	Tekel / Tütün İşletmesi Yönetim Binası (1930 – 1932); bugünkü durumu, (2001).....	72
Resim 4.43	İnceoğlu Sokakta bir ev, 1930’lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	72
Resim 4.44	İnceoğlu Sokakta bir ev, 1930’lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	73
Resim 4.45	Sümbül Sokakta bir ev, 1930’lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	74
Resim 4.46	Askerlik Şubesi binası (1939); bugünkü durumu, (2001).....	74
Resim 4.47	İnönü İlkokulu, 1940’lı yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	75
Resim 4.48	Yeni İstasyon Binası, 1940’lı yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	75
Resim 4.49	Halkevi Binası (1948); bugünkü durumu (2001).....	76
Resim 4.50	Halkevi Binası (1948); bugünkü durumu (2001).....	77
Resim 4.51	Ödemiş Demokrat Parti binası, (1948); bugünkü durumu, (2001).....	77
Resim 4.52	Otogar, (1948 – 1956); bugünkü durumu (2001).....	78
Resim 4.53	Ödemiş Postanesi, 1950’li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	78
Resim 4.54	İş Bankası, 1950’li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	79
Resim 4.55	T.C. Ziraat Bankası, 1950’li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	79
Resim 4.56	Yayla Caddesi’nde Türer Apartmanı (1962); bugünkü durumu, (2001).....	80
Resim 4.57	Yayla Caddesi’nde, Ece Apartmanı(1972); bugünkü durumu, (2001).....	80
Resim 4.58	Saraçoğlu Stadı, 1980’li yıllar; bugünkü durumu, (2001).....	81
Resim 4.59	Son yıllarda yapılan SSK Hastanesi; bugünkü durumu, (2001).....	82
Resim 4.60	Zafer Caddesi; bugünkü durumu, (2001).....	82
Resim 4.61	Ulus Meydanı; bugünkü durumu, (2001).....	83
Resim 4.62	Saraçoğlu Caddesi, 1950’li yıllar. (Fotoğraf: Coşan Uyguner Arşivi).....	84
Resim 4.63	Saraçoğlu Caddesi; bugünkü durumu, (2001).....	84
Resim 4.64	Yeni Ödemiş Dergisi, (1932).....	90

ÖNSÖZ

Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'nın araştırılması ve incelenmesi; bu dönem mimarlığının değişim içinde saptanması ve değerlendirilmesi; kente ve kentliye olan etkileri şüphesiz bu tezin sınırları içinde kalmıyor. Yaşamla, yaşam tarzı ve görüşüyle değişen karşılıklı etkilenme; yapının yapıyla, yapının insanla etkileşimini değişken ama sürekli kılıyor.

Bu araştırmayı, Ödemiş ölçeğinde ele aldığım konuları irdelerken gördüm ki; söyleşiler yaptığım, notlar tuttuğum Ödemişliler, kente bakışında ufkumu açmış; bu nedenle kendilerine olan borcumu belirtmeliyim.

Orada bulunduğum sırada, belediyenin mevcut olan arşivinden yararlanma isteğimi kırmayan ve beni destekleyen Ödemiş Belediye Başkanı Sayın Mehmet Eriş ile - olmayan - belediye arşivinden bulup - çıkardığı eski kent fotoğrafları ile bu çalışmama katkıda bulunan, güncel verileri sunan Belediye Meclis Üyesi Sayın Ali Türer'e teşekkür ederim.

Benim için uzun bir dönem olan bu çalışma evresinde, her zaman olduğu gibi yardım ve birikimlerini esirgemeyen anneme ve babama; özellikle zor zamanlarımda beni yüreklendiren ve bu tezimi yönlendiren değerli hocam Sayın Prof. Ali Düzgün'e içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

1680 yıllarında küçük bir köy iken ikiyüz yıl içinde Küçük Menderes Havzası'nın en büyük kenti olan Ödemiş'in Cumhuriyet Dönemi yapılarını ve kentsel mekan etkilerini incelemek için çalışma yapılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı üzerine yayınların azlığı, Ödemiş'le ilgili bu dönemi içeren araştırma ve yayınların yokluğu, ne Ödemiş Belediyesi'nde ne de özelde arşivlerin olmaması, yaptığım çalışmada konuya özgü yöntemler bulmamı gerektirmiştir.

Mimarlığın geçirdiğimiz toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerin göstergesi olduğu yaklaşımdan hareketle; öncelikle Küçük Menderes Havzası'nın ve Ödemiş'in siyasal – sosyal tarihinden yola çıkılıp Ödemiş'in kentsel tarihine ulaşan bir araştırma yapılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk planlı kentlerinden olan Ödemiş'in planları ve plan raporları üzerinde çalışılarak Cumhuriyet Dönemi yapılarının kültürel bağlamda irdelenmesine geçilmiş; gerek Ödemiş'te yaptığım araştırma gezilerinde saptayabildiğim mimarlık yapıtları, gerekse edindiğim Cumhuriyet'in ilk yıllarından siyah – beyaz fotoğraflarla bu konuda bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Ayrıca, Ödemiş'te yaşayan yaşlılarla kent ve kentsel yaşam üzerine yaptığım söyleşilerden edindiğim bilgi ve izlenimler ve yaptığım anket sonucu ortaya çıkan değerlendirmeler; kentsel değişimin siyasal ve sosyal dönüşümlerle birlikte olduğu gerçeğini pekiştirmiştir.

Kendisinden önce var olan yüzelli köy ve birkaç kasabaya karşın, bir kent yaşamı için kısa sayılabilecek iki yüzyıl içinde havzanın en büyük kenti olabilmesinin nedeni, bu kenti Küçük Menderes Havzası'nın doğal, siyasal ve toplumsal tarihinin yaratmış olmasıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında geleneksel yapılarının yanında neo – klasik, art – deco, art-nouveau, I.Ulusal Mimarlık Dönemi mimarlık yapıtlarıyla mimari mekan etkileri öne çıkan bir kent iken, II. Ulusal Mimarlık Dönemi ve sonrası mimarlık yapıtlarıyla zenginleşen Ödemiş; 1970 sonrası içeriksiz biçim değişikliğine uğrayarak sıradan apartmanlarla yozlaşan günümüz kentlerine benzemiştir. Kentsel mekan etkileri kültür bağlamında irdelendiğinde, son yıllardaki siyasal ve sosyal dönüşümlerin bu yozlaşmayı oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Küçük Menderes, Ödemiş, Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Kentsel mekan etkileri, Kültür bağlamı.

ABSTRACT

Ödemiş became the largest town of the Küçük Menderes Water Basin within 200 years while it was a small village in 1680. This thesis is made to examine the works and city space influences of the Republican period of this town.

It required to find unique methods for this work since there are very few publications on Republican – period architecture: no research was made in relation to Ödemiş of the same period; no archive was found neither in the Ödemiş municipal nor private organisation.

With a supposition that Architecture shows social, economic, political and cultural development, the research was made, to start with political and social history of the Küçük Menderes Water Basin and Ödemiş, for the city history of Ödemiş.

The Republican period architects have been examined in the context of culture by working with the plans and plan reports of Ödemiş which was one of the first planned towns of the Republican Period. Both architectural works found during my research trips in Ödemiş and black and white pictures of the first Republican period are used for the subject.

The information and impressions obtained through dialogues with old people in Ödemiş about town and life as well as the result of queries emphasise the truth that changes in town have taken place together with political and social changes.

This town was created by the natural, political and social history of the Küçük Menderes Water Basin. This is why it became the largest town of the region within 200 years, which is supposed to be very short for a town life, inspite of the existence of 150 villages and several small towns before itself.

Ödemiş was a town where architectural space influences were given importance to with neo – classic art – decoration and art – nouveau beside traditional works during the first Republican period. It became enriched with other architectural works during the second national architectural period and later years. However it became deteriorated because of wrong policies of change to that it was filled with ordinary apartment buildings and began to look like a present town. If city influences are examined, it can reach the conclusion that the political and social changes in recent years have created this deterioration.

Key Words: Küçük Menderes, Ödemiş, Republican – period Architecture, City space influences, Cultural relation.

1. GİRİŞ

1700 Yıllarında göze batmayan küçük bir köy iken, 200 yılda irice bir kasabaya ve Cumhuriyet’le birlikte planlı bir kente dönüşen Ödemiş’te Cumhuriyet Dönemi mimarlığını incelemek, bu mimarlık yapıtlarının mekan etkilerini ve kültür bağlamını irdelenmek pek kolay olmadı .

Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ödemiş ölçeğinde ele alındığında, ülke genelinde zaten yoğun olmayan araştırmaların burada hiç olmaması, araştırma yönteminde zorluklar doğurdu.

Üstelik Cumhuriyet öncesi dönemlerden günümüzle bağ kurabilme olanağı veren mimarlık yapıtlarının yok denecek kadar azlığı, özellikle 1980’li yıllardan günümüze uzanan dönemde, var olan mimarlık yapıtlarının hızla yıkılması, yok edilmesi; maddi kültür belgelerine de ulaşmayı engelledi. Üstelik Ödemiş’te, var olan mimarlık yapıtlarının tasarımcı ve uygulayıcılarının aramızdan ayrılmaları ya da bilinmemesi, bilginin kaynaktan sağlanmasına olanak vermedi.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında planlı, çağdaş bir kent olma yolunda önemli adımlar atan belediyenin, son dönemlerde yapılan Ödemiş’teki bilinçsizce biçim değiştirme, kentin kimliğini yok etme çabalarına koşut olarak belediye arşivini de dağıtması – yok etmesi, araştırma için var olan zorluklara kamudan da bir zorluk, bir yokluk ekledi. Buna, bugüne değin özel arşiv ve belgelerin toplanmaması ya da yokluğu da eklenince; araştırma yönteminin, görme ve duymaya dayanan insani edimlerle yola çıkılıp, Ödemiş üzerine yazılmış birkaç kitap ve makaleden de yararlanılarak oluşturulması gerçeği su yüzüne çıktı.

Araştırmamda; mimarlığın bir anlamda geçirdiğimiz toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerin, toplumumuzun geçirdiği aşamaların yansımaları olduğu (Sözen, 1993) gerçeğinden hareket ederek; yöntemimi bu gerçek ya da yaklaşım üzerine oluşturma gereği duydum.

Bir kenti - burada Ödemiş’i - anlamının o kentin oluşumundan bugüne geçirdiği sosyal – siyasal, kentsel – kültürel değişimleri tarihi perspektif içinde değerlendirmekle sağlanabileceğini düşünerek, yöresiyle birlikte Ödemiş tarihini inceledim. Kentin varoluş nedeni olan Küçük Menderes Havzası’nı bilmeden Ödemiş’i anlamının pek olası olmadığını gördüm. Bütün bunlar, beni ve araştırmamı zenginleştiren insanlarla söyleşi yapmaya yöneltti. Gerçi bu araştırma anlatılarda gizli olan yanlışları taşısa da,

gözlemlerime dayanan gerçeği ve kentin görselliğinin belirlediği gerçekliği değiştirmedim.

Küçük Menderes Havzası'nın ortasında, düz ovanın merkezinde, bir kent yaşamı için çok kısa bir süre olan iki yüzyıl içinde gelişip Cumhuriyet'le birlikte planlı bir kente dönüşen Ödemiş'in zengin mimarlık mirasını, kentte elde fotoğraf makinasıyla geze geze yakalamak ve bununla birlikte plan verilerini ve hedeflerini anlamak bir keyif oldu. 1930'larda Scarpa'nın; 1944'lerde Kemal Ahmet Aru ve ekibinin gezip ölçtüğü yerlerde gezmek, onların gözüyle kenti görmek ve bugünün yoz değişiminin ayırdına varmak acı da olsa benim için bir kazanım oldu.

Buna bağlı olarak konum olan Cumhuriyet Dönemi yapılarını - kalanları ve görebildiklerimi - kentin dokusu içinde değerlendirmek, mimarlık kültürü olarak bulundukları mekanlara etkilerini tanımlamak ve bunun Ödemiş'e ve Ödemişli'ye kültür bağlamında yansımaları irdelemek için daha çok yol almam ve kenti sevmem gerektiğini anladım.

Kentin bugünkü durumuyla ilgili bugünün insanıyla yaptığım anketle -ki konum gereği sınırlı tutulmuştur- eski ile yeni, dün ile bugün arasındaki değişimi, sorunları, planlı dönem ile planlı olmasına karşın yozlaştırılan kentin bugünkü dönemini Ödemişli'nin nasıl değerlendirdiğini çıkarmaya çalıştım.

Umut ederim ki, yoğun bir uğraş sonucu ortaya çıkardığım bu araştırma; Ödemiş üzerine yeni mimarlık araştırmalarına öncülük eder.

İlçesi'nin dağ eteklerinden çıkan Küçük Menderes Nehri, ovayı katederek Selçuk (Ephesos) yakınlarında Ege Denizi'ne dökülür. Bu coğrafya; dağlarıyla, yaylalarıyla, ovasıyla bereketli bir havzadır ve ilkçağlardan beri insan yerleşimlerine sahne olmuştur; bu nedenle zengin bir tarihi vardır.

Bu bakımdan, Ödemiş'i anlamak için bu havzanın siyasal ve sosyal tarihini de bilmek gerekir. Bu nedenle, tarih öncesi dönemlerden günümüze uzanan zaman içinde kısa başlıklarla Küçük Menderes Havzası'nı ve dolayısıyla Ödemiş'i tanımak gerekir.

Ödemiş Ovası'nda bilimsel arkeolojik araştırma ve kazılar yapılmamıştır. Buna rağmen İlkçağ yazınına geçen yer adları (Umar, 1993), yerel tarih yazarlarının büyük ve özverili çabalarıyla bu havzanın tarihi (Yavuz, 1988) ve tarihsel coğrafyası (Meriç, 1988) gün yüzüne çıkmıştır.

Küçük Menderes Havzası'nda yerleşim tarihi Geç Kalkolitik çağında başlar. Bu havzanın alüvyon birikintileri arasında seçilmekte zorlanan höyükleri vardır ve Ödemiş Müzesi tarafından, Prof. Dr. Veli Sevin ve Tarihçi Behiç Galip Yavuz tarafından saptanmıştır. M.Ö. V. - III. bin yılları arasına tarihlenen bu höyükler, M.Ö. III. binde Erken Tunç çağında da varlıklarını sürdürürler. M.Ö. I. binin başlarına değin bu höyükler kültürel katmanlarıyla ovadaki yegane yerleşim yerleridir. Bu höyüklerden başlıcaları Mezartepe, Tepetarla, Karakova, Maltepe, Köşkkuyusu, Dağcı, Çukurçeşme höyükleridir.

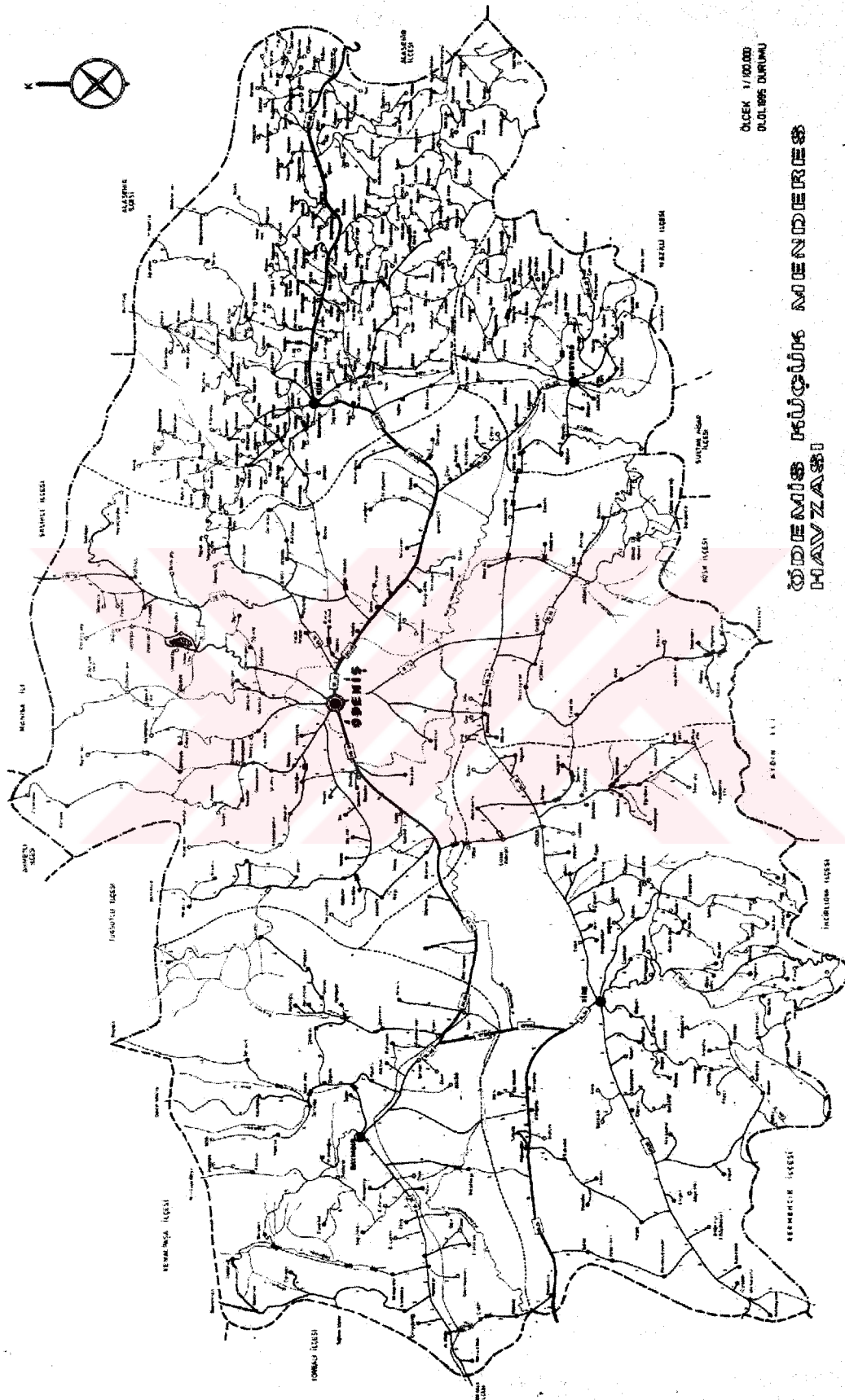
Eski Tunç Çağı'nın sonlarına doğru bu havzada Hattiler'in kültürü ile karşılaşırız.

Hitit İmparatorluğu'nun eski dönemlerinde (M.Ö.1600) Luviler bu yörenin halkı idi ve bu bölge Lydia bölgesiydi.

Anadolu'da M.Ö. II. binin ilk çeyreğinden itibaren yazılı tarihi başlatan Hititler'dir ve bu havza Assuwa ülkesi olarak anılır. M.Ö. 9. yüzyılda yaşadığı sanılan büyük şair Homeros ise bu havzayı Asia olarak tanımlar. Yani Küçük Menderes Havzası'na Grekler tarafından verilen Asia adı Hititçe'nin Assuwa'sının bir bakıma dönüşümüdür. İleriki yüzyıllarda Greklerin kendi doğularını daha iyi tanımaları ve kolonizasyonu ile Büyük İskenderin Hindistan ve Afganistan'a doğru uzanan dünya imparatorluğu hayali ile yaptığı seferler sonucu (Asia olarak anılan ülkenin uçsuz bucaksız olduğu anlaşılınca) Anadolu'ya "Asia Minor" yani Küçük Asya adı verilmiştir.

Burada bir saptama yapmak gerekirse Ödemiş Ovası koca bir kıtaya, yani Asya'ya adını veren bir yerdir. Hititler'in Anadolu'da yıkılmasına neden olan ve bu topraklarda Frig Devleti'ni kuran Thrak kavimlerinin Anadolu'ya gelmesiyle M.Ö. 1200 yıllarından M.Ö.

800 yıllarına değin karanlık bir dönem yaşanır.

Şekil 2.2 Ödemiş Yukarı Küçük Menderes Havzası Planı,(Ödemiş Belediye Arşivi).

Ancak Friglerin Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes vadilerini içine alan ve Eskişehir'de Lydia olarak anılan bölgede desteklediği yerel bir krallık; siyasal ve kültürel alanda yerini alır: Lydia Devleti.

Bozdağ'dan Sardes'e inen Paktolos (Sart) Çayı'ndaki altın rezervlerini işleten Lydialılar, tarihte ilk madeni parayı (sikke) icad eden ve tedavüle çıkaran bir kavimdir ve ayrıca Bozdağlar'ın, Küçük Menderes Havzası'nın safran çiçeğinden ürettikleri ve kendine özgü kapları (Lydion) içinde İtalya'ya değin ihraç ettikleri parfümleriyle de ünlüdür. Bu topluluk, Kilbis (Yukarı Küçük Menderes) ovasında yetiştirdikleri atları, Hypaipa(Günlüce)'da ürettikleri kök boyaları ve dokumaları, aynı kentteki at bakımevi/hastanesi ile ünü yöreyi aşan kültürler geliştirdi. Bu ünlü atları üzerinde mızraklı süvarileriyle tüm Eskişehir dünyasında korku saldılar, ilgi gördüler. (Bugün bile Ödemiş ovasında ilgi gören at kültürü, Çaylı Rahvan At Yarışları'yla sürekliliğini korumaktadır.)

M.Ö. 546 yılında Pers kralı Kyros'un, son Lydia kralı Kroisos'u yenmesiyle Lydia Devleti son buldu ve Küçük Menderes Havzasında 200 yıl süren Pers egemenliği başladı. Persler, Anadolu'yu mülki ve idari olarak satraplıklara ayırmışlardı. Yukarı Küçük Menderes Havzasının beyleri (satrapları) de Sardes'te oturuyordu.

Persler bu havzada, ateş kültünü yaygınlaştıran Hypaipa'da bir kutsal alan yaptırdı. Gene kendi kültürünün aşk ve doğurganlık tanrıçası Anahita için aynı kentte bir tapınak yaptırdı. (Aydınöğlu Beyliği'nden Osmanlılara kalan tapu ve vakıf defterlerinde Birgi'ye bağlı Cemaat-ı Gebran'dan sözedilir. Yani ateşe tapanlar, yani Zerdüş dininden olanlar. Bu kayıtlar da gösteriyor ki, Küçük Menderes Havzası'na M.Ö. 546 yılında giren ateşe tapma inancı havzada yüzyıllar boyu, yaklaşık ikibin yıl belki daha da fazla etkinliğini sürdürdü).

M.Ö. 334 yılında Makedonya kralı Büyük İskender, Pers egemenliğine son vererek Batı Anadolu'ya ve dolayısıyla Küçük Menderes Havzası'na egemen oldu. Böylece tarihte Helenistik Dönem olarak adlandırılan dönem başlamış oldu. Hindistan'a değin uzanan geniş bir coğrafyada Helen İmparatorluğu kuran Büyük İskender'in genç yaşta, kimseyi veliaht bırakmadan ölümü (M.Ö. 323) üzerine generalleri, imparatorluğun bütünlüğünü korumak yerine tutku ve anlaşmazlıklarla imparatorluğu parçaladılar. Menandros, Lysimakhos, Seleukos, Antiokhos Hieraks gibi generaller Küçük Menderes Havzası'nın sırayla egemeni oldular.

Bergama Kralı I. Attalos, Anadolu Helenleri'nin gözünden düşen A. Hieraks'ı Küçük Menderes Havzası'nda bugünkü Kiraz'da (Koloe) yenerek Bergama Krallığı'na bağladı burayı (M.Ö.229). Bir ara Seleukoslar'ın eline geçen havza, Seleukoslar Romalılara

yenilince tekrar Bergama Krallığı'na bağlandı (M.Ö.188).

Bergama Kralı III. Attalos'un ölümüyle (M.Ö. 133), vasiyeti üzerine Romalılar krallık topraklarına el koydu. Böylece Helenistik Dönem kapanmış, Roma Dönemi başlamış oldu.

Roma Dönemi'ne değin Küçük Menderes Havzası'nda yaşayan Kilboslular ve Kaystrosular (ırmağın yukarısında ve aşağısında yaşayanlar) dağınık köy toplulukları halinde yaşadılar. Bu topluluklar Helenistik Dönem'de kendi sikkelerini (madeni para) bastırdılar. Prof. Dr. Recep Meriç'e (1988) göre de bu topluluklar M.Ö. 1. yüzyıldan sonra kentleşmeye başladılar. İlk kurulan kent eski Lydia yerleşimi olan Hypaipa'dır ve M.Ö. 86 yılında kent olarak sözedilir.

Helenistik Dönemde, bu havzada rektagonal kesilmiş, dış yüzleri bosajlı (kabarık) düzgün taş bloklarla yapılmış (bu nedenle Roma kalelerinden teknik olarak ayrılır) kaleler yapılmıştır. Yukarıeğridere, Asar Yaylası, Kocaoluk, Kayaköy, Kızılcavlu ve Yağlar köylerinde Helenistik Dönem kale kalıntıları yer alır.

Romalılar, Asya eyaleti kurmak üzere M.Ö. 129'da Akilius'u Anadolu'ya gönderdi. Akilius Ephesos'dan Sardes'e giden geniş yollar yaptırdı, Küçük Menderes Havzası Ephesos'a bağlandı.

Pontus Kralı Mithridates'in Roma ile arası açılınca, M.Ö. 88 yılında Roma eyaletlerine girdi ve yaptığı savaşla Hermos (Gediz), Meandros (Büyük Menderes) ve Kaystros (Küçük Menderes) vadilerini istila etti; yerli halkın coşkun desteği ile karşılandı. Mithridates'in emri ile bir gün içinde 80 bin Romalı öldürüldü. Bergama kenti yeni başkent yapıldı. Ancak M.Ö. 85 yılında Romalılara karşı savaşı yitirince Kılbianos ovası yeniden Roma egemenliğine geçti. Ama Asya Eyaletlerinde pek huzur da kalmadı.

Romalılar M.Ö.27 yılından sonra vergileri yeniden düzenleyip azalttılar. Asya Eyaletlerinde ve dolayısıyla Küçük Menderes Havzası'nda halk barış ve mutluluğa kavuştu. Ekonomik kalkınma, refah ve bayındırlık hizmetlerinin görüldüğü bu döneme Pax Romana denir.

"M.S. 26'da Augustus adına Asya'da yapılacak eyalet tapınağına sahip olmak için Roma'ya kurul gönderen 11 kentin içinde Hypaipa (Günlüce Köyü)'da vardı. Bu da Hypaipa'lının böyle bir mabedi yaptıracak kadar varıl olduğunu ve Kılbianos ovasındaki kentler içindeki önemini belirtmesi bakımından ilginçtir. Buna rağmen Hypaipalılar, Persler'in Anaitis mabedine çok saygı gösterip, Romalılar'a kin beslediler. M.S. 2. yüzyılda Persli Artemis (Anaitis) kültü çok önemli bir duruma geldi" (Yavuz,

1988).

M.S. 2. yüzyılın ortalarında Asya eyaletinde görülen deprem ve M.S. 165 yılında Babilonya'dan gelen yıkıcı bir hastalık Anadolu'da ve Kaystros havzasında insan ve hayvan kırımına neden oldu; zorluklar yaşandı.

Prof. Dr. Recep Meriç'e (1988) göre "Çoğunluğu dağ eteklerinde bulunan Kaystroslu ve Kilboslu köylerinin Roma çağında şehirlere dönüşmesi ve eski köy topluluklarının kaybolması yavaş bir gelişme içinde geçmiştir. Bu arada coğrafi konum, yani önemli şehir merkezlerinden uzaklık ve kopukluk da etkin bir rol oynamıştır. Böylece şehirleşme, gelişmiş kıyı şeridinden başlayıp, doğuya dağlık bölgelere doğru bir yayılma göstermiştir."

Bu bakımdan Antik dönemde Ödemiş ovasında ve dağ eteklerinde oluşan Hypaipa (Günlüce), Dios Hieron (Birgi), Digda (Ovakent), Potamia (Bademli), Ayasurat (Türkönü), Pantakoma (Mendegüme), Nikaia (Türkönü tepesi), Torrhebia (Gölcük), Mesotmolos (Bozdağ), Bezdegümi (Yolüstü), Medeksis (Ortaköy), Lübbey (Çamyayla), Adakoma (Konaklı) gibi adı bilinen antik kentlerin yanı sıra, Küçük Menderes Havzası'nda bugün yaşayan neredeyse bütün köy ve beldelerde Helenistik dönemden Bizans'ı da içine alan dönemlerden maddi kültür varlıklarının çıkması Küçük Menderes Havzası'nda yerleşimin yaygınlığını gösterir. Bugün de aynı yerleşmelerin yeni bir kültürle sürdüğünü görüyoruz.

Havzanın kültür tarihiyle ilgili bir saptama yapmak gerekirse "Ödemiş İlçesi'nin bulunduğu alan, tarihte Kilbianos ve Kystros olarak adlandırılan bölgelerin ikisini de kapsar. Adeta iki bölgenin birleştiği yer, ilçenin ortasından geçer. Kilbianos bölgesinin Eski çağda ün salan en büyük zenginliği kaliteli zencefre madeniydi. Sülüğen denilen bu cıva cevheri kozmetik ve boya sanayinin yanında, eczacılıkta da kullanılmaktaydı. Günümüzde de Ödemiş yöresinde çıkarılan bu maden Lydia bölgesinin en önemli ihraç ürünleri arasındaydı.

"Tmolos (Bozdağ), üzümleriyle tanınıyordu. Bu üzümlerden yapılan tatlı şarabın yalnız başına içimi iyi değildi. Kaliteli acı şaraba karıştırılınca eşsiz bir tad vermekteydi. Tmolos bağıcılığı Romalılar döneminde imparator emirnamesiyle korunmaya çalışıldı" (Yavuz, 1988).

M.S. 395 Yılında İmparator Teodosius, Roma İmparatorluğu'nu ikiye böldü; onun ölümüyle bu bölünme kesinleşti ve başkenti Konstantinapolis (İstanbul) olan Doğu Roma İmparatorluğu bir zaman sonra Bizans olarak tanındı. Küçük Menderes vadisinde Roma

dönemindeki büyüme ve gelişme Bizans döneminde azaldı.

Bizans döneminde paganizm inançları yasaklandı ve Hristiyanlık resmen bu vadiye de girmiş oldu. Önemli yerleşim merkezlerinde kiliseler kuruldu. İmparator Zenon'un (474-491) koyduğu yasaya uyularak Hypaipa (Günlüce), Neikia (Türkönü), Palaiapolis (Beydağ), Pyrgion (Birgi), Koloe (Kiraz) gibi havzanın kentlerinde psikoposluklar kuruldu; Ephesos metropolitliğine bağlandı. Bu yasa ile bazı kentlerin adı bile değiştirildi. Örneğin Zeus'un kutsal yeri anlamına gelen Dios Hieron'un (Birgi'nin) adı İsa'nın kenti anlamına gelen Christoupolis olarak değiştirildi. Birgi'ye, Bizans döneminde gözcü kulesi "pyrgion" yapıldı. (Bugünkü Birgi sözcüğü bu sözcüğün dönüşümüdür). Geç Bizans döneminde 12.yüzyılda Pyrgion (Birgi) ve Hypaipa metropolitik merkezi yapıldı.

7. Yüzyılda Sasaniler Anadolu'ya girdi; bu Arap akınlarından Kaystros vadisinde yaşayanlar da etkilendi, yörede ekonomik çöküntü hızlandı.

11. Yüzyılda Selçuklular'ın doğudan Anadolu'ya girmesiyle Bizans'ın tarihinde yeni bir dönem başladı. 1071 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Alp Aslan, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i Malazgirt'te yenince, Türklere Anadolu yolları açıldı. Malazgirt Savaşı'ndan sonraki on yıl içinde Bizans, Anadolu'dan hemen hemen çıkarılmış gibiydi.

Bizans'ta karışıklıklar başladı. İmparator olabilmek için; Ege kıyılarına değin girmiş olan Türk emirleri ile ilişki kurup dostluklarını sağlayan general Botaniates gibi generaller vardı ve bunlardan Melissenos imparatorluğunu ilan ederek henüz ele geçirilmemiş kent ve kaleleri Türklere bıraktı. Böylelikle Küçük Menderes Havzası'nın bütün kent ve kaleleriyle yerli hristiyan halkı Türklerin yönetimine geçti, beylikler kuruldu ve Türk nüfusu çoğalmaya başladı.

Ancak, I. Haçlı seferinden sonra İzmir ve çevresi Bizanslılar'ca geri alındı. Bu alıp vermeler 14. yüzyıla değin sürdü. 13. Yüzyılda doğudan gelen Moğol istilasından kaçan Türkmen oymakları Anadolu'ya girerek batıya aktılar; Türkmen sayısı gittikçe artıyordu. Bu da Türkler'in Batı Anadolu'da da beylikler kurmasını sağladı.

Bu dönemde, "Türk atlıları hızlı biçimlerde içlere girmekte ve Bizans şehirlerini, kasabalarını ve köylerini yağma etmekteydiler. Bu durum karşısında Bizans, Kaystros (Küçük Menderes) ovasını elinde tutabilmek için, güçlendirmek amacıyla müstahkem mevkiiler yaptı. İşte Ödemiş ovasındaki şehirleri koruyan ya da şehirler dışında önemli yerlerde yapılmış ancak bugün bir kısmı ayakta kalabilmiş kalelerin bazıları bu suretle ortaya çıktı. Bugün Ödemiş yöresinde birçok Bizans kalesinin kalıntıları bulunur. Palaiapolis (Beydağ), Hypaipa (Günlüce), Pyrgion (Birgi), Potamia (Bademli), Ayasurat

(Türkönü), Balabanlı ve Yılanlı kaleleri Bizanslılar'dan kalmadır. Bunlar benzer tekniklerle yontulmamış (yerel, çay taşları) taşlardan düzenli biçimde yapılmışlardır. Taşların arasında harç kullanılmıştır. İç ve dış sur özelliklerine sahiptirler. Duvarlarda burçlar yapılmıştır”(Yavuz, 1988).

İmparator IX. Mihael Paleologos, Türkmen ilerlemesini durduramayınca 1302 yılında Sicilya kralından yardım istedi; gelen 80 bin Kalatan, İstanbul'da eziyete başlayınca İmparator bunları Gediz ve Küçük Menderes Havzası'na gönderdi. Philadelphia (Alaşehir)'yı kuşatan Germiyan Türkmenleri üzerine yürüyen Katalanlar burayı yağmalayıp diğer kentleri haraca bağladılar. Buradan hareketle Tmolos (Bozdağ) üzerinden Pyrgion (Birgi)'ne indiler, Ephesos'a değin egemenlik ve yağmalarını sürdürdüler. İmparatorluk erkini hiçe sayan bu Katalan ordusunu Bizans İmparatoru geri çağırıp Rumeli'ye gönderdi ise de imparatorun Küçük Menderes Havzası'nı elinde tutacak durumu ve gücü kalmamıştı. Bu durum, imparatorluğun Batı Anadolu'da çökmesini ve Türkmenler'in burada beylikler halinde egemenliğini sağladı.

Moğolların 1243 yılında Kösedag'da Anadolu Selçukluları'nı yenmesi ve 1277'den sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması siyasi açıdan çöküntünün başlangıcı oldu. Moğollar Orta Anadolu'ya egemen olurken uçlarda Türkmen beyleri siyasi erki olan beylikler kurdular. Germiyanoglu Beyliği'nin subaşıyken, Katalanlar'ın da çekilmesi ile Küçük Menderes Havzası'nın kent ve kaleleri 1304 yılından itibaren Türklerin eline geçmeye başladı.

Aydinoğlu Mehmet Bey 1307 yılında Pyrgion'u fethetti; bu kentin adı Türkmenler'in ağzıyla Birgi'ye dönüştü ve daha sonra bu adla anıldı.

Türkmen fetihleri sırasında, fetihlere katılarak ordulara destek veren Gaziyan-ı Rum adı verilen dervişler vardı ve bunlar armağan kabul etmezler, aşiretin dinsel sorunları ile ilgilenirler, hastalara bakarlardı ve çobanlıkla geçinirlerdi. Baba denilen bu dervişlerin, yerli Rumlar'a da hoşgörüyle bakılmasını ve davranılmasını da sağladıkları düşünülebilir. Ödemiş yöresinde mezar ve kümbetleri bulunan Davut Baba (Konaklı), Semit Baba (Üçkonak) Çörek Baba (Birgi), Demir Baba (Birgi), Delü Baba (Bekirli), Yatağan Baba (Yeniceköy) ve Çoban Baba (Ödemiş) gibi adlarını bildiklerimiz yanında adını bilmediklerimiz de Türkmenler'den ve beylerinden saygı gördüler.

Başkenti Birgi olan Aydınoğulları Beyliği ile Küçük Menderes Havzası'nda Türklerin egemenliği başlamış oldu. Mehmet Bey bugün Beylikler dönemi mimarisinin en önemli eserlerinden olan Birgi Ulu Cami'yi yaptırdı, medreseler açtırdı. Mevlana Celaleddin-i

Rumi'nin torunu Ulu Arif Çelebi kendisini ziyaret etti, burada kaldı. Berberi gezgini İbni Battuta 1333 yılında Birgi'ye geldi ve Mehmet Bey'in konuğu oldu, yaylaları gezdi. Mehmet Bey yöredeki kent ve kalelerin yönetimini oğulları arasında paylaştırdı. 1390 yılında Aydınoğlu İsa Bey, (başkenti Ayasulug (Selçuk) a aktarılmıştı Hızır Bey tarafından) I. Bayezid'in huzuruna gidip bağlılık yemini etti ve Osmanlı valisi oldu. Timur'un 1402 de I. Bayezit'le savaşında, beyliği elinden alınmış olan beyler Timur'a giderek yanına katıldılar. Timur, İsa Bey'in oğulları Musa ve II. Umur Beylere Aydın eli topraklarını geri verdi ve Küçük Menderes Havzası yeniden Aydınoğulları Beyliği'nin yönetimine geçti. 1403 yılında Timur Han kışı Tire'de geçirmiş, askerleri bölgeye yayılarak güvenlikten eser bırakmamıştı. 1406'da I. Beyazit'in oğullarından Süleyman Çelebi, Aydın Eli egemeni Cüneyd Bey'in üzerine 25 bin kişilik bir orduyla yürüdü. Müttefiklerinin kendini teslim edeceklerini anlayınca Cüneyd Bey, geceleyin yalnız başına Süleyman Çelebi'nin huzuruna çıktı ve Ohri'ye vali oldu. Süleyman Çelebi Aydın Eli'nin başkenti Ayasulug (Selçuk)'a girdi ve böylece bu havzada ikinci kez Osmanlı egemenliğine girdi. Osmanlı'nın saltanat kavgalarından yararlanan Cüneyd Bey Ohri'den dönerek Ayasuluğ'u yeniden ele geçirdi ve Aydın Eli egemeni oldu. Osmanlı Sultanı Mehmet Çelebi 1414'te İzmir'e yürüdü, Aydınoğlu Cüneyd, beyliğini koruyacak güçte değildi. Cüneyd, bu kez Niğbolu (Nicopolis) valiliğine atandı, Aydın Eli gene Osmanlı egemenliğine girdi.

Bu sırada; bugün, fıkıh, tefsir ve tasavvuf eserleriyle tanınmış Şeyh Bedreddin'in kazaskerliğinden beri kethüdalığını yapan Börklüce Mustafa, Musa Çelebi'nin halli olayından sonra, 1416'da Aydın eline geldi, illerde ün saldı, havzayı kendine döndürdü. Timur'un baskı ve zulmünden, Cüneyd Bey'in halk üzerindeki baskısından üreticinin düşünleşmesi nedeniyle halk Börklüce'ye yöneldi; zeybekler Börklüce'nin etrafında toplandı. Büyük bir başkaldırı oldu. Ancak 1418'de Osmanlı Sultanı Çelebi I. Mehmet isyanı bastırmak üzere kuvvet gönderdi. Börklüce Mustafa Karaburun taraflarında, arkadaşı Torlak Kemal de Bozdağ yamacında yenildi ve öldürüldüler.

1422'de Sultan II. Murad, Cüneyd Bey'i Aydın Eli Beyliğini vererek elindeki güçlerle Ayasulug (Selçuk)'a yürümesini sağladı. Cüneyd Bey, Mustafa Bey'i öldürerek Aydınoğulları egemenliğini yeniden hayata geçirdi. Ancak, Cüneyd Bey etrafına bağlaşıklar toplayıp gene Osmanlı'ya karşı gelince 1426'da İpsili kalesine kapandı ve Osmanlılar kaleyi fethederek Cüneyd Bey'i öldürdü. Böylece Aydınoğulları Beyliği tarihe karıştı. Anadolu'ya egemen olan Türkmen Beylerinin, Bizans imparatorluğundan ele geçirdikleri kent, kasaba, köy ve kalelerde Türkmen nüfusunun Beylikler döneminden

itibaren artmasıyla, yerel kültür ve inançların yanında Türk kültür ve gelenekleri ile inançları da yaygınlık kazanmaya başladı. Bu nedenle bütün bu coğrafyada büyük bir kültür zenginliği oluştu. 1307 yılında Aydınoğlu Mehmet Bey'in Pyrgion'u zaptetmesi ve Küçük Menderes Havzası'nı egemenliği altına almasıyla başlayan Batı Anadolu'daki Türkleşme hareketi diğer Beylik bölgelerinde ve Osmanlı Devleti sınırları içinde de hızla yayıldı.

Beylikler döneminden itibaren Küçük Menderes Havzası'nda zaptedilen yerlerin adları Türkmenlerin kendi yerel ağızlarına uyduruldu ve o gün bugündür öyle anılmaya başladı. Örneğin Pyrgion / Birgi, Hypaipa / Datbey, Digda / Adagide, Potamya / Bademye, Ayasurat / Ayasulug, Pentakoma / Mendegüme, Bezdegümi / Bezdegüme, Medeksis/Medekse, Adakoma/Adagüme, Paleapolis/Balyambol olarak anıldı ve tapu ve vakıf defterlerine bu adlarla kaydedildi.

Gene Beylikler döneminden itibaren zaptedilen kentlerdeki yerel din ve inançların Türkler'in din ve inançları yanında var olması engellenmedi. Küçük Menderes Havzası'nda Birgi'nin psikoposluk merkezi olması, Hypaipa'ya (Datbey) M.Ö. 546 yılında Perslerle birlikte gelen ateşe tapma inancının ikibin yıl sonra bu havzada hala varlığını sürdürmesi ve bu toplulukların olduğunu belirten, tutulan Osmanlı kayıtlarında bu inancı taşıyanlar için "Cemaat-ı Gebran" kaydı geçilmesi havzadaki kültür ve inanç zenginliğinin birer ifadesidir.

Sultan II.Murad, Cüneyd Bey'in öldürülmesinden (1426) sonra, merkezi Tire olan Aydın Eli Sancakbeyliği'ne Küçük Menderes Havzası'ndaki yerleşim birimlerini bağladı. Böylece Ödemiş ovasında ve dağlarında Osmanlı egemenliği başladı.

Manisa Sancakbeyliği sırasında şehzade iken Fatih Sultan Mehmet'in, Bozdağ yaylasına çıkıp burayı ziyaret ettiği bilinir.

1451 Yılında Küçük Menderes havzası, merkezi Tire olan Aydın İli'ne, o da Kütahya'da oturan Anadolu Beylerbeyi'ne bağlıydı.

Küçük Menderes Havzasında, 17. yüzyılda Anadolu'daki Celali isyanlarına denk düşen bir dönemde Birgili bir tımarlı sipahi olan Cennetkarioğlu'nun; beylerbeyi, sancakbeyleri, kethüda ve askerlerin kendilerine yaptıkları eziyetten bıkan halkı da arkasına alarak ayaklanması; Osmanlı'nın ve yöre halkının zor günler geçirmesine neden oldu. 1624 yılında başlayan ayaklanma, Aydın elinde ve Yukarı Küçük Menderes Havzası'nda zeybeklik faaliyetlerin artmasına neden oldu. Evliya Çelebi'ye göre Cennetkarioğlu, "elli bin askerle elli vilayeti yağma ederdi." Gene Çelebi'ye göre "Birgili olduğundan kaleyi

onarıp içine kapanmıştı.” Cennetkarioğlu’nun yağmalamadığı kent kalmamıştı. Üzerine Dişlenk Hüseyin Paşa gönderildi ve 1625 yılında bu asi yakalanarak Birgi’de kazığa oturtuldu. Gene Evliya Çelebi’ye göre “bir daha baş kaldıranlara sığınak olmasın diye, Birgi’nin dış kale surları emirle yıktırıldı” (Çelebi,1971).

Bu havzada 17.yüzyılda Kara Mehmet, Sivri Bölükbaşı, Köseoğulları gibi çeteler yol kesip köy basıp, kasabaları soyuyorlardı. Balyambolu kazasından Koca Mehmet, Hacı İsaoglu, Sünger Bölükbaşı adındaki eşkiyalar çevrelerine topladıkları ikiyüzer eşkiya ile dolaşarak adam öldürüp, ev basıp, mal ve erzak topluyorlardı. Halkın şikayeti artınca, Genç Mehmet Ağa tarafından bu eşkiyalar ortadan kaldırıldı (1690).

Ama Osmanlı Devletinde, Küçük Menderes Havzası’nda yol kesip, köy basan eşkiyalık ile zorbalığa başkaldıran zeybeklik Osmanlı devletinin sonuna değin sürdü.

Ama bereketli ovası ve dağlarıyla Küçük Menderes Havzası’nda kaza ve nahiye merkezlerinde yöreye özgü mimari gelişimin yanında tarımsal üretimin, bağ ve bahçeciliğin ilerlemesi sonucu; bugünkü Ödemiş’in adı ve yeri bile yokken, üç kaza (Keles, Balyambolu ve Birgi)nin yanısıra 150’ye yakın köyde kendi kendine yeterli taşıyan ve gereksinmelerini havzadan karşılayabilen bir yaşam sürüyordu.

2.2 Ödemiş Tarihi

Adı üzerinde söylenceler uydurulan Ödemiş ne zaman kurulmuştu?

Ödemiş adını ilk kez, Halifeliğin Osmanlılara geçmesinden (1517) sonra Mekke’ye vakfedilen köyler arasında görüyoruz. 1583 tarihli ve 571 numaralı Aydın vakıf defterinde Medekse, Yeniceköy, Karadoğanlar, Üzümlü, Genev, Havulcuk gibi kendisine komşu olan köylerin yanında Otamış’ın da Mekke vakfı olduğu yazılı.

Demek ki Ödemiş 1583 yılından önce var olan bir köy. Ama Evliya Çelebi, Tire üzerinden Birgi’ye giderken (1660-1670) yolunun üstünde olmasına rağmen Ödemiş’ten söz etmez; demek ki göze batmayan, birkaç evin bulunduğu çok küçük bir köy idi.

Nasıl gelişti bu köy? Ovanın tam ortasında olması bu köy için bir şans idi. Burada şunu belirtmekte yarar var: “Yukarı Küçük Menderes Havzası’nın Osmanlı yönetimine geçmesiyle başlayan uzun barış dönemi sayesinde savunma gereksinimleri kaybolmuş, özellikle şehirleşme, ulaşım kolaylığı olan düz alanlara kaymaya başlamıştır. (Dağ eteğindeki) Hypaipa (Günlüce) antik şehri önemini yitirerek Tapay denilen köye dönüşüp, ıssız harabe durumuna gelirken, bu şehrin devamı olacak Ödemiş ileriki yüzyıllarda yol üzerinde büyüyüp gelişmiştir” (Yavuz, 1988).

Şekil 2.3 Ödemiş 1985 Kesin İmar Planı, (Ödemiş Belediye Arşivi).

Bu saptamayı doğrulayan bir örnek te 1841 yılında yöreyi gezen Fransız Charles Texier'in (1870) anlatılarında gizlidir. Texier'in anlattığına göre Ödemiş'te 1840 yılında yapılan Rum Kilisesi'nin ve Rum Mektebi'nin taşları, mermerleri antik Hypaipa şehri harabelerinden getirilmiş; taşınamayan mermerler de ya kırılmış ya da kireç ocaklarında kirece dönüştürülmüştür. Bu örnek tarihsel çevre katliamına bir örnek olsa da, bu ovanın

merkezinde olan Ödemiş'in gelişmesi konusunda yukarıda yapılan saptamanın doğru olduğunu gösterir.

Ödemiş'in önce iri bir köy durumuna gelmesi ve sonra hızla nüfusunun artması o sıralarda havzada yaşayan Ödemiş oymağının 1684 yılında, göçebe iken burayı yurt edinmeleri ve yerleşik duruma geçmeleriyle oluştu.

Ödemiş köyünün gün geçtikçe büyümesi ile 1699 yılında Emmioğlu Hacı Hüseyin, dağlardan toprak künklerle içme suyu getirtir. (Adıyla anılan mahalle Ödemiş'in en eski mahallesidir.) Bu sırada Küçük Menderes Havzası'nda Birgi, Keles ve Balyambolu kaza iken Ödemiş irice bir köydür.

1700 yılında Ödemiş'te ilk medrese Helvacı Ömer Ağa tarafından yaptırılır.

1702 de Yeniköylü Bıçakzade Hacı Mustafa Ağa tarafından Ödemiş Koca Cami yaptırılır. Ve bunun çok yakınında, Gürcüzade Hacı Salih Efendi tarafından Küçük Cami yaptırılır, (minaresi 1811 yılında Kılıczade Seyyid Muhammet Ağa tarafından yaptırılır.)Ödemiş, iki camili bir köy irisi kasabaya dönüşmektedir artık.

Bunun yanında havzada mimarlık eserleri de günbegün çoğalmaktadır. Bademye'de Hacı Hüseyin tarafından 1757 yılında yaptırılan Hayrettin Efendi Camii; Çakıroğlu Mehmet tarafından Birgi'de 1764 tarihinde yaptırılan Çakırağa konağı, gene Birgi'de Karaoğlu Mustafa Bey tarafından 1762 yılında yaptırılan Karaoğlu Camii, şadırvan ve medresesi; 1773 yılında Derenzunyar köyünde yaptırılan cami; 1776 yılında onarım gören Adagüme Orta camii; Bademye'de Kılıczadeler tarafından yaptırılan ve 1810 yılında genişletilip yenilenen Kılıcı Camii; 1808 yılında Bıçakçı Esseyid Hacı Ali Ağa tarafından Birgi'de yaptırılan Koca Çeşme bu mimarlık eserlerinden birkaçı olarak sayılabilir.

Artık Ödemiş 1830 lu yıllardan itibaren o geniş Küçük Menderes Havzası'ndaki çoğunluğu dağ eteklerinde bulunan köy ve beldelerin gereksinimlerini karşılayan bir kasabaya, bir kaza merkezine dönüşmektedir.

2.3 Ödemiş'in Kentsel ve Kültürel Tarihi

18.yüzyıl başlarında iki camisi (Koca ve Küçük Cami) ile bir medresesi bulunan Ödemiş'te kentsel yerleşimi; bu iki cami çevresinde yoğunlaşan ticaret ve zanaat işliklerinin kentin gelişiminde belirleyici bir rol oynadıkları söylenebilir. Bu ticaret bölgesinin bütün havzanın gereksinimlerini karşılar duruma gelmesi Ödemiş'in de nüfusunun çoğalmasına neden olmuştur.

Ödemiş'in kentsel oluşumu 1800-1900 yılları arasında gerçekleşmiş; cazibesini yitiren dağ

köyleri önemini yitirirken, Ödemiş kente dönüşmeye başlamıştır. Ovadaki köy yerleşimlerinin aksine Ödemiş nüfusunun hızla artması da bu olguyu doğrulamaktadır. 1820 yılında Aydın livasında bulunan memleketler arasında, Yukarı Küçük Menderes Havzası'nda yeralan Birgi, Balyambolu, Bademye ve Keles'in yanı sıra Ödemiş'in de kaza merkezi olarak geçmesi; bu olgunun yönetsel olarak yazılı bir kanıtıdır. Bunu 1831 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan nüfus sayımında Ödemiş'in kaza merkezi olarak kayda geçmesi de pekiştirir.

Ödemiş'in nüfusu 1800 yıllarında itibaren hızla arttı ve Texier'e göre kent, kuzeybatıdaki antik Hypaipa'nın mermerlerinden yararlanılarak onarıldı.

1841 Yılında Ödemiş'e gelen C. Texier'e (1870) göre Ödemiş'in 8.000 den fazla nüfusu vardır ve 1200 ev Türk, 700 ev Rum, 40 ev kadar da Ermeni'dir. 1840 yılında Ödemiş'te oldukça güzel manzaralı büyük bir Rum kilisesi yapıldı.

1600 Yıllarının birkaç evlik köyünden, kent tarihi açısından kısa bir süre sayılacak iki yüzyıl içinde (1700-1900), yukarıda yaptığımız alıntılar yardımıyla değerlendirildiğinde, görülecektir ki; Ödemiş'in kentleşmesi, çevre köylerin özellikle Hypaipa (Datbey)'in çözülmesine denk düşer.

Ödemiş'in coğrafi konumu, çevre köy ve kasabalara ulaşım kolaylığı 1700 yıllarından itibaren bu kentin ticaret merkezi haline gelmesini sağlamış ve Ödemiş'e (çoğu tüccar, zanaatkar ve meslek sahibi olan) havzanın yerli Rum ve Ermenileri de köylerinden göçüp Ödemiş'e taşınmaya başlamıştır. Kentin 6 km. kuzeyindeki eski bir psikoposluk merkezi olan Hypaipa (Datbey)'nin ve diğer köylerin yerli Rum ve Ermeni vatandaşlarının Ödemiş'e taşınması ile Ödemiş'te Hacı İmam (Umurbey), Hamam (Emmioğlu), Camii Cedid (Mimar Sinan), Çatalyol, Cellatoğlu, Tekke Mahallelerinin yanına bugünkü İnönü Mahallesi'nin olduğu yerde, özellikle Uzun Sokak ve çevresinde yerli Rumların mahallesi oluşuyordu. Bu mahallenin oluşumu ve yerli Rumların Ödemiş'te nüfuslarının artışı nedeniyle, 1700 yıllarında yapılan Büyük ve Küçük camilerin yanısıra, neredeyse boşalan ve terk edilen antik Hypaipa (Datbey)'nin taşlarından ve mermerlerinden Rum Kilisesi ve Rum Mektebi yapılıyor (1840); böylece kendi dinsel ve sosyal topluluklarını oluşturuyorlardı.

Kaya Bengisu'ya (1993) göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru “şehirde 12.000 civarında Türk ve yerli Rum karışımı nüfus yaşırdı. Ödemiş civarı ile birlikte 80-90.000 nüfusu bulunan bir ilçe idi” ve Ödemiş, “yetiştirdiği çeşitli malların pazarlandığı bir ticaret merkezi olmaktan ziyade, 33 medresesi ile ilim, irfan yeri oluşu kadar efeler-

zeybekler şehri oluşu nedeniyle ismini duyuran, Tire'den sonra Küçük Menderes çukurunun hatırı sayılır bir şehri haline gelmişti.”

Gene Kaya Bengisu'nun (1993) belirttiğine göre, “Türkler ile yerli Rumlar din ve ırk farkı gözetmeksizin gayet iyi, birlikte yaşıyorlardı. Çalışma hayatında Rumlar lehine bir düzen kurulmuştu: Toprak işlerini Türkler, küçük sanatları, esnaflığı, tüccarlığı yerli Rumlar yapardı. Hatta toprak işlerinden fazla gelir getiren- Bahçevanlık- dahi yerli Rumların yapacağı işlerden idi.

“Bu durum zamanla, Türkler arasında da tımar-zeamet sahibi gibi, devletin gelirini toplayan ağalar, beyler vardı. Fakat adetleri azdı ve gelir dağılımındaki dengesizliği gidermeğe yetmiyordu.

“Gelir getiren işler, -garip bir şekilde- Türkler arasında kötü işlerden sayılıyordu.

“Örneğin Ödemiş'te, açılmış Medrese adedince Meyhane vardı. Bu meyhanelerin sahip ve işleticileri Rum, müdavimleri ise Rumlardan çok Türkler idi. Fırıncılık, Kasaplık gibi esnaflıklar da daha çok Rum'a rastlamak kabildi.

“Katmercilik, Çalgıcılık, Sarraflık, Terzilik gibi nazik, ince işler Rumların inhisarında idi.

“Meyhanelerin en faal olduğu yıllar 1314 (1898/Yirminci yüzyılın başları) yıllarına rastlıyordu. O tarihte meyhaneler çoğalmış, özellikle Meyhane Boğazı'nda meşhur meyhaneler açılmıştı.

“Türk gençleri o günlerde pek meşhur olan Zeybek elbiselerini giyerlerdi. Bütün yaz terleyerek kazandıkları beş-on ayar toprak mahsulünü, bu elbiseleri almak için “Kazan Asmaz” isimli Rum'a teslim ederler, mukabilinde işlemeli elbiseleri alırlar, giyinirler, kuşanırlar, meyhanelerde çalımlı çalımlı dolaşırlardı.”

Nüfusu yoğunlaşan Ödemiş'te ticaret ve konut yerleşimleri gün geçtikçe çoğaldı. Komşu köylerden ve beldelerden gelen yöre halkını ve tacirleri konuk eden hanlar yapılmağa ve işletilmeğe başladı. Nüfus ve ticaret yoğunluğu nedeniyle havzanın merkezi konumuna gelen Ödemiş, Aydın iline bağlı iken İzmir'e bağlı bir kaza oldu (1850). Ve daha sonra Birgi, Keles, Balyambolu kaza olmaktan çıkarılarak Ödemiş kazasına bağlı bucak durumuna geldiler (1867).

1876 yılında ilk belediye teşkilatı kuruldu ve ilk belediye binası 1877 yılında yapıldı.

“1877 - 1878 Osmanlı – Rus savaşı (93 harbi) sonunda Balkanlardan Anadolu'ya göçen Türk ailelerinden bir kısmı Ödemiş'e yerleştirildiği gibi, aynı savaş sonunda Rusya'da

oluşan bir takım siyasal olaylar nedeni ile Kırım'dan Anadolu'ya gelen bazı Türk aileleri de Ödemiş'e gelmişlerdir. Bunlar şimdiki Üç Eylül Mahallesi (Cellatoğlu), Kırımlı sokağın olduğu yeri satın alarak karşılıklı evler yapıp, bir sokak oluşturmuşlar ve sokağın her iki ucuna büyük kapılar yapmışlardı" (Yavuz, 1988). Bu kapılı sokak yerleşiminin nedeni yeni gelenlerin (Kırımlıların) kendi güvenliklerini sağlamak amacı taşısa bile, bir tarafı kapalı çıkmaz sokaklara o zaman Ödemiş'te, şimdi hala Birgi'de görmek olasıdır.

Ödemiş kentinin nüfusunun gittikçe artması ve çeşitlenmesi; kentte ticari faaliyetlerin de artmasına neden olmuş ve gene o yıllarda Küçük Cami ile Koca Cami arasına Ödemiş arastası yapılmıştır.

1876 yılında kurulan belediye teşkilatına bir göz attığımızda kentin nüfus açısından durumunu görmek olasıdır: Belediye Başkanı Hacı Mustafa Ağa, belediye meclis azaları Hasan Efendi, Hacı Ali Efendi, Mustafa Efendi, Hacı Yorgi Efendi, Hacı Diyones Efendi, Hacı Ohannes Efendi, Belediye doktoru Ayamenonda Efendidir (Yavuz, 1988).

Koca Cami merkez alınırsa, kentin kuzeyine yani Datbey (Hypaipa) yoluna doğru yerleşen Rumların işlettiği meyhaneler ve işliklerin bitiminde Rum kilisesi, hemen onun yakınında da Ermeni kilisesi yerliyordu. Türk nüfusun yerleştiği mekanlar bu caminin güneyi ve batısı idi. Cami'nin doğusunda biraz ileride müslüman mezarlığı ve hemen yanında yerli Rum ve Ermeni mezarlığı yerliyordu.

Gün geçtikçe yoğunlaşan nüfusa, tarımsal üretime ve ticarete koşut olarak, havzadaki köy, kasaba ve kazaların halkının da gereksinmelerini karşılamak ve ürettiklerini satmak için geldikleri Ödemiş'te konaklayacakları Zülamoğlu Hanı, Keçecizade Hanı, Hacı Kadir Ağa Hanı, Karaahmatoğlu Hanı, Tuzcu Hanı, Hacı Nuri Hanı, Başoğlu Hanı, Garibin Nuri'nin Hanı, Nalbant Musa'nın Hanı, Katırcızade Hanı, Hafız Mehmet'in Hanı, Yeni Han gibi hanlar da 1700 - 1900 yılları arasında yapılmıştır ve bu hanlar aynı zamanda ticaret yoğunluğunun göstergesidir (Başaranbilek, 2001).

19. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren Ödemiş, kent kimliğine kavuşmaya başladı. Tarımsal üretimin artması ile bu üretimin dışarıya pazarlanması için Torbalı'dan Bayındır'a ve oradan Ödemiş'e uzanan demiryolu hattı İngilizler tarafından 1888 yılında çekildi; bugünkü Eski İstasyon o zamandan kalmaz. Kentin ve havzanın sağlık sorunlarını karşılayan yirmi yataklı Ödemiş hastanesi belediye tarafından 1892 yılında yaptırıldı ve açıldı. Bu sırada Ödemiş kazasının nüfusu altmışbin kadardı ve bu nüfusun içinde dörtbinsekizyüz kadar gayrimüslim vardı. Ödemiş kenti'nin nüfusu ise onbine yaklaşıyordu; ikibine yakın bina vardı.

19. Yüzyıl sonlarına doğru sayıları otuzu geçen medreseler kentin çeşitli yerlerine dağılmıştı. Çatalyol'da Alaiyyeli Medresesi, Kızıldereli İsmail Efendi Medresesi, Şakir Efendi Medresesi, Helvacı Ömerağa Medresesi bunlardan anımsanan birkaçıdır. Ayrıca Ödemiş Rüştîyesi (ortaokul) de Yukarı Küçük Menderes Havzası'nın tek ortaokuluydu. Açılan Emniyet Sandığı (Ziraat Bankası) da ticaret yoğunluğunun ve kentleşmenin bir ifadesiydi.

Artık 1901 yılına gelindiğinde “Ödemiş şehrinde 3517 hane, 871 dükkan, 27 han, 3 hamam, 1 zeytinyağı fabrikası, 1 un değirmeni, 1 tasirhane (zeytin ve üzüm sıkma imalathanesi) bulunmaktaydı. Kaza genelinde un değirmenlerinin sayısı 51, Tasirhanelerin sayısı 93 idi. Ödemiş şehrinde Hükümet Konağı, Belediye Binası, 5 karakol, Ziraat Bankası, Telgrafhane, 1 tekke, 1 kütüphane, 4 kilise, 3 guraba Hastanesi, 2 rüştiye mektebi (ortaokul), 38 medrese, 3 erkek ilkokulu, 2 kız ilkokulu, müslüman olmayanlara ait 4 okulda bulunmaktaydı” (Yavuz,1988). 47. Alayın 4. Redif taburu da Ödemiş'te idi.

Ünü dokuz dağı aşan Çakırcalı Mehmet Efe tarafından 1901 yılında yaptırılmaya başlanan Yeni Cami (alt katında yer alan zeytinyağı ticarethaneleri dolayısıyla Yağpazarı Camii diye de anılır), efenin dağa çıkması ve 1911 yılında ölmesi üzerine 1912 yılında Hacı Abdi Ağa tarafından, Çağlayanlı Mehmet Usta'ya tamamlattırılır. 1916 da Tekelli Cami yaptırılır.

Osmanlı İmparatorluğu 1. Dünya Savaşı başlarında seferberlik ilan edince Ödemiş ve yöresinde birçok genç silah altına alındı. Bunlardan bir kısmı savaşa gitmeyip dağlarda zeybeklik ettiler. Savaşa gidenlerin çoğu cephelerde şehit oldu. Osmanlı - Rus Savaşı (1877-1878), Balkan Savaşı (1912) gibi savaşlarda yorulan Osmanlı, 1.Dünya Savaşı'nda da Anadolu'da on milyon insanından yaklaşık bir milyon gencini cephelerde şehit verip yenilince, 1. Dünya Savaşı (1914 - 1918) Osmanlı imparatorluğu için bozgun ve çözülme oldu.

Mondros Mütarekesi imzalanıp Osmanlı İmparatorluğu çözülünce, Yunanlılar İzmir'i 15 Mayıs 1919 da işgal etti, tüm Ege'yi işgal etmek için ilerledi, 25 Mayıs'ta Bayındır'ı, 28 Mayıs'ta Tire'yi işgal etti ve Ödemiş'e yürüdü.

30 Mayıs günü, Kurtuluş Savaşı tarihinde, “Kuvayı Milliye” örgütlenmesiyle oluşan bir halk hareketiyle, düşmana ilk kurşunu sıkan Ödemişliler onurlu yerini aldı (Coşkun,1998). Ancak Yunan ordusu, bu milis kuvvetini çekilmeye zorlayarak direnişi kırdı ve Ödemiş'i de işgal etti (30 Mayıs 1919). Böylece, Ödemiş'te 3 yıl, 3ay, 3 gün süren Yunan işgali bütün havzada zorluklarıyla yaşandı.

İşgal sırasında bazı yerli Rumların “Zito Venizelos – Yaşa Venizelos” diye tavrı sergilemesi, yıllarca birlikte yaşadıkları Türkler’in yerli Rumlar’la birlikte yaşama hoşgörüsünü, komşuluk ve kentlilik ilişkilerini bir anda tersine çevirdi. Ödemiş’in kurtulduğu 3 Eylül akşamı Yunan askeri Eski İstasyon’a gelerek trene bindi; trene binemeyen bir kısım sivil yerli Rum’a aldırış etmeden Yunan komutanı Fifi trene hareket emri verdi. Kilisenin bahçesine doldurulan yerli Rumlar, Bayındır’a doğru yollandı. (Havza da kalanların çoğu 1926 mübadelesi ile Yunanistan’a gönderildi.)

Ödemiş kenti ve havzasıyla savaş yorgunu idi, ama kurtuluşun heyecanı ve 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile artık halkı “teba” değil “yurttaş”tı. Uzun yıllar çektiği sıkıntı, yorgunluk, bitkinlik ve eriyen genç nüfusuna rağmen Ödemiş, yeni bir Cumhuriyet kenti idi ve modern bir kent olmaya adaydı.

Bir taraftan bunca yıldır yaşanan savaşı, bir taraftan “Duyun-u Umumiye” borcuna, çekilen yoksulluğa, savaşlarda eriyen genç erkek nüfusuna rağmen kazanılan Kurtuluş Savaşı ve 1923’te ilan edilen Cumhuriyet, Osmanlı’nın küllerinden “istiklali tam” bir devlet yarattı.

Artık, ulus olma bilinciyle geçmişin yaraları sarılıyor, modern bir Türkiye yaratmak için ülkenin insanları ve aydınları canla başla çalışıyordu.

İşte Cumhuriyet’in ilk yıllarında belediye başkanı seçilen ve ilk “Kuvayı Milliye” hareketinin öncülerinden olan, Atatürk’ün Bingazi’den silah arkadaşı (Abadan,1964) Ödemişli Askeri Doktor Mustafa Şevket Bengisu bu insanlardan biri idi. Belediye Başkanı olarak görev yaptığı (1927-1935) sekiz yıl içinde Ödemiş’in modernleşmesini sağlayan, bir Osmanlı kasabasından çağdaş bir kent yaratan çabalarıyla hala yaptıkları ve anılarıyla belleklerden silinmeyen bir aydıydı; Ödemiş’in “Koca Doktor” u idi.

1927 yılında Ödemiş kentinin nüfusu 16793’tür. Bağlı bucak ve köyleri ile birlikte seksenbine yakın nüfusu vardır.

“Doktorun (Mustafa Bengisu) Belediye Reisi olduğu günlerde Ödemiş, bir ortaçağ kasabası idi. Ekonomik potansiyelinin çabucak palazlandığı büyükçe bir kasaba.

“Kasabanın konumu Güney Batıdan, Kuzey Doğuya hafifçe yükselen bir arazide, Meyhane boğazı denen mihverinin (ki bu cadde Rumlar zamanındaki meyhaneleriyle ün yapmış merkezi bir çarşı idi) etrafında kuzeyden başlayarak güneye doğru genişleyen bir üçgen tarzında idi. Üçgenin tepe noktasında, 3 Eylül 1922’de Ödemiş’in ebediyen terkeden Rumların kurdukları mamur mahalleler, güneye doğru taban kısmında ise yerli

Türk mahalleleri yer alıyordu.

“Güneyde İngilizlerin klasik Demiryolu İstasyon Binası yer alıyordu.

“Terkedilmiş Rum ve Ermeni kiliselerine karşı, şehrin merkezinde Koca(Büyük) Cami, Küçük Cami, Yeni Cami ve Arduvanlı (Artvinli) camileri vardı.

“Birçok medrese yanında, Merhum Çakır Hoca tarafından kurulmuş bir kütüphane, ilkten Voyvoda tarafından yapılıp sonradan Kaymakamlık binası olarak kullanılan sağlam binalar olduğu gibi Türk mahallelerinde Türk mimarisinin zarif karakterini aksettiren ağa konakları da vardı. Fakat genellikle Türklerin oturduğu mahallelerde konaklar dışında meskenler, kerpiç yapılı tek katlı, mimari değeri olmayan yapıları. Bu bölgedeki yollar ve sokaklar dar ve pis, yerli Rumların inşa edip terkettikleri -Muhacir Türklerin iskan edildiği- mahallelerde ise binalar daha sağlam ve düzgün, sokaklar ve caddeler daha geniş ve temizdi”(Bengisu, 1993).

Bugün Tayyare Parkı ve Çocuk Bahçesinin olduğu yerde Türk mezarlığı, Adliye binası ile Jandarma karakolunun bulunduğu yerde ise yerli Rumların mezarlığı vardı.

Birgi - Tire arasındaki şose Rum Mezarlığı ile Türk Mezarlığı arasında bulunan dar bir sokaktan geçip Saraçlar içine ulaşıyor, buradan Katırcı Sokağı içinden Tombaklı mezarlığı yanından Tire'ye ve İzmir'e ulaşıyordu.

Doktor ilk iş olarak demiryolu yapılırken (1888) İngiliz Şirketi'nin teminat olarak halktan aldığı kırkbin gümüş Mecidiye'yi, hükümetin davayı kazanması üzerine belediyeye kazandırdı.

“1927’de Ödemiş’te Türk ocağı, Hilali Ahmer Cemiyeti (Kızılay), Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu), Himaye-i Etfal Cemiyeti (Yardımseverler Derneği), İhtiyat Zabitanı Cemiyeti, Muallimler Birliği, Tütün İşçileri Birliği, Urgancılar Cemiyeti gibi kuruluşlar vardı. Amele miktarı yeterli olmayıp, dışarıdan mevsimlik işçi gelmekte, günlükler 80 - 150 kuruş olmaktaydı” (Bengisu,1993).

Geleneksel el tezgahlarında dokunan ipek dokumaları ve bez dokumaları ile mendil, eşarp, ipek kumaş, pembezar (ipek+pamuk), peştimal imalinin yanısıra çarklarla yapılan urgancılık vardı.

Belediyeye kazandırılan, İngiliz şirketinden alınan teminat iadesi ile kentte Ortaçağ görünümünün yerine çağdaş bir planlama ile modern bir kent yaratılabilirdi. Koca Doktor ilk iş olarak kentin merkezindeki “harabe” durumundaki Zülamoğlu Hanı ile çevresini istimlak edip yıktırdı ve yerine Yeni Çarşı'yı yaptırdı. Küçük Cami'nin önü de meydan

olarak (Lozan Meydanı) düzenlendi. Gene harap durumundaki kiliselerden Rum kilisesi sinema olarak, Ermeni Kilisesi cezaevi olarak kamu hizmetine sunuldu; 1927’de açılan sinemada sessiz filmler oynuyor, Danyel isimli musevi bir vatandaş da piyano ile filme uygun melodiler çalıyordu (Bengisu, 1993). Yeni Çarşı’nın karşısına, o zaman sağlık koşullarına uyması için Kasap Hali yapımına başlandı (1927) ve şehrin çeşitli yerlerinde yer alan kasaplar bu halde toplandı. Ayrıca, Eski İstasyon semtinde bir kesimhane ve buzhane yapıldı.

Kent kendi ekonomik potansiyeline göre yeni hallere kavuşuyordu; halk ağzıyla Ekin Pazarı, Peynir Pazarı, Kompir (patates) Pazarı, Kendir Pazarı gibi haller yapıldı ve Koca Doktor zamanında ticaretin sağlık koşullarına uygun örgütlenmelerle loncalastığı ve kenti dinamik bir hale getirdiği görüldü.

1928 Yılında Latin harf ve rakamlarının kullanılmasına dair yasa çıkınca, yazışmalarda da bu “yeni yazı”nın kullanılması için Belediye memurları için Koca Doktor kurs açtırdı ve yakın arkadaşı Halil Hafız Hoca (Dural) ın öncülüğünde bu kurs başarı ile sonuçlandı.

1932 yılında bir Ortaokul ve Anaokulu açıldı.

Ortaokul Yazlık Namazgah (Kazan-il-Musalla) denilen yerde, 1913 yılında halkın bağışları ile 1915 yılında tamamlanmış ve 1 Eylül 1915’te Zirai İdadi (Tarım Lisesi) adı altında eğitime açılmıştı. 30 Mayıs 1919’da Yunan işgali ile Yunanlıların karargahı olarak kullanılmış, zaferden sonra (3 Eylül 1922) Zafer İlkokulu olarak gene eğitim hizmetine girmiş, 1926 da ise Vilayet Umumi Meclisi’nin kararı ile 150 kadrolu Köy Yatılı Okuluna dönüştürülmüş idi. Binanın yetersizliğini gidermek için yemekhane, yatakhane, iş atölyeleri olarak kullanılacak pavyonlar yapılarak eğitim burada sürmüştü; bu büyük yapı yeniden Zafer İlkokulu olarak eğitim vermişti (Bengisu,1993). 1980 yılından sonra bu yapının bahçesine yeni bir okul binası yapılarak eğitim bu yeni yapıya taşınmış ve 1915’te yapılan bu yapı Halen Öğretmenevi olarak hizmet vermektedir.

1932 yılında Ekim ayının 15. günü Yeni Ödemiş gazete - dergisi yeni hayatına başladı. 1932 yılı, Ödemişlilerin son sistem sesli sözlü makinalarıyla donatılmış Rıza Bey’in Halk Sineması’nda sesli film izlemeye başladı (Bengisu, 1993).

1931 yılında Belediyeler kanunu çıkıp, Nafia (Bayındırlık) Bakanlığı bütün belediyelere yaptıkları imar çalışmaları için bir uzmana imar planı yaptırmalarını bildirince Koca Doktor Vali beyi (Kazım Direk) ziyaret etti. Nafia Müdürünün gayreti ile uzman bir şehirci bulundu: Macar Scarpa. Scarpa ile kentin planı ve planlanması için anlaştılar. Ayrıca Gölcük’e bir otel ve Ödemiş’ten bir yol yapılmasını Vali Bey kabul etti ve yardımcı

oldu. Hem otel hem de Ödemiş'ten Birgi'ye oradan da Bozdağ ve Gölcüğe ulaşan şose yolun yapımına başlandı.

Valilik söz verdiği plancı Scarpa'yı Ödemiş'e gönderdi; bir hafta boyunca fen memuru ile caddeler ölçüldü, minarelere çıkılıp kente kuş bakışı bakıldı ve bir ay sonra Ödemiş Şehir Planı hazırlanıp gönderildi. Çok geçmeden Fransız Mösyö Juber geldi; Anadolu'da ilk kez Ödemiş'te hal yapılarını görünce şaşırdı, kentin sokaklarını dolaşmadık yer bırakmadan Koca Doktor'la birlikte gezdiler; kanalizasyon planı da hazırlandı. Artık Ödemiş, Cumhuriyet'in ilk planlı kentlerinden biri oldu (1931-1932).

İçme suyunu evlerdeki kuyu ve sarnıçlardan ya da suyu pişmiş toprak künklerle dağlardan gelen meydan çeşmelerinden (Beşgöz Çeşmesi, Görencioğlu Çeşmesi, Emmioğlu Çeşmesi, Saraçoğlu Çeşmesi, Cellatoğlu Çeşmesi) sağlayan Ödemişliler, Belediyenin çabasıyla "fenni su şebekesi"ne (1931) ve bir yıl sonra da elektrik şebekesine (1932) kavuştu; bu tesisleri Macar Gauz şirketi yaptı.

Cumhuriyet'in Ödemiş'te ilk sivil mimarlık örneği olan Yıldız oteli 1927 yılında hizmete açılır (Başaranbilek, 2001). Yarısı yıkılmış Keçecizade Hanı'nın boşa kalan kısmına yapılan otel, bir Osmanlı Hanı ile modern bir otelin yanyana, iç-içe olduğu bir durum yaratır. Cumhuriyet Döneminin ilk modern mimarlık örneği olan bu yapı, bulunduğu semte adını veren bir yapıdır ve şu an bakımsızda olsa otel olarak kullanılmaktadır.

Yerli Rumların Kurtuluş Savaşı'ndan ve Ödemiş'in Kurtuluş'undan (3 Eylül 1922) sonra Küçük Menderes Havzası'nı terk etmeleri ve 1926 mübadelesi ile kalanların Yunanistan'a gönderilmesi ile Ödemiş'teki eski Rum mahallesi (İnönü Mahallesi) boşaldı. Mübadelede bu mahalleye Yunanistan'dan gelen Türk göçmen aileleri (Ödemiş ağzıyla macırlar - muhacirler) yerleştirildi. Bu durumda değişen nüfus bileşimi kente bir zenginlik katsa da, zaman zaman yerli - muhacir çekişmeleri yaşandı; bu durum 1950'lere kadar sönümlenerek sürdü.

Yerli Rumların Ödemiş'i terk etmelerinden ve mübadele (1926) ile Yunanistan'a gönderilmelerinden sonra Ödemiş'te (Onların ticareti ve zanaatı ellerinde tutmaları nedeniyle) bir boşluk oluştu. Çünkü yerli halkın keçecilik, semercilik, nalbantlıktan başka mesleği yoktu. "Çalışma hayatlarında rumlar lehine bir düzen kurulmuştu: Toprak işlerini Türkler, küçük sanatları, esnaflığı, tüccarlığı yerli Rumlar yapardı" (Bengisu, 1993).

Yerli Rumların Ödemiş'i terk etmesi ticaret ve zanaat alanında bir boşluk yarattı. Bu durum; kente yeni bir ticaret odağını çekti: Katır sırtında Buldan'dan, Akseki'den, Tavas'tan manifatura getirenler (Ödemiş ağzıyla Yırtımcılar) bu boşluğu doldurdu. Son

dönemlerde yerli azınlıkların yanında çıraklık yapan bazı gençler (Örneğin Terzi Sadık Engin gibi) dükkan açtı. Mübadele ile gelen Hamza Bey'in hamam işleticiliği, Rodostan gelen Ziya Bey'in sinema işletmeciliği gibi işlerle ticaret ve zanaat kendi içinde zenginleşmeye başladı; bu alanı dolduranların çoğu yerlilerden çok göçmenler ve başka kentlerden göçüp Ödemiş'e yerleşenlerdi.

1930'lardan itibaren Ödemiş'te başlayan modernizasyon, kentin kendi kendine yeterliğinin de katkısıyla yeni bir hayat tarzı yarattı. Birçok kumpanya (şirket) ile Singer ve Nauman dikiş makineleri, gramafonlar ev hayatına girdi; kent içinde bisiklet kullanımı yaygınlaştı; İdeal yazı makinaları bürolarda, avukat yazıhanelerinde çoğalmaya başladı. Hanımlar'a Havilland kremleri, kokulu pudralar artık tuhafiyecilerde yerlalmaya başladı.

Yaşanan bunca savaştan, zorluktan çıkan Ödemiş halkı, kendine yeni bir hayat, çağdaş bir mekan yaratıyordu. Bugün küçük bir kent ölçeği içinde olduğu görülse de bunu yaratmak o zamanın kadrosunun ve insanların amacıydı; başardılar da.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gelişen bu ekonomik hareketlilik, "yerli malları haftaları" ile kutlanıyor; Yeni Ödemiş Gazetesi'nde "Aziz Ödemişli! Yerli malını sev benimse ve tasarrufa riayet et, ithalat rakamı sıfıra endirmek vatan borcudur" diye ilanlar çıkıyordu. Hatta verilen bu ilanda Ödemiş ihracatının ithalatından "1.5 milyon lira fazla olmasına ve bunun gayyur Ödemişliler'in faaliyetinin en büyük delili olmasına, tasarruf gayretimize rağmen yine memleketimizin aleyhinedir" denilmektedir. Ödemiş'te ithalatın, ihracatın yarısı olmasına rağmen; bu üretim ve dışsatımı yeterli görmeyen bir Ödemiş halkı vardı artık.

Hatta bu dönemde, Başaranbilek'e (2001) göre "Piyasanın açılmasıyla havutları bayraklar, defne dalları ve çiçeklerle süslenen 100-150 deveye incir çuvalları yüklenir, davul zurna eşliğinde şenliklerle bu büyük kervan yolcu edilir; deve katarları İzmir'e vardığında incir çuvalları Hacı Hasan Otel'i'ne indirilirdi."

Artık kentte "Kızılcavlulu Mehmet Bey ile Rüştü Bey'in (Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun kardeşi), Yanbastı Rafet Bey'in, Paşanın Mehmet Bey'in zeytinyağı fabrikaları; Gazi'nin Süleyman'ın (Sivri) Tombaklı'daki kösele üreten tabakhanesi; Küçük Mehmet, Bokcanlar, Sadık Badem gibi ayakkabıcıların bulunduğu arastası; Pakkanlılar'ın ve Şentürklerin demir dökümhaneleri; Demirci Ali Usta ve Demirci Hamdi Usta'ların tekerlek ve araba yapım atölyeleri; Behçet Kayalı Usta'nın deve havudu yapımevi; Saraç Mehmet'in (Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun babası) ve yetiştirdiği ustaların açtığı saraçhaneleri; Keçecizade Ali Rıza'nın yaygı ve kepenek üreten keçe işlikleri; Hasan Kahrat'ın bayram

ve misafir şekeri üreten şekerçi mağazaları; Tahir ve Şevket Beylerin işlettiği leblebici dükkanları; Dervişler'in tuhafiyeye mağazaları; aktarları, mutafları, demircileri, nalbantları, urgancıları, yemenicileri ile Ödemiş; tarım ve hayvancılıkla geçinen bütün Küçük Menderes Havzası'nın gereksinimlerini karşılıyordu" (Başaranbilek, 2001).

Doktor Mustafa Bey, ilk iş olarak doğuda Birgi yoluna açılan, Batısı Belediye'ye uzanan dar sokağın evlerini istimlak ederek, burayı cadde haline getirdi. Caddenin kuzeyinde yeralan mezarlığı kaldırdı (1928) ve burası parka dönüştürüldü; yaptırılan Tayyare binası ve Hükümet Konağı ile bütün işliğı olan Reji binası bu alanda yerini aldı (1932); açılan park da içindeki yapının adını alarak Tayyare Parkı (1936) olarak anıldı. Tayyare binasının alt katında Halkevi kuruldu (1931); 1931 yılının nisan ayında Ödemiş'te şehir suyunun gelmesiyle Havuzlu Park açıldı. Gene 1932 yılında kent içinde 25 kilometreyi bulan havai elektrik şebekesi ve 420 sokak lambası armatürü yapılmış; evlere de iki lambalı elektrik verilmişti. Hatta elektrik şebekesinin kaynağında bulunan Üzümlü deresindeki köylere de onar adet sokak lambası takılmıştı; belki de bu köyler Türkiye'de elektriğe kavuşan ilk köylerdi. Ayrıca tarımsal üretimin artması nedeniyle, Ödemiş'e üç adet uçak alındı (1933).

Ödemiş'in nüfusu 21 bine yaklaştı (1935). Kent bir yandan imar görüyor bir yandan da ekonomik hareketlilik yaygınlaşıyordu. 1936 da yaptırılan 311 metreküplük soğuk hava deposu tarımsal ihracatın artmasını sağladı. Yörede yaygınlaşan tütün ve patates üretiminin yanısıra ovada gelişen incir bahçeciliğı Ödemiş'te tarımsal ticaret getirisini yoğunlaştırdı, gelen göçmen nüfusun da becerisiyle meslekler de çeşitlilik ve yoğunluk kazandı; esnaf ve zanaatkar adedi çoğaldı.

Kesimhane'nin yanına buz fabrikası yapıldı. Meyhane Boğazı'ndan başlayarak kent merkezindeki sokaklara ve caddelere döşenen granit parke döşeme ile kent modern bir hal kazandı. 1933 yılında Belediye, 150 santrallik bir otomatik telefon santrali aldı ve kurdurdu; çünkü posta idaresinin bu santrali yerleştirmeye kadar uzun süre geçirileceğini anlamışlardı. Kısa sürede artan telefon aboneleri avukatlar, doktorlar ve tüccarlar tarafından alındı. Ödemiş 1933 yılında manyetolu telefondan, otomatik santral telefonuna geçmiş oldu. 1931 yılında birkaç ailede varolan pilli radyoların yerini lambalı radyolar yer almaya başladı.

Artık Ödemiş, yerel gazetesi, memleket haberlerini dinleyeceği radyosu, halkevi, sinemaları, spor klüpleri, meslek kuruluşları, ortaöğretim kurumları, halleri, yeni çarşıları, otelleri, parkları, çocuk bahçeleri, itfaiye teşkilatı, otomatik telefon santrali olan bir kent,

modern yaşama ve dolayısıyla modernleşmeye başlayan bir kent idi 1940 yıllarına doğru.

İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) başlamasıyla birlikte, Ödemiş nüfusunun 1950'lere değin onbeş yıl boyunca aynı kalması; gençlerin askere alınmasının yanısıra dünyada ve ülkemizde yaşanan sıkıntılar, önü alınamayan yaygın hastalıklar (sıtma, verem) ve ticaretin düşmesiydi.

Ama buna rağmen Macar Scarpa'ya yaptırılan kent planı (1932) ile yetinilmeyip gelişen Ödemiş'in yeni dinamiğini oluşturacak yeni kent planı için Belediye Başkanı Mutahhar Başoğlu tarafından bir yarışma açılması (1944) ve bu yarışmayı Mimar Kemal Ahmet Aru ve ekibinin kazanması ve 1948 yılında bu planın uygulamaya konulması ilgi çekicidir. Bu yarışmaya onüç projenin katılması ve jürisinde Avrupa'da hüsrana yol açan faşizmden kaçıp Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyet'ine sığınan ve ülkemizde mimarlık ve şehircilik alanında hizmetler veren mimar ve akademisyenlerin bulunması ilginçtir.

1940'lı yılların sonlarına doğru yapılan ve 1948 yılında açılan Halkevi binası ve aynı yıl açılan modern mezarlık (Sungurlu Mezarlığı), kentin elektrik şebekesi'nin 1949 yılında takviye edilmesi; 1950 yılında kanalizasyon planının yenilenmesi ve uygulanması kent açısından kazanımlar olmuştur.

“1950 yılında Ödemiş'te 12 mahalle, 5800 hane, belediyeye ait 20 yataklı bir hastane, 5'i resmi 7'si serbest olmak üzere 12 doktor, 2 eczane, itfaiye kuruluşu, 2 meslek okulu, 1 ortaokul, 5 ilkokul, Halkevi, 4 otel, 2 gazino, 9 lokanta, 11 ekmek ve 15 pide - gevrek fırını, 2 sinema, 11 han ve üç güzel park bulunmaktaydı” (Yavuz,1988).

1951 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Ödemiş'e yerleştirilmiştir.

1955 yılında Ödemiş'in nüfusu 25 bine, çevresiyle birlikte nüfusu 95 bine ulaştı. Havzada açılan ilk lise Ödemiş Lisesi'dir (1955) ve havzada başka lise bulunmadığından, buraya Tire'den, Bayındır'dan öğrenciler gelirdi. Lisede okuyan köy çocuklarının ve Tire'den, Bayındır'dan gelip Ödemiş'te kalmayı yeğleyen bazı öğrenciler'in konaklama sorunlarını gidermek amacıyla da 1955 yılında bir öğrenci yurdu açıldı (Balıkçioğlu Öğrenci Yurdu).

Dünya ve ülkemiz 2. Dünya Savaşı'nın sıkıntılarını atlatıp en azından iç ticaretin yoğunlaşmasıyla Ödemiş; yine dinamik bir döneme girdi, 1950'li ve 1960'lı yıllarda modern kentleşmenin yanısıra, eğitim ve kültür alanında kendisine bir perspektif sağladı. 1948 yılında yapılan yeni binasına taşınan Halkevleri'nin kültür ve sanat alanında verdiği uğraşlar, Halkevleri'nin 1951 yılında kapatılması ile biraz aksasa da, oradan yetişen gençlerin sanat ve kültür çalışmaları yeni yetişen gençlerin önünü açtı.

İki katlı bir yapılaşmanın sürdüğü Ödemiş'te 1950 yıllarında Belediye Mimarı Sadettin Cemaligil'in yapılan Yeni İstasyon'un yanına, Otogar'ı inşa etmesi (1948 - 1956) ve daha sonra Ulus Meydanına üç katlı kendi evini eklemesiyle Ödemiş'te betonarme karkas yapılaşma başladı. 1951 – 1953 yıllarında Limyeli (Limnili) Ali Türer Bey'in, Doktor Mustafa Bengisu Caddesi'de, alt katında beş dükkan bulunan Türer İş Hanı da betonarme karkas iki katlı bir binadır. Gene mimarlığını Sadettin Cemaligil'in yaptığı Mavi Köşk Gazinosu'nun bulunduğu iki katlı işyeri kompleksi bu yıllardan kalmaz. Ayrıca yapıldığında büyük beğeni toplayan ve 1980'den sonra çok katlı (6 kat) yapılaşmaya geçilen Ödemiş'te yıkıma uğrayan Fethi Bey'in Evi de anılmaya değer.

1952 - 1954 yıllarında Yeni İstasyon'un batısında yeralan bir adaya da ayrık nizamda yapılan, bodrum üzeri bir katlı bahçeli evler topluluğu da bu dönem'in önemli bir yerleşimidir. Üstelik bu yapı grubu, Ödemiş'te ilk kez yapılan toplu konut örneğidir.

Gene Mithatpaşa Caddesi'nde Eski Belediye Binasının karşısında bulunan metruk alana yapılan iki katlı işyeri kompleksi ile, Ödemiş'in ilk betonarme yapılarından Karanlık (Kapalı) Çarşı da bu dönemin betonarme örneklerindendir.

1950 - 1965 yılları arasında iki katlı betonarme binaların, kentin 12 mahallesinde yavaş ta olsa yaygınlaştığı gözlenir. Bu dönemde köyden kente göçün düşük düzeyde olması, kent nüfusuna uygun konut yeterliliği, yeşil alanlardan yararlanma, kentin kendi kendine ekonomik yeterliliği, serbest meslek ve esnafılığın doyumluluğu kentsel ilişkilerin ve kent kimliğinin zenginleşmesini sağladı.

Mevcut iki sinemanın (İyi ve Şehir) yanına, bir üçüncüsü eklenince (Zafer) ve buna İstanbul'dan sonra birinci vizyon yerli – yabancı, bazen sinemaskop filmler gelince; matine ve suareler her zaman sinema izleyicileri ile doldu taşıdı. Yazları açılan beş yazlık sinema da (İyi, Şehir, Renk, Özler, Gar) Ödemişli'de sinema ve kentli olma kültürlerini geliştirdi. Salı - perşembe uygulanan kadınlar matinesi, yıllar geçtikçe normal matinelere dönüştü.

Bunun yanında 1930'lu yıllarda Ödemiş'e kazandırılan Havuzlu Park, Tayyare Parkı ve Çukur Park gibi parklarda Ödemişliler ailecek vakit geçirme, birlikte olma, dinlenme kültürü edindi; geliştirdi.

Resim 2.1 Çukur Park, 1940'lı yıllar. (Fotoğraf: Coşan Uyguner Arşivi)

Düz bir alüvyon ovasında oluşan ve gelişen kentte bisiklet kullanımı yaygınlaştı. Kent içinde bulunan birkaç ticari taksi ve cipin yanında daha çok körüklü faytonlar revaç buluyordu.

Yerli mahallelerinde yaşayan aileler, yazları Ödemiş ovasında yetiştirdikleri incir bahçelerine ya da üzüm bağlarına göçüyor, ekim sonlarında gene Ödemiş'teki evlerine dönüyorlardı. Tütün dikimi de yaygındı ve bunu çoğunlukla Ödemiş'e gelen göçmenler, ovada kiraladıkları tarlalarda kargılardan yaptıkları kapancalarla meydana getirdikleri çardaklarda yaşayarak ve tütünü işleyerek gerçekleştiriyorlardı.

Her yaz gerçekleşen bu yaz göçleri, çoğunlukla deve katarları ya da mandaların çektiği arabalarla gerçekleşirdi. 1950'den sonra gelen Marshall yardımıyla edinilen gazyağlı traktörler de hem tarımsal üretime hem de bu yaz göçlerine taşımacı olarak katılmaya başladı.

Yerli mahallelerinde ahırlı evlerde ve meyve - sebzesini de aile ölçeğinde yetiştiren etrafi taş duvarlarla çevrili harım denilen avlulu evlerde deveci aileleri ya da hayvan da besleyen aileler yaşırdı. Kurban bayramlarından iki - üç ay önce satın alınıp beslenen koyunlar neredeyse çoğu evin maskotuydu.

Top sahasında (stadyum) ve Ulus Meydanında ulusal bayramlar halkın katılımıyla coşkuyla kutlanırdı. Ekin (pazarı) halinde kutlanan dini bayramlar; dönme dolaplarıyla, uçan kayıklarıyla, atlı karıncalarıyla, bisiklet turlarıyla çocukların coşkularına coşku katan bir ortamda gerçekleşirdi. Dini bayramların Gencer denilen ikinci gününde köylerden gelen genç nişanlılar bayram yerinde buluşur; bu buluşma Muhallebici Pepe'de son bulurdu.

1930'lu yıllarda Yıldırım Spor Kulübü'ne 1940'lı ve 1950'li yıllarda eklenen Altınova ve Gençlik Spor klüpleri yerel ligde Tire'nin amansız rakipleriydi.

1968 yılına değin 345 hektarlık kentsel alan üzerinde iki katlı ve çoğu yerde küçük te olsa bahçeli evlerde yaşayan Ödemişliler gönençli insanlardı.

Köyden kente akının başlamasıyla, Ödemiş'ten göç edenlerin yerine köylerden gelip Ödemiş'e yerleşenlerin almasıyla bu yıllara değin kent nüfusu dengede kaldı, nüfus 30 binlerde kaldı.

1961 - 1962 yıllarında Limyeli Ali Bey'in oğlu Sarraf Timuçin Türer, Havuzlu Park'ın karşısında, Yayla Caddesi girişinde, bodrumlu 4 katlı (daireli) 137 metrekare oturma alanlı bir apartman yaptırdı. Bu apartman Ödemiş'in ilk apartmanıydı ve üstelik çevre uyumu ve mekan çözümü açısından Ödemiş'in hala en iyi apartmanıydı. Titizliği ve dürüstlüğü ile ünlü yapı ustası Velittin Sarıkemer ve ağabeyi Ahmet Usta'ya yaptırılan bu apartmandan sonra aynı ustaların yaptığı Yayla Caddesi'ndeki Yılmaz Pakkanlılar'a ait Ece Apartmanı ve Havuzlu Park'ın güneyindeki Ratip Köymen Apartmanı da aynı özellikleriyle iyi yapılmış apartmanlardır.

1965'lerden itibaren Ödemiş'te başlayan apartmanlaşma ile iki katlı kent, çok katlı kente dönüşmeye başladı.

1968 yılında onanmış olan imar planı anahatlarıyla uygulamaya koyulmuş ve 1985 yılında yapılan Ödemiş kenti kesin imar planı uygulamaya konulmakla birlikte 40'ın üstünde plan değişikliği yapılmıştır.

1944 yılında yapılan ilk kent planındaki mekan ve çevre ilişkileri terkedilmiş, o yıllarda oluşan kentsel kimlik, yarım katları tama dönüştürerek ve bunu defalarca tekrarlayarak yara almıştır. İlk kent planı yarışmasında "Bozdağ'ın ihtişamını engelliyor" diye iki katlı evleri sık bulup yarışmacıyı eleyen jüri üyeleri, Bozdağ görünümünü kapayan 6 - 7 katlı bitişik nizam apartmanları, sur duvarı gibi kenti boğan caddeleri bugün görseler acaba ne düşünürler ve kesin kent planını yapanları nasıl değerlendirirlerdi?

1968 yılında 345 hektarlık olan kentsel alana 200 hektar daha ilave edilerek yeni mahalleler oluşturulmaya başladı. Kentin eski mahalleleri de dahil her yere 4 katlı apartmanlaşma izni verildi. 1985 yılında buna 995 hektar ilave edilen yeni yerleşim alanlarıyla gene yeni mahalleler oluştu ve kentin kuzeyi 6 katlı apartmanlardan, 5 ve 4 katlı apartmanlardan oluşan bir görünüm kazandı. Bu dönemde yap-satçı inşaatçılık ve krediyle ev alma kolaylığı yaygınlaşınca kent gereksiz büyüme ve yükselmeye uğradı.

Ayrıca Genev (Zeytinlik) yolu üzerinde verilen izinle 7 - 8 katlı kooperatif evleri de yapılaşmaya başlayınca kentin ufuk çizgisi dalgalandı. Buna 1995 - 2001 yıllarında ilave edilen 345 hektarlık kentsel alan ile yeni yapılaşmalar sürdü ve kent, 1968'lere değin geliştirip zenginleştirdiği kimliğini 30 yılda yitirdi. Üstelik hiçbir belgeleme yapılmadan yıkılan binaların arasında kültürel ve tarihsel değerler de yokolup gitti. Baştan sona iki taraflı eski Rum evleriyle Ödemiş'in tarihsel ve kentsel kimliğini oluşturan Saracoğlu Caddesi (eski ve kimlikli evler yıkılarak) yok edildi ve yerine 6 katlı apartmanlardan oluşan bir doku yaratıldı. Ödemiş'in 1932 yılında sinemaya dönüştürülerek kamu yararına sunulan ve bu sanatsal faaliyetini 60 yıl sürdüren eski Rum Kilisesi (İyi Sinema) yıkılarak yerine kimliksiz, estetsiz, bir apartman yapıldı. Ödemiş'in önemli parklarından olan ve 1932 de yapılan Hükümet konağının yanında bulunan Çukur Park ortadan kaldırıldı ve yerine Kaymakamlık Binası yapıldı. 1850'lerden kalan Ödemiş Arastası yıkılmak ve yerinden yol geçirilmek istendi. Geç dönem Osmanlı hanlarından olan (1901) Yeni Han yıkılarak yerine, karşısındaki Yıldız Oteli'ni de maseden 6 katlı kat otoparkı yapıldı. Saymakla bitmeyecek bu tarihsel kimliği yıkıp yok etme gayretleri (!) son yıllara değin sürdü.

Yeni mahallelerin açılması ve Ödemiş'in çekirdeğini oluşturan eski mahallelerin iyileştirilmesi yolunda bir plan kararı alınmaması, bu eski mahallelerin (Emmioğlu, Umurbey, Üçeylül, Türkmen ve Bengisu) kendi halinde kalmasına neden oldu. Modernleşmenin apartmanda oturmayla sağlanacağı yanlış yargısının körüklenmesiyle eski mahallelerde evleri olanlar bile yeni açılan kuzey - doğu mahallelerinde apartman dairesi alıyor ve kendince asrileşiyordu. Bu anlayış nedeniyle eski mahalleler boşalmaya başladı.

Bugün 65 bine yaklaşan nüfusuyla Ödemiş, kent merkezi ve eski mahaller dışında ülkemizde neredeyse her kentte oluşan apartmanlaşmayla sıradan bir kent görünümündedir. Konut fazlasına rağmen bu tür yapılaşmada direnmek, kentin bir tarafını (güney) kaderine terkedip; diğer tarafını (kuzey - doğusunu) da 1. sınıf tarım topraklarını işgal etmek anlamı taşır. 1968 Yılından günümüze değin 345 hektar alana ilave edilen 1535 hektar (ki bunu da beşle çarpmak gerek) yerleşim alanı; apartmanlaşmanın nasıl körüklendiğinin rakamsal anlatımıdır. Bu durum bir gereksinmeden çok, yaşam tarzının üretimi değil tüketimi amaç edinen bir yönetim anlayışının sonucudur.

Kentin bugünkü sorunları son otuz yıllık yeni yapılanmanın ürünüdür. Sokakların ve kamusal alanların aynı kalıp kentin 5 kat yükselmesi; trafikten yeşil alana, gürültü

kirliliğinden kargaşalı yaşama uzanan sorunlar yumağını yaratmıştır. Kentin sağlıksız büyümesiyle 30 yılda oluşan bu sorunların giderilmesi için herhalde birkaç 30 yıldan fazla bir zaman gerekecektir.

Ama bütün bu olumsuzluklara rağmen Ödemiş; Küçük Menderes Havzasının ekonomik hareketliliği en yüksek olan bir kentidir ve havzanın köylerinden bu kente gelip yerleşmek isteyen köylülerin düşüdür.

3. ÖDEMiŞ İMAR PLANI

3.1 1932 Mimar Scarpa'nın İmar Planı

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı (93 Harbi)'nden başlayarak gelen savaşlarla ve çözümlerle yıkılmasına neden olan 1. Dünya Savaşı'ndan (1914 – 1918) sonra ülkenin işgal edilmesi ve paylaşılması Anadolu'da maddi manevi bir çöküşe neden oldu. 19 Mayıs 1919'dan başlayıp 30 Ağustos 1922 ye değin bütün şiddetiyle süren Kurtuluş Savaşı, İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasıyla, 9 Eylül 1922'de son buldu ve Osmanlı'nın küllerinden yeni bir Türk devleti doğdu.

Bu dönemde Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Ödemiş kenti de yangın yerini andıran bakımsız, insanları bitkin ve yorgun, tarımsal üretimi ve ticareti düşük, evleri harap, insanları yoksul ve bitkindi.

Yeni kurulan Türk Devleti, bağımsızlığa kavuşmanın heyecanıyla ülkesinde yeni bir savaş başlattı: Maddi ve manevi kalkınma ve yapılanma savaşı. İşte bu dönemde Ödemiş'in ilk belediye başkanı (23 Mart – 31 Mart 1923), sonradan Maliye Bakanı ve Başbakan (1942 – 1946) olan M. Şükrü Saraçoğlu'dur. Onun kısa süren belediye başkanlığını 1 Nisan 1923'te Ragıp Mısırhoğlu devralmış ve 5 Mart 1927 tarihine değin sürdürmüştür. Artık Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş (29 Ekim 1923) ve Ödemiş halkı, Anadolu insanı gibi yaralarını sarmaya, evini onarmaya, kentini düzenlemeye başlamıştır.

Atatürk'ün Bingaziden silah arkadaşı, Ödemişli askeri doktor Mustafa Bengisu'nun Belediye Başkanı olması ve bu görevini iki dönem (6 Mart 1927 – 14 Şubat 1935) sürdürmesi, Ödemiş'in imarı ve modernleşmesi açısından; planlı bir kente, bir Cumhuriyet kentine dönüşmesi açısından Ödemiş için bir şans ve kazanım olmuştur.

Dr. Mustafa Bengisu'nun Osmanlı'nın çöküş döneminde Yemen'den Şam'a, Trablusgarp'tan Bingazi'ye, Çanakkale'den Kudüs'e uzanan savaşlarda geçen gençliği; ona insanları, zorlukları, savaşı, kentleri tanıma olanağı da sağladı. Askeri okulda öğrendiği Fransızca'nın yanına Bingazi'de öğrendiği İtalyanca'yı ekledi. Savaşta da olsa kentler gördü; zorlukları, zorbalıkları yenmeyi öğrendi. Ödemiş'te Kuvayı Milliye'nin kurucuları arasında yer aldı. Ödemiş'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine eşini İzmir'e götürdü. Alaşehir ve Salihli'de yeni kurulan cephede hizmet etmek üzere Alaşehir Gureba Hastanesi'nde görev istedi ve Binbaşı rütbesiyle bu hastaneye baştabip olarak atandı. Atatürk Samsun'a çıkmış (19 Mayıs 1919), kurtuluş mücadelesi başlamıştı. 23 Nisan 1920'de kurulan T.B.M.M.'ne Atatürk'ten aldığı bir telgraf ile katıldı ve İzmir Mebusu oldu; gene Atatürk'ten aldığı bir görevle Rodos'a gitti; gizli görevini (Anadoluya silah

taşıma) yerine getirdi. 30 Ağustos 1922 zaferinden ve İzmir'in kurtuluşundan (9 Eylül 1922) sonra eşinin ve kendisinin Ödemiş'e dönme isteğini dizginleyemedi ve Rodostan kalkan bir İtalyan gemisiyle 12 – 13 Eylül 1922'de İzmir'e oradan da Ödemiş'e döndü. Mandacılığa karşı "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti"nin Ödemiş'te kurulmasını sağladı. Doktorluğu, iyileştirdiği hastalarla köylere, kasabalara değin ün saldı. Uzun sokakta bir ev satın alıp yerleşti. Siyasi hayatın Cemiyet'ten Fırka (Parti) ya uzanan aşamalarında bulundu; 1927 yılında Belediye Reisi (Başkanı) seçildi. Yeni kurulan Cumhuriyet'in verdiği heyecan ve kazanımlarla not defterine: "Ödemiş küçük bir Paris olacak" sözlerini yazdı (Bengisu,1993).

Belediye Başkanı'nın planlı kent düşüncesi daha Belediyeler Yasası çıkmadan (1931) önce de vardı. Yasa çıkar çıkmaz İzmir Nafia (Bayındırlık) Müdürlüğüne giden Mustafa Bengisu, Müdürlüğün tanıdığı şehir plancısı ile buluşur: Macar Scarpa. Bu mimar, günümüzde Venedikte açılan mimarlık bienallerinin yapıldığı Giardini di Castello'da yeralan ve çoğunlukla 1935 ile 1965 arasında inşa edilmiş pavyonları tasarlayanlar arasında adı bulunan Scarpa'dan başkası olmamalı (Akın,2001).

"Vilayet söz verdiği plan uzmanını Ödemiş'e göndermişti. Scarpa, Ödemiş Belediye binasında Riyaset odasının meşin koltuklarına serbestçe oturmuş, Doktor'un (fransızca olarak) Ödemiş şehri konusundaki açıklamalarını ve plandaki isteklerini dinliyordu. Cebinden çıkardığı not defterine bazı şeyler not ettikten sonra, birlikte gezmeye çıktılar.

"Doktor, şehrin anadamarı olan Meyhane Boğazı'ndan başlayarak, yeni yapılmakta olan hal binasını, yıktıkları Zülamoğlu hanını ve Küçük Cami meydanını, yerli mahallelerini ve Rum mahallelerini, hükümet binası yapılan yeri gezdirdi. Şehrin inkişaf yönü konusundaki düşüncelerini söyledi ve kuzeydoğudan güneybatıya doğru meyline işaret etti.

"Scarpa Ödemiş'te bir hafta kaldı. Yanına aldığı Belediye Fen memuru ile şehirde sokak ve cadde ölçüleri yaptı. Cami şerefelerine çıkıp şehri kuş bakışı gördü ve oradanda bazı notlar aldı. Çalışmalarını bitirip İzmir'e dönerken bir ay içinde planı bitirmeye söz verdi.

"Bir ay sonra Belediyeye gelen ilk Ödemiş Şehir Planı herkes tarafından çeşitli amaçlarla büyük merak konusu olmuştu"(Bengisu,1993).

Bundan bir ay sonra da Fransız Mösyö Juber Ödemiş kanalizasyon planı için geldi. Doktor onu da gezilmedik yer bırakmadan gezdirdi. Her yer inşa halinde idi. Demir ve çelik konstrüksiyon Et (Kasap) Hali'ni Mösyö Juber görünce şaşırdı (Bengisu,1993). Çünkü Paris hallerinin bir benzerini Türkiyede ilk defa Ödemiş'te görüyordu.

Hem Scarpa'nın yaptığı Ödemiş imar planı hem de Mösyö Juber'in yaptığı Ödemiş Kanalizasyon Planı 1932 yıllarından itibaren uygulamaya konuldu. 1948 yılına değin bu planların, kentin planlı gelişme ve yaşam tarzını yönlendirmesi; kentin ve kent yaşamının düzenli bir sürekliliğe kavuşmasını sağladı.

Ama ne yazık ki, eski fotoğraflardan, söyleşi ve anlatılardan edinebildiğim bilgilerden başka bu dönem için, değil Scarpa'nın planı, 1948 imar planı ile notları bile Belediye arşivinde bulunmamaktadır.

Burada gerek Belediye başkanından gerekse o dönemden uzun uzun söz etmemin nedeni, Cumhuriyet'in ilk kuşağının ve kadrolarının çağdaş kentleşmeye verdikleri önemi, yaşamı modernleştirme çabalarını belirtmek, yaşadıkları bütün yoksulluğa ve sıkıntılara karşın kenti ve yaşamı güzelleştirme isteğini vurgulamak içindir.

Ödemiş'in, Cumhuriyet'in ilk planlı kentlerinden biri olması, ilk elektriğe ve “fenni su”ya kavuşması, Türkiye Cumhuriyeti kentleşme tarihi açısından da yerinin önemini belirler.

3.2 1944 Ödemiş İmar Planı Yarışması ve Jüri Değerlendirmesi

Ödemiş'in kültüre ve sanata değer veren belediye başkanlarından biri de Mutahhar Başoğlu'dur. Kızılçullu Amerikan Koleji'nden sonra hukuk öğrenimi gördü ve Avrupa'da “krimonoloji” doktorası yaptı. Dönüşünde Adalet Bakanlığı Hapishaneler Genel Müdürlüğü görevine getirildi ve “açık cezaevleri”nin kurulmasını sağladı. Ödemiş'te belediye başkanı olarak görev yaptığı yıllar (13.04.1943 – 07.02.1946) İkinci Dünya Savaşı'nın en zor yıllarıydı ve ülkemizde savaşa girmememize rağmen zor günler yaşanıyordu.

Bütün bu zor koşullara rağmen Ödemiş Belediye Başkanı Mutahhar Başoğlu ve Belediye Meclis üyeleri Ödemiş'in ileri ki yıllarda da planlı gelişimini sağlamak için “Ödemiş Şehri İmar Planı Proje Musabakası” açtı (1944).

Mutahhar Başoğlu, Ankara'da bürokrat olarak bulunduğu sırada kurduğu iyi ilişkiler, bilim ve kültür - sanat çevrelerine yakınlığı ve kullandığı birkaç yabancı dil ile iyi tanınan biriydi.

Yarışma jürisi oluştu. Bu jüride Bakanlıkların temsilcilerinin yanında, o dönemde Avrupadan ülkemize gelip öğretim üyeliği yapan zamanın ünlü mimarları da vardı: Türkiye'de dönemin devlet yapılarında ve özellikle öğretiminde büyük etkisi olan Alman Mimar Paul Bonatz (1877 – 1956); Türkiye'de bulunduğu yıllarda (1935 – 1946) şehircilik konusunda verdiği derslerle tanınmış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler

Fakültesi'nde şehircilik enstitüsü kurma girişiminde bulunmuş Alman Profesör Ernst Reuter (1889 – 1953); İstanbul Belediyesi Şehircilik uzmanı olarak çalışmış (1936 – 1950) olan Fransız Henri Prost (1874 – 1959); Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim üyesi Mimar Gustav Oelsner (Sözen,1996) gibi dönemin ünlü tasarımcı - uygulamacıları vardı.

O yıllarda 20.000 insanın yaşadığı bir Anadolu kenti için açılan yarışmaya 13 planın katılması ilginçtir. Mimarlarımızdan Necmi Ateş ve Feyyaz Tüzüner'in, Asun Kömürcüoğlu'nun, Sabri Oran ve Ratip Erhan'ın, Kemal Ahmet Aru, Orhan Sefa ve Celile Berk'in, Selman Yönder ve İzzet Aydınolu'nun ve diğerlerinin gerek birey olarak gerekse grup olarak bu yarışmaya katılması, o dönemde planlamaya verilen önem açısından bir ölçüdür.

Ayrıca bu yarışmaya katılan mimarların Ödemiş'e gelip ölçümler yapıp burada çalışmaları; yarışma jürisinin gene Ödemiş'e gelip planları yerinde inceleyip değerlendirmesi, Ödemişliler'in planlı kentin ve Ödemiş'in ayırdında olmasını sağlamıştır.

Yarışmaya katılan 13 imar planını değerlendiren jüri 24.11.1944'te kararını vermiş ve her yarışma projesi ayrı ayrı incelendikten sonra raporunu vermiştir. Mimarlık Dergisi'nde (1944) yayımlanan bu rapor; jürinin kente nasıl baktığının, kenti hangi başlıklar altında değerlendirdiğinin ve gelecekte nasıl bir açılım içinde olması gerektiğinin açıklaması gibidir.

Ödemiş'in çağdaş, yaşanabilir bir kent olması yönünde yapıcı eleştirileri de içeren bu değerlendirmelere bakıldığında, katılımcıların çoğunun planlama işini çok geniş tuttuğu, ayrıca “muazzam ve abidevi binaları taşıyan tekliflerin” yerinde olmadığı belirtilmektedir.

Şehir merkezinin üç cami arasında yer alan çarşı ve ticaret bölgesinin, ana yolların kesiştiği yerde kentin merkezine bağlı bulunduğu, ve bunun doğru olduğu anlatılmaktadır.

Yeni imar planından beklenenin tüm kenti yeni bir yol şebekesiyle örnek olmadığı gerekli ve yerinde olan yerlerde değişikliğe gidilmesi gerektiği, eski ve geleneksel karakteri bozmadan yol tamirlerinin yapılarak yalnız ana yolları bir düzene sokmanın yeterli olacağı belirtilmektedir.

Çevre yollarına yakın yapıları kapalı bir inşaat sistemiyle değil oldukça seyrek gruplar halinde ve aralarında boşluklar bırakılarak oluşturmının ve kentte bina yüksekliğinin iki katı geçmemesinin görsel açıdan doğal yapıyla bağları zenginleştireceği anlatılmaktadır.

Ayrıca kentte varolan eski eserlerin ve geleneksel dokuların “kültür kıymetine sahip” oluşu nedeniyle, buralarda yapılacak değerlendirmelerin dikkatlice ve zarar vermeden yapılmasının amaç olması gerektiği belirtilmektedir.

Jürinin yarışmaya katılan 13 projeyi, ayrı ayrı, en ince noktasına değin değerlendirmesi kentin gelecekte nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda ipucu verir.

Bu yarışmada 4 yarışma projesine ödül verilmiş bir yarışma projesi satın alınmıştır.

Ödül alan Kemal Ahmet Aru, Orhan Sefa ve Celile Berk’in birlikte oluşturduğu Ödemiş kent planı avan projesi, daha sonra adı geçen mimarlarca geliştirilerek 1948 yılı Ödemiş Kesin İmar Planı’na dönüştürülmüştür.

3.3 1948 Ödemiş Kesin İmar Planı Raporu

Mimarlık Dergisi’nde (1948) yayımlanan bu planın açıklama notu, günümüze değin Ödemiş’te oluşan kentsel değişim ve çarpıklıkları saptamak açısından aynen verilmiştir:

Ödemiş 1:4000 Ölçekli bölgeler planına ait rapor.

A-Şehrin genel durumu, karakteri ve civar münasebetleri:

İzmir Vilayetine bağlı Ödemiş şehri, 38 kuzey enlemi ve 28 doğu boylamı üzerinde bulunmakta, Küçük Menderes ovasını İzmir’e bağlayan demiryolunun son istasyonunu teşkil etmektedir.

Ovayı kuzey ve güneyden çerçeveleyen dağların eteklerinden uzakta kalan Ödemiş, bu yüzden tamamıyla bir ova şehri karakterini taşır, ve bu karakterini muhafaza edecektir.

Ödemiş, ovada, dağların eteklerinde ve üzerinde bulunan bir çok civar köylerin kaza merkezidir ve bu bütün köylerin İzmirle ticari münasebetleri Ödemiş üzerinden yapılmaktadır. Bütün bu köylerle bağlantısını sağlayan yollar Ödemiş her taraftan sarar. Şehrin yol şebekesinin tanziminde bu irtibat yolları göz önünde tutulmuştur.

B- Şehrin bölgelerinin tayininde gözetilen noktai nazarlar:

1. Şehir Merkezi ve resmi binalar bölgesi: Şehrin en önemli iki noktasının arasını teşkil etmek ve halen de resmi binaları saptanmış bulunmakla şehrin tabii merkezi bulunan istasyon yani Ulus meydanı ile Yeni Cami arasındaki cadde kısmı şehrin merkezi olarak muhafaza ve buna göre tanzim edilmiştir.
2. Ticaret bölgesi ve çarşı: Şehrin ticaret ve çarşı bölgesi önemli yolların kavşağı ve halen de şehrin ticaret merkezi olan üç cami arası ve civarında muhafaza edilmiştir. Ticaret bölgesini şehrin en canlı merkezi olan bu kısımdan herhangi bir tarafa uzaklaştırmak

doğru olamaz.

3. Sanayi bölgesi: Doğu-batı istikametindeki nakliyatı şehir merkezinden geçirmemek maksadı ile tesis edilen ve diğer istikametleri ana yollarla da iyi bağlantısı olan güney çevre yolu ile marşandis istasyonu arasında ve bu istasyonun güneyindeki saha gerek her istikamet ve vasıtalarla göre nakliyat kolaylığı gerekse hakim kuzey ve batı rüzgarları göz önünde tutularak bu bölgenin tesisi için en uygun görülmüştür.

4. İkamet bölgesi: İkamet bölgesini üç kısma ayırmak mümkündür:

a- Eski şehir kısmı

b- İnkişaf sahası: Musabaka şartnamesinde belirtildiği gibi şehrin genişlemesi için en müsait olan, iç istasyonun doğu ve kuzey doğusuna düşen hafif meyilli arazide yeniden tanzim edilen ve bir çevre yolu ile kuşatılan yeni mahalleler.

c- İşçi mahallesi: Şehrin güneyine ve sanayi bölgesinin güney doğusuna düşen kısımda sanayide çalışacak işçiler için tesis edilen ikamet mahallesi.

5. Spor ve kültür bölgesi: Müsabaka jürisi raporunda da tavsiye edildiği gibi, Ulus Meydanından, Bozdağın güzel ve ferahlatıcı manzarasından faydalanılması için bu meydan kuzeye doğru bir yeşil saha şeklinde uzatılmıştır. Bu saha geniş bir yol halinde (yeşil yol) ve inşası takarrur etmiş olan Saraçoğlu Erkek Sanat Okulu yerinde kalmak üzere, ileride kurulacak Kız enstitüsü, kitap sarayı, Sergi evi, müze gibi kültür binalarıyla çevrilmesi düşünülmüş; bir yanında da esasen bu maksada ayrılmış bulunan sahaya, şehir spor alanı (stadyum), resmi geçit sahası ve tenis sahaları, klüp binası vesaire gibi müstemilatın da ilavesini mümkün kılacak geniş bir yer ayrılmıştır. Bu suretle aynı zamanda yeni inkişaf sahası ile eski şehir arasında ve merkezi vaziyette geniş bir yeşil saha temin edilmiş bulunmaktadır.

C- Eski şehir vaziyeti ve kültür kıymeti:

Ödemiş'te bir kültür kıymetini haiz tarihi eserler görülmemektedir. Eski şehir kısmı nüfus kesafeti hektar başına takriben 100 nüfus kadar yani normale yakındır. Bu bakımdan fazla tadilata tabi tutulmamış ancak bazı mühim caddeler genişletilmiş ve tashih edilmiş, bazı ada durumları islah edilmiş, meydanlar tanzim edilmiş fakat umumi karakteri muhafaza edilmiş ve büyük fedakarlıklar icap ettirecek değişikliklerden kaçınılmıştır.

D- Muhafaza edilecek, tadil edilecek ve yeniden açılacak yollar:

C maddesinde belirtildiği gibi, mevcut yol şebekesi fazla tadilata tabi tutulmamış, ancak

Yazın 1934
Mühür
Mühür

önemli cadde ve sokakların bilhassa doğu-batı istikametindeki İzmir-Birgi ana caddesinin lüzumlu kısımları genişletilmiş, ekseri sokaklar ancak küçük tashihlere tabi tutulmuş, az fedakarlıkla (mesela mevcut çıkmazların uygun şekilde birleştirilmesi suretiyle) bazı bağlantılar sağlanmış ve bazı ada durumlarının düzelmesi için bir çok küçük çıkmazların ve lüzumsuz dar yolların ilerde hazfi düşünülmüştür.

Yeni açılacak yollar: Güney çevre yolu, demiryoluna paralel ve marşandiz istasyonunu iç istasyona bağlayan yol, yeni inkişaf sahasında projede görülen cadde ve yollar ile umumi şehir çevre yollarıdır.

E- Şehir dahilinde muhafaza edilecek binalar:

Belediye raporunda korunması istenmiş olan bütün binalar ve Saraçoğlu anıtı aynen muhafaza edilmiş, ehemmiyetlerine göre etrafları açılarak tanzim edilmiştir.

Eski hükümet binasının islahı ve doğu yanına bir kol ilavesi, doğuya da Emniyet Müdürlüğü binası getirilmek suretiyle hükümet meydanının çevrelenmesi düşünülmüştür.

Eski belediye binası da muhafaza edilmiş ve karşısındaki cadde hizası düzeltilerek bir meydan husule getirilmiştir.

Ödemiş İmar Planı 1:2000 ölçekli ait rapor.

Şehrin muhtelif bölgelerinin intihaplarının sebepleri:

Bu hususta bölgeler planına ait izahnamede etraflı malumat verilmiştir.

Seyrüsefer şebekesi:

Şehrin birinci derecede caddeleri: İzmir-Birgi caddesi, Saracoğlu caddesi, İsmet Paşa-Gazi Yayla caddesi, Eski İstasyon caddesi olup bunların seyrüsefer için lüzumlu kısımlarını genişletmek suretiyle tashihler yapılmıştır.

İkinci derece yolları: Cumhuriyet caddesi ve devamı ki hükümet meydanını sanayi bölgesine ve yeni mezarlığa bağlar; yeni açılan güney çevre yolu: İzmir-Birgi yolunun yükünü hafifletir, küçük endüstri mahallesi ile marşandiz istasyonuna köylüleri ulaştırır: Hacı İmam-Mercan sokağı ve devamı ki çarşayı marşandiz istasyonuna bağlar; çarşayı kuzey-batı çevre yoluna bağlayan sokak; Gürcü-Safa sokakların birleşmesi ve yeni inkişaf sahasında devamı suretiyle açılan ve eski şehrin kuzey bölgesini yeni mahallelere bağlayan batı-doğu yolu; spor alanının doğusundan ve yeni mahallelerin merkezinden geçen kuzey-güney yolu.

Üçüncü derece yolları: Umumiyetle muhtelif kısımların birinci ve ikinci derece yollarla

bağlantısını sağlayan yollarla çevre yolunun kuzey ve batı kısımları. Muhtelif yol profillerinin karakterleri ve hususiyetleri 1:100 ölçeğinde tafsilatle gösterilmiş olan yol kesitlerinde belirtilmiştir.

Meydanlar:

a. Şehir istasyonu meydanı: Hali hazır haritasında görülen şekil ile çok büyüktür; Müsabaka projemizde olduğu ve jüri tarafından da uygun görüldüğü şekilde istasyon önündeki seyrüseferin icap ettirdiği ölçüye indirilmiş, ancak bu meydanın kuzey kısmı geniş bir yeşil saha olarak manzara noktası Bozdağına doğru açılmış ve bu gezi meydanının kenarlarına projede gösterilen kültür binaları ve stadyum yerleştirilmiştir.

b. Hükümet meydanı: Bugünkü haliyle ancak bir seyrü sefer meydanı halindedir. Resmi bir karakteri yoktur. Projede gösterildiği gibi, bu meydan, bir merasim meydanı olarak düzenlenmiş, etrafı resmi binalarla (hükümet binası ve yeni ilavesi ile emniyet binası ve karşısındaki yeni binalar) çevrilmiş ve cumhuriyet anıtı için yer ayrılmıştır.

c. Belediye meydanı: Eski belediye binası önünde cadde hizası düzeltilmek suretiyle bir meydan husule getirilmiş, Belediye binası aynı yerde inşa veya tadil suretiyle tertip edilebilir. Bu meydana bir karakter vermek ve aynı zamanda istasyondan gelirken Belediyeyi işaret etmek maksadı ile programda istenilen itfaiye kulesi, uzaklardan bakıldığı zaman yüksek bir silüet teşkil edecek surette bu meydanın üzerine yerleştirilmiştir. Belediye meydanının ilerisinde karşı köşeye P.T.T. binası getirilmiştir.

C- Eski şehir kısmının tadili, muhafaza edilecek kısımların ne şekilde muhafaza edileceği:

Eski şehir kısmında lüzumsuz çıkmaz sokaklarından bazıları hazfedilerek, normal yapı adaları teşkil edecek yollar muhafaza ve bugünkü seyrüsefere uygun bir şekilde tashihi edilmiştir. Şehri sıhhileştirme ameliyesinde bu suretle iktisadi bir sistem takip edilmiş olacaktır.

Eski şehrin mesahai sathiyesi, nüfus kesafeti. Müstakbel Ödemiş'in kaplayacağı saha ve nüfus kesafeti:

Ödemiş'in bugünkü meskun sahası 200 hektar ve 1940 sayımında da nüfusunun 20432 olduğuna göre hektar başına 102 nüfus ve nüfus başına da 98 m² saha düşmektedir. Ödemiş'in müstakbel imar planının işgal ettiği saha 287 hektardır. 50 sene sonraki nüfusta %1 artış kabul edilerek mürekkep faiz hesabı ile bugünküne nazaran %60 artacaktır. Yani 1995 senesinde 32690 olacaktır. Kaplayacağı saha da imar planına göre 287 hektardır. Buna göre 1995 senesinde hektar başına 114 nüfus ve nüfus başına da 88m² saha

düŖecektir. Bu hesaplarda belirtildiği gibi, Ödemiş halkının bugünkü yayılma nisbeti az deđiŖecektir.

E- Ŗehrin civar münasebetlerinin tahlili:

Ödemiş, civarındaki 100 kadar köyün kaza merkezidir. Bütün bu köyler İzmirle ticari münasebetlerini Ödemiş üzerinden yaparlar.

Ödemişin bu köylerle bağlantısını sağlayan bir çok yollar Ŗehrin etrafını sarmaktadır. Ŗehrin yol Ŗebekesinin tanziminde civar münasebetleri tesis eden bu irtibat yollarının durumu göz önünde tutulmuŖtur. Bu yolların en baŖında gelen İzmir-Birgi yoludur ki Ŗehrin merkezinden ve çarŖısından ge÷mektedir. Bu yolun en kuvvetli trafiği göz önünde tutulmuŖ ve yardımcı olarak güney çevre yolu açılmıŖtır.

Diğer mühim bir istikamette kuzeyden güneye doğru istikamet eden Saracoğu-Cumhuriyet caddesidir; kuzeyinden Ahrandı, Zeytinlik ve bir çok köylere, güneyinden ise Ödemişin büyük köylerinden olan ve belediye teŖkilatı bulunan Adagide'ye, Bademiye ve bir çok köylere gidilmektedir. Bu suretle Ŗehrin civar münasebetleri İzmir-Birgi caddesiyle Saracoğu-Cumhuriyet caddelerinin Ŗehrin haricine doğru devamı ile temin olacaktır.

F- Eski Ŗehrin yerleŖtiđi sahaların ve yeni inkiŖaf sahalarının topoğrafik hususiyetleri:

Eski Ŗehir sahaları topoğrafik bakımdan yeni inkiŖaf sahalarına nazaran bir az daha düşük seviyede bulunmaktadır. Ŗehrin tevsii düşünölen kuzey-doğu ve doğu kısımları hafif bir meyille kuzeye doğru yükselmekte ve ikamet bölgesi olarak daha sıhhi ve havadar bir saha arz etmektedir. Esasen Ŗehrin batısında dar yolların kenarındaki evlerin maddesi çok yıpranmıŖ ve eskimiŖ olduğundan buralar gayri sıhhi bir durum arz etmektedir. Bu bakımdan da Ŗehrin kuzey-doğu ve doğuya doğru çekilmesi doğru olacaktır. Kuzey çevre yolunun kuzeyine, Saracoğu caddesi ile Yayla caddesi arasındaki kısma, Ŗimdi inŖaata müsaade edilmeyecek, bu imar planının tatbiki dıŖında kalmak Ŗartı ile müstakbel bir inkiŖaf sahası olarak ihtiyat kalacaktır.

G- Esaslı caddeler kenarlarında ve yeni Ŗehir kısımlarında tatbik edilecek ev tipleri:

1- Kat evleri: İzmir-Birgi caddesinde iç istasyon batısından Yeni cami ve Voyvoda konağı meydanına kadar olan kısımda alt katı mağaza üst katı ticarethane-büro veya ikametgah olarak iki katlı binalar düşünölmüŖtür.

2- BitiŖik, grup ve çift evler: 1:2000 lik imar planında gösterilen diğer kitleler iki katlı evlerdir. Zemin katı döŖemesi yol seviyesinden azami 2m. yüksekliğe kadar çıkabilecektir. (Yapı ve yollar kanununa göre) Bu irtifa belediye yerine göre tayin ve komŖulara uyacak

şekilde intihap edecektir.

3- İki katlı ve bir katlı ayırık evler: Şehir çevre yolu dahilinde bulunan ayırık evler, bir bodrum ve iki katlı olacaktır. Şehir çevre yolu dış kenarındaki evler ise bir bodrum ve tek katlı olabilir.

H- Ön bahçeler, parsel ebatları:

Yeni ikamet bölgesinde, yol profilinde de gösterildiği gibi, binalar önünde yerine göre asgari 3m olmak üzere ön bahçeler bırakılacaktır. Ulus Meydanı-Birgi caddesi ile Hükümet Meydanı-Saracoğlu caddesi üzerinde kaldırım seviyesine nazaran 30-50cm. lik setler teşkil edilecek ve buralarda çimen ve çiçek yetiştirilecektir. Bu kısımların tasarrufu belediyeye aittir. Ön bahçe parmaklıkları diğer kısımları 1m. yi geçmeyecektir.

Hizaları tespit edilerek genişletilen dar yollar kenarında ön bahçe bırakmak mecburiyeti yoktur. Yeni ikametgah bölgesinde ayırık evler için 15x30 normal parsel olarak kabul edilmiştir. Bitişik evler için ise 8 ila 10x30 Ödemiş için uygun bir ebat olacaktır. Çevre yolu dış kenarında bağlık bahçelik parseller için 20x40 veya 25x50 kafi gelecektir. Tabii arada daha büyük parsellere yerleşmek ve buraları ekip biçmek isteyenlere de müsaade edilir.

Şehir dahilinde bulunan hayvan sahipleri de bu bölgeye geçecektir. Ayırık evlerde parsel genişliği asgari 15m. dir. Bitişik evlerde ise asgari 6m. kabul edilecektir.

İ- Çarşı ve Pazarlar:

Şehrin çarşı ve pazarlarının tanzim ve islahı için bazı tavsiyelerde bulunmak kabildir.

1- Civar köylerden gelen yolları bu bölgeye rahat bir şekilde ulaştırmak: Bunun için 1:2000 lik imar planında cenup çevre yoluna bağlayan yollarda hizalar tashih edilmiş, icap eden yerlerde yeni yollar açılmıştır.

2- Seyrüsefer istikametleri üzerinde kurulan pazarlar, hem bu yolları işgal ettiğinden, hem de kirlettiğinden dolayı güney çevre yolu üzerinde gösterdiğimiz yeni pazar meydanlarına nakledilecektir.

3- Eski çarşayı karakterini bozmadan muhafaza etmek doğru olur. Ancak Gazi caddesi ile Ragıp caddesi üzerlerinde projede yeni olarak düşünülen binaların alt katlarına büyük mağazalar yerleştirilecektir. Eski çarşı içerisinde hanlar da güneydeki yeni haller, pazarlar bölgesine nakledilecektir. Şehir dahilindeki Çalkakçı ve benzeri imalathanelerde, güneydeki küçük endüstri bölgesine geçeceklerdir.

J- Yeşil sahalar:

Ödemişin yeşil sahalarını teşkil edecek elemanlar sırasıyla şunlardır.

Halkevi-Hava Kurumu parkı.

Yeni tanzim edilen istasyon doğusundaki park ve kahve.

Hükümet arkasındaki küçük parklar.

Mevcut havuzlu park.

Eski ve yeni ilave edilen bilumum okul bahçeleri.

Spor sahaları.

Hastane parkı.

Kışlaların yeşil sahası.

Şehrin kuzeyinde yeşil saha ve kuzeybatısında yeniden tesis edilen park.

Şehrin güneybatısında mevcut büyük belediye fidanlığı.

Yeni istasyona giden demiryolu güzergahının iki tarafında hattı tecrid eden yeşil saha.

Güneyde mezarlık ve inkişaf sahası.

Güneydoğuda büyük incir bahçeleri.

Yukarıda sayılan bu esaslı yeşil sahalar, yol hizaları tashih edilirken köşelerde tanzim edilen küçük yeşil meydanları ve çocuk bahçelerini de ilave edebiliriz.

Bunlardan başka şehrin kenarlarından merkeze doğru gelecek olan ağaçlıklı yollar da harici yeşillikleri şehrin içerisine getiren elemanlar olarak mütalaa edilebilir.

Yukarıda zikredilen bu yeşil sahalar, bir yeşil kuşak şeklinde şehri çevirmektedir.

K- Fidanlık tesisine elverişli yerler:

Şehrin güneybatısında halen mevcut belediye fidanlığı muhafaza edilecektir. Bu fidanlıktan başka şehrin batısında eski ve harap ikamet bölgesinin yanında kabul edilen yeşil sahada bir fidanlık tesisi düşünülmüştür.

L- Şehrin umumi tesisleri:

1- Spor alanı: Bu tesise evvelce tahsis edilmiş olan saha üzerinde biraz genişletilerek, bir stadyum, bir futbol antreman sahası, tenis sahaları vesaire oyun sahaları ile bir kulüp binası yerleştirilmiştir.

2- Hastane: Mevcut hastanenin bulunduğu sahanın yanındaki koruluk üzerinde yeni hastane binası ile müstemilatının tesisi düşünülmüştür.

3- Okullar: Şehrin mevcut okulları muhafaza edilmiş, bahçeleri küçük olanlara ilaveler yapılmıştır. Kuzeydoğuda yeni ikamet bölgesinde iki ilkokul güneydoğudaki bölgede bir ilkokul yeri tayin edilmiştir. Ayrıca sanayinin yeni ikamet bölgesinde de bir ilkokul vardır. İleride şehrin bütün kısımlarına hemen aynı mesafede olacak olan stadyum kuzeyi de lise için çok uygundur. Geniş bir bahçe üzerine yerleştirilmesi mümkün olacaktır.

4- Kültür binaları: İç istasyon kuzeyinde kültür bölgesinde müze sergi evi, kitap sarayı, kız sanat enstitüsü binaları yerleştirilmiştir.

5- Tiyatro ve Sinema: Kültür bölgesi dahilinde bir tiyatro sinema binası yerleştirilmiştir.

6- Hayvan pazarı: Adagide istikametinden şehre giren yolun köşesi hayvan pazarı için seçilmiştir. Bu mevki yeni pazar meydanları ve halleri, küçük sanatlar bölgesine ve aynı zamanda da mezbahaya yakın bulunduğundan çok uygundur. Bu yer hakim kuzey ve batı rüzgarları istikametine göre de uygundur.

7- Mezbaha: Bugünkü bulunduğu yer iyidir. Programda istenilen hayvan hastanesi de bu tesisin civarına kurulmalıdır.

8- Otel ve hanlar: Şehir otelinin Ulus meydanında inşası düşünülmektedir. Yeni diğer bir otel, belediye meydanı civarında tesis edilebilir.

Ticaret bölgesinde mevcut hanların küçük sanatlar ve pazar halleri bölgesine nakli lazımdır. Kuzeybatıdaki ve güneydeki şehir girişlerine sanayi bölgesine projede gösterilen yerlere yeni hanlar teklif edilmiştir.

Kuzeydeki kışlaların Birgi yolu üzerinde uygun bir mevkiye nakli düşünülmüş ve bu kısımda da yeni bir mahalle tesis edilmiştir. Rasathane de bu yol üzerinde düşünülebilir.

3.4 1968 ve 1985 Kesin İmar Planları

Kentsel açıdan 1950'li ve 1960'lı yıllarda, 1948 kesin imar planına uygun bir yapılaşma ile kendi kültürünü ve kimliğini oluşturan Ödemiş, 1970'lere doğru gerek siyasal gerek sosyal nedenlerle plan tadilatlarıyla çarpık yapılaşmaya sahne olmuştur.

Yeşil alanlar ile kamusal alanlar aynı kalmakla birlikte yapılan kırka yakın plan tadilatıyla, yarım katları tam katlara dönüştürmelerle, 1968 yılına değin 345 hektarlık alan üzerinde çoğu yerde iki ya da üç katlı iken yeni kat ilaveleriyle Ödemiş gerek imar açısından gerek sosyal açıdan bozulmalara uğramaya başlamıştır.

1968 yılında 200 hektarlık, 1985'te 995 hektarlık ve 1995 – 2001 yılları arasında da 345 hektarlık alan ilavesiyle kent 1885 hektarlık bir alana yayılmış ve ana caddelerde 6 kat; ara sokaklarda 5 kat yapılaşma izni verilmiştir. Ayrıca kuzeye doğru uzanan Zeytinlik yolu üzerinde, 1. sınıf tarım topraklarında 8 katlı kooperatif toplu konutlarıyla da kentin doğayla birlikteliği koparılmıştır.

Bu dönemde kentin kültür değerleri, tarihsel eserleri, geleneksel dokuları yıkılmış yokedilmiş ve bu konuda hiçbir belge ve bilgi bırakılmamıştır.

Güneydeki Eski İstasyon'dan doğudaki Yeni İstasyon'a değin uzanan tren yolu Ovakent kavşağına değin rekreasyon alanı olarak düzenlenmiş ve kuzeye uzanan yeşil alanla bütünleştirilmiştir. Ancak İller Bankası İmar Planlama Başkanlığı tarafından görülüp Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğünce onaylanan, Yüksek Mimar Bülent Berksan imzalı 1985 Ödemiş Kesin İmar Planı Raporunda, "Kent merkezine bağlanan demiryolu, fonksiyonunu kaybetmesi ve güneydoğudaki konut alanının kentle bağlantısını kesmesinden ötürü, Ovakent yolundan itibaren kaldırarak rekreasyon alanı olarak düzenlenmektedir" denilmektedir. Oysa güneyde ve kuzeyde yer alan iki istasyonlu demiryolu 1940'lardan beri Ödemiş kentinin simgesidir. Demiryoluna fonksiyon vermek varken, fonksiyonunu kaybediyor diye demiryolunun kaldırılmak istenmesi; kente yapılan bir değerbilmezliktir.

Bu nedenle, bu kesin imar planının; 1944 imar planı yarışmasından ve kılı kırk yaran 1948 kesin imar planından habersiz hazırlandığı, tarihe ve geçmişe sahip çıkmadığı anlaşılmıştır.

Oysa, geçmiş değerlendirilmeden gelecek kurulamaz.

4. ÖDEMiŞ'TE CUMHURİYET DÖNEMİ YAPILARI ve KENTE ETKİLERİ

Sözen'e (1996) göre "Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı konusunda yoğun araştırmalar yapılmamıştır. Ancak, son yıllarda değişik açılardan yapılan araştırmalar çoğalmakta, genel bir yargıya ulaşabilme olanağı doğmaktadır. Bu dönemin anlaşılabilmesi için, başta Son Osmanlı Dönemi Mimarlığı'nın yeterince bilinmesi gerekir. Oysa düne kadar araştırmalar, daha çok Mimar Sinan Dönemi'nin sonuna kadar uzanmakta, günümüzle bağ kurabilme olanağı veren dönemler, yüzeysel biçimde ele alınmaktaydı. Bu ister istemez derinlemesine araştırmaları zorlaştırmakta, günümüzün anlaşılmasını geciktirmektedir. Gecikmenin getirdiği önemli bir boşluk da, eserlerin hızla yıkılması, onları üretmiş kişilerin aramızdan ayrılmasıdır. Bunlara, kentlerimizin bilinçsizce biçim değiştirmesi, genel arşivlerimizin yetersiz, özel arşivlerin dağılması da eklenince, yoğun ve hızlı araştırma yapmanın kaçınılmazlığı ortaya çıkmaktadır. Tüm bu olumsuz koşullara karşın, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı ele alındığı zaman, toplumumuzun geçirdiği aşamaların mimarlık ortamımıza benzer biçimde yansıdığı görülmektedir. Doğal olarak, mimarlık bir anlamda geçirdiğimiz toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerin göstergesidir. Yeterince açıklanabilmesi de, sayılan etkenlerin bilinmesi ile mümkündür."

Bu yargıya ve değinmelere katılmamak elde değildir. Hele bunu ülkemiz genelinden, kasaba irisi bir kente, yani Ödemiş'e indirgediğimizde; bu yargı ve değinmelerin mimarlık araştırması açısından daha da derinleştiği görülmektedir.

Önce şunu belirtmekte yarar var: Tek yapı ve yapı grupları ölçeğinde araştırma ve incelemeler hemen hemen yok gibidir. Sayıları bir ikiyi geçmeyen araştırmaların da, konumuzun irdelenmesi dışında bulunduğundan yararlanılamamıştır.

Ayrıca gerek kent belediyesinin arşivinin bulunmaması, gerekse özel çalışma ve arşivlerin yokluğu Ödemiş'in dünden bugüne araştırılmasını zorlaştırmaktadır.

Kentin yaşlılarıyla yapılan görüşmelerde, Ödemiş'in kentsel durumu ve değişimi ile siyasal ve kültürel ortamını yansıtan açıklamalar, yaptığım araştırmada sonuca ulaşmamı sağlayan önemli veriler oldu. Maddi belleği örselenmiş bir kentin (Ödemiş'in) hayatta kalabilen bu insanlarına çok şey borçluyum.

4.1 Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapıları

Ödemiş 1650 yıllarında üç beş hanelik bir köy iken buraya Türkmenlerden Ödemiş oymağının gelip yerleşmesiyle yavaş yavaş büyümeye başlamıştır. Burada Helvacı Ömer Ağa tarafından yaptırılan medrese ile Koca (Ulu) Cami (1702) kentin ilk anıtsal yapısıdır.

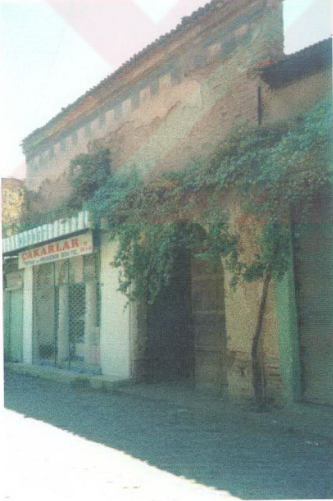
Kare planlı, yerli kiremitle kaplanmış düz çatılı, yuvarlak kemerli pencereli, ferzenli bu yapı son cemaat yeri ve müezzin mahfili ile kendinden sonra yapılan Küçük Cami'yi (18. yüzyıl başları) gerek plan gerekse yapım tekniği açısından etkilemiştir. Yakın benzerlikleri nedeniyle aynı ustaların elinden çıktığı bile düşünülebilir.

Şekil 4.1 Fotoğrafların çekildiği noktalar. (Renkli Fotoğraflar: Mehmet Başaranbilek)

Resim 4.1 Koca (Ulu) Cami, (1702); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.2 Manyas Caddesi'nde Katırcı Hanı, 19. yüzyıl; bugünkü durumu, (2001).

Kentin ticaret alanının bu iki cami çevresinde oluşması nedeniyle burada yapılan Katırcı Hanı (19.yüzyıl) yuvarlak kemerli giriş kapısı, sıvalı boyalı cephesi ve kalkan duvarı üstündeki bitkisel boya bezemesiyle sokağa adını veren önemli bir yapıdır.

Kentin eski Rum mahallesinde 19. yüzyılda yapılan eski ortaokul binası kare planlı, iki katlı üstü sıvalı taş bir yapıdır ve cumhuriyet döneminde ortaokul olarak kullanılmıştır.

Resim 4.3 Lise Caddesi'nde Ortaokul Binası, 19.yüzyıl; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.4 Eski İstasyon Binası, (1888); bugünkü durumu, (2001).

Emmioğlu Mahallesi'nin güneyinde İngilizler tarafından yapılan Eski İstasyon binası ve depoları 1888 yılından kalma bir yapıdır ve kentin o zamandan beri önemli yerlerinden biridir.

Resim 4.5 Eski İstasyon Binası, (1888); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.6 Eski İstasyon deposu,(1888); bugünkü durumu, (2001).

1894 yılında yapılan 20 yataklı belediye hastane binası (Eski Hastane) ise neo-klasik yapıların küçük bir örneğidir ve ana girişi üzerindeki kabartma bitkisel bezemeli üçgen alınlığı ay yıldızlı çelenk motifi ile dikkat çeker.

Resim 4.7 Eski Hastane binası, (1894); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.8 Eski Hastane binası, (1894); bugünkü durumu, (2001).

1850'lerde yapıldığı sanılan ve o günden beri ayakkabı arastası olarak işlevini sürdüren Ödemiş arastası ise Ödemiş'te ticaret alanının merkezindedir. Burada babadan oğula ve toruna aynı işi yapan üç kuşaktan esnaf ve zanaatkarın bulunması, çarşının sürekliliğinin de bir ifadesidir.

Resim 4.9 Üniversite Caddesi, solda Ödemiş Arastası, 19. yüzyıl ortaları; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.10 Ödemiş Arastası, 19.yüzyıl ortaları; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.11 Baba,oğul,torun (Ali Türer); Arasta'da üç kuşaktır sarraf,(2001).

1901'de başlanıp 1912'de yapımı tamamlanan Yeni Cami'de kare planlı kiremit çatılı kemerli pencerele bir yapıdır ve bu yapı da son cemaat yeri ve müezzin mahfili ile aynı benzerlikleri gösterir.Yapıldığı günden beri bodrumunda yeralan zeytinyağı ticarethaneleri nedeniyle de Yağ Pazarı Camii diye anılır.

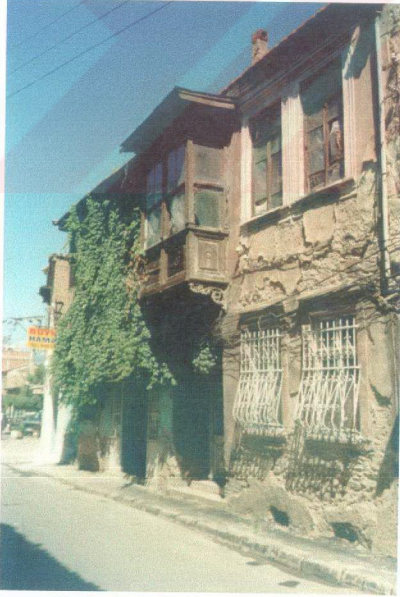

Resim 4.12 Yeni Cami, (1912); bugünkü durumu, (2001)

KüçükCami'nin güneyinde yeralan Bitpazarı nargile kahvelerinin ve eski eşya satıcılarının yer aldığı hareketli bir mekandır.

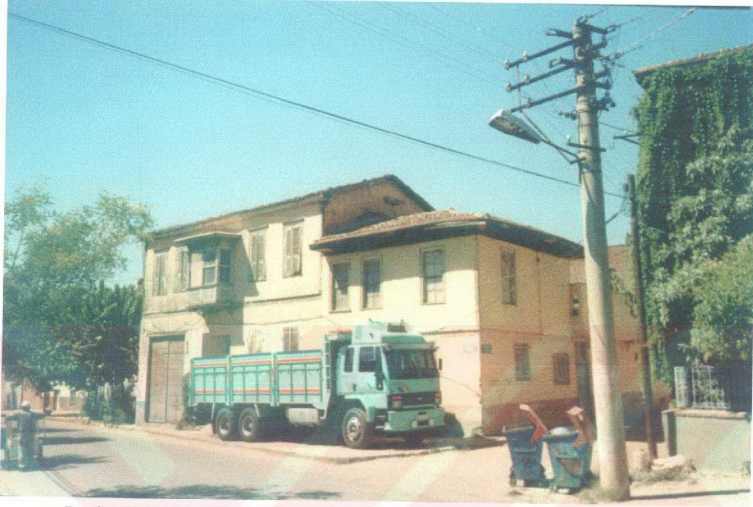

Resim 4.13 Bit pazarı, 19.yüzyıl; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.14 Eski Hamam Mahallesi'nde Türk evleri; bugünkü durumu, (2001).

Eski Türk konak ve evlerinden oluşan yerli mahallelerin yanında yeralan eski Rum mahallelerinde, daha yirmi yıl önce sokak dokusu oluşturan eski Rum evleri yıkılarak yerlerini dört katlı, altı katlı apartmanlara bırakıyor. Yerli mahallelerin akıbeti de aynı.

Resim 4.15 Gençlik Caddesi'nde eski Türk evleri; bugünkü durumu, (2001).

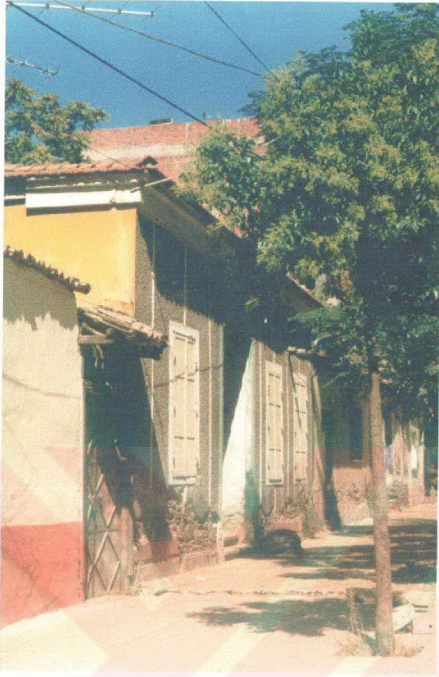
Resim 4.16 Eski Hamam Mahallesi'nde Türk evleri; bugünkü durumu, (2001).

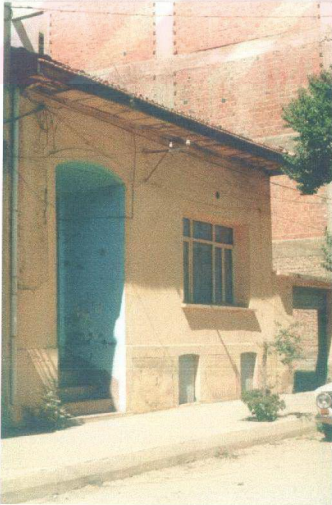
Resim 4.17 Yayla Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).

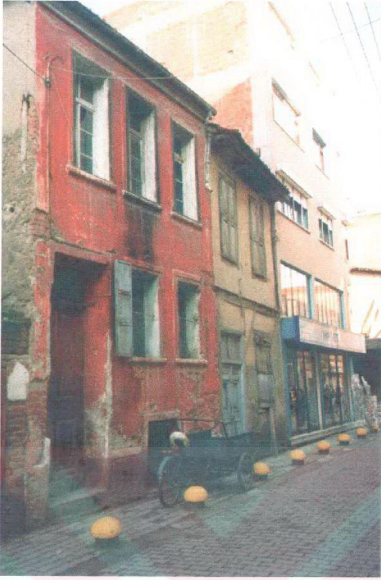
Resim 4.18 Yayla Caddesi'nde eski iki Rum evi; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.19 Yayla Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.20 Yayla Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.21 Uzun Sokak'ta (Fevzi Paşa Caddesi) eski iki Rum evi; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.22 Zafer Caddesi'nde eski bir Rum evi; bugünkü durumu, (2001).

Ödemiş'in neo-klasik mimari örneklerinden en önemlisi, uzun yıllar Zafer İlkokulu olarak kullanılan ve 1980 de Öğretmenevi olarak hizmet veren eski Ziraat-ı İdadi yani Tarım

Lisesidir (1914). Çıkmalı hareketli yan cepheleri, ahşap payandalarla tutulan geniş saçakları, kemerli – silmeli pencereleri ile Ödemiş'teki Cumhuriyet Dönemi mimarlık eserlerine öncülük eden bir yapıdır.

Resim 4.23 Saraçoğlu Caddesi'nde Tarım Lisesi (1914), şimdi Öğretmenevi; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.24 Saraçoğlu Caddesi'nde Tarım Lisesi (1914), şimdi Öğretmenevi; bugünkü durumu, (2001).

Cumhuriyet Dönemi ilk sivil mimarlık örneği olan Yıldız Oteli (1927); semte adını veren,

Ödemiş'in ilk modern otelidir. Yerinde bulunan Keçeci Hanı'nın yıkılan kısmına yapılan otel ile hanın onarılan kısmı, Cumhuriyet Dönemi mimarlık eseri ile Osmanlı Dönemi mimarlık eserini biraraya getirmiştir. Yıldız Otel'i'ni ve Keçeci Hanı'nı ayrıntılarıyla inceleyen Başaranbilek'e (2001) göre; "Otel; Eski İstasyonu Büyük Cami'ye bağlayan yolun üzerinde, ticaret merkezindedir. Kentin imar planında 158 ada, 8 parselde yer alan 653 metrekaarelik bir alanı kapsıyor; neredeyse adanın üçte biri.

Cephesi, birkaç yıl önce bilinçsizce yıkılan bir kültür mirasımız olan Hacı Nuri Hanı'na bakıyordu; şimdi kütle halinde sokağı mas eden ve yıkılan hanın yerine yapılan kat otoparkına bakıyor.

Bu tarihi otelin giriş kapısı üzerine bakıldığında Cumhuriyet'in kazanımlarını da görmek olası: 1 Ocak 1926'da Uluslararası Miladi Takvim kabul edilmiş, ama yazı devrimine henüz 20 ay var (1 Kasım 1928); bu nedenle girişteki süsleme madalyonun üzerinde kabartma olarak otelin yapım tarihi Arap rakamlarıyla 1927 yazılı. Demek ki bu otel Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi'nin Ödemiş'teki ilk sivil örneği.

Prof. Dr. Metin Sözen, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi adlı kitabında "Doğal olarak, mimarlık bir anlamda geçirdiğimiz toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerin bir göstergesidir. Yeterince açıklanabilmesi de, sayılan etkenlerin bilinmesiyle mümkündür" der. Bu nedenle Yıldız Otel'i, Osmanlılıktan çağdaş uygarlığa, Cumhuriyet'e geçişin, handan otele, yer yatağından karyolaya geçişin Ödemiş'teki ilk örneğidir. Sayın Sözen'in aynı kitapta belirttiği gibi 1908 II. Meşrutiyet sonrası siyasal, kültürel alanda yapılan girişimler kendini göstermiş, Neo - Klasik Üslup olarak da adlandırılan Birinci Ulusal Mimarlık Akımı gerçeklik kazanmıştır. Yıldız Otel'i, bu akımın Ödemiş'te yansımasını sağlayan ilk örnektir.

Bu oteli incelemeden önce Sayın Sözen'den bir alıntı yapmak isterim:

"Cephelerde sık kullanılan bir diğer özellik de çıkmalardır. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerin, bu dönemde yapılmış büyük işhanlarında, alttaki dükkanlardan sonra yapı geleneksel mimarlık örneklerinde olduğu gibi taşırılmakta, değişik biçimli konsollarla desteklenmekte, yapının olduğundan daha hareketli görünmesine çalışılmaktadır. Köşe arsalarında ise, köşeler yuvarlatılarak, zemin katından sonra dışarı taşırılmakta, çoğu kez bu görünüş bir kubbeye bitirilmektedir.

"Bu çok genel özelliklerin dışında, ana cepheler ayrıntılı incelendiği zaman, sayısız düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Ancak kullanılan öğeler belirlidir. Yalnız bunların koşullara göre düzenlenmesinde ayırım ortaya çıkmaktadır. Hepsinde ana ilke, işleve göre

çözümü, cephelerden sonra gelmektedir. Bununla plan çözümünde yenilik getirilmediği söylenemez. Bu tür yargılar ayrıntılı çalışmalar yapıldıkça değişmektedir.”

Yıldız Oteli yapılan bu saptama ve değerlendirmeye tıpatıp uymaktadır. Zemin katta bulunan kahvehane ve dükkanlar üzerinde yapı taşınmış, ana ve yan cephede boydan boya uzanan çıkma, konsollarla desteklenmiştir. Bütün bu çıkma üzerinde oluşturulan açık-kapalı balkon dizisiyle 5 açık 5 kapalı - ana ve yan cephe hareketlendirilmiş, köşesi ise yuvarlatılarak denk düşen saçağı kesilmiştir. Yan cephede çıkmanın biraz daha kısa ve konsolların daha küçük olması dar sokağa uyum sağlamıştır. Demir korkuluklu açık balkonların pencere düzeni dikdörtgendir ve balkon kapıları vardır; kapalı balkonlarda ise (neredeyse genişletilmiş Tudor kemerini andıran) sivri kemerli pencereler balkon cephesini kaplar. Köşede yer alan iki kapalı balkon haricinde diğerlerinin açık balkonlara bakan, dikdörtgen düzenli, demir parmaklıklı pencereleri vardır. Kapalı balkonların cepheye bakan iki yanlarında silmelerle geçilen düz, gizli sütun / kolon görünimleri gene silmelerle saçağa bağlanır ve bu iki cephede de sürer. Konsol aralarında çıkmaya bitişik olarak yapılan bitkisel kabartma bezemeler pencere ve balkon kapıları üzerinde başka bir biçimde tekrarlanır. Bunlar, kolonlar üzerinde yer alan çelenk kabartmalarıyla yapıyı iyice hareketlendirir. Vişne çürüğü renginde olan yapının üzerindeki bu bezemeler (benim çocukluğumda altın yaldızlı idi ve yıldız gibi parlıyordu) gümüş soba yaldızıyla boyanmıştır. Görüldüğü gibi cepheler “ayrıntılara kadar düşünülerek” çözülmüştür.

Bu yapı, Sayın Sözen’in “yerleşme ve planın, gerekli işleve göre çözümü, cephelerden sonra gelmektedir” yargısını değiştiren bir nitelik taşır. Bir kere bu otel, Keçecizade Hanı’nın yıkılan ya da yanan – öyle düşünüyorum – kısmına yapılmış, hanın kalan kısmına da işlev verilmiştir. Bu durumu, zamanın tutumlu olma zorunluluğuna ve eski mekanı yeniden kazanma isteğine bağlasak bile, getirilen çözüm; hem işlevsel, hem estetiksel, hem de kültürel bağlamda çarpıcı bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan mimarının kültürel ve sanatsal birikimini iyi ve yerinde kullandığını söyleyebiliriz. Bu yapıyı, Osmanlı ve Cumhuriyet mimarisini birbirine meczeden, işlevsel birlikteliği çözülmüş ilk örnek olarak tanımlayabiliriz.

Yerleşme ve planına gelince : Ana cephenin solunda bulunan demir ana kapıdan girince geniş bir giriş holü vardır. Bu hol iç avluya açılan bir kapıyla son bulur. Holün zemini ve iç avlunun Osmanlı taşlığına kadar olan bölümü mozaik karo ile kaplıdır. Sağda iç avluya bakan köşede yönetim odası, sol köşede hizmetli odası bulunmaktadır. Giriş holünde

solda, ortada üst kata çıkan merdiven vardır. Birinci kat zemini volta döşemedir, üstü ahşap kaplamadır. Çıkmalarda düzleştirilmiş olan volta döşemenin altı çıplak bırakılmıştır.

Merdivenden birinci kata çıkıldığında U planlı geniş bir koridor etrafında otel odaları bulunur. Oda tabanları da ahşap kaplamadır. Koridor, ana cephe tarafında fenerli çatı ile aydınlanır. Odaların tavanları çıta çatkılı, kıtıklı alçı sıvalıdır. Koridorun iç avluya bakan köşesinde alaturka tuvaletler ve banyolar vardır. Merdivene göre soldaki koridora sonradan bazı eklenti odalar yapılmıştır.

Bu kargir Neo-klasik yapı, yani Yıldız Oteli (zamanının lüks ve iyi bir oteli olması nedeniyle semte adını verdiği gözönünde tutulursa) bugünkü makûs talihini yenmek zorundadır. Konsollu aynaları, simgeli karyoları, aynalı dolapları ile günümüze kalmış bu otelin tümüyle değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara korunarak aktarılması Ödemişliler'in de borcu olmalıdır.”

Resim 4.25 Yıldız Oteli (1927); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.26 Meşrutiyet Caddesi'nde Aksekili Hüseyin Serter evi(1927 – 1930); bugünkü durumu, (2001).

Yıldız Otel'i'nin yapıldığı yıllarda, Ödemiş'e yerleşme kararı alan Aksekili Hacı Hüseyin (Serter), Meşrutiyet Caddesi'nde kendi evini de yaptırır (1927 – 1930). Bodrum üzerine iki katlı olan yapı; ortada içeriye çekilmiş beş basamaklı merdivenle çıkılan ana girişi, giriş üzerinde bulunan konsollu balkonu; ahşap panjurlu pencereleri ile sokağa güzel bir cephe verir.

Resim 4.27 Yeni Cami Meydanı'nda Neo – Klasik bir yapı 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Yeni Cami Meydanı'nın Ordu caddesi kavşağında, köşede bulunan neo – klasik bir yapıda aynı yıllardan 1920'lerden olmalı. Hafif köşeye uyumlu cephesinin alt katında sonradan dükkan olarak düzenlenen kısmı bozulmuş ve yenilenmiştir. Kapı üzerinde daraltılmış yuvarlak kemerli girişin üzerinde bulunan konsollu, kapalı çıkma balkonun geniş basamaklı açık kemerli cephesi; yanlarda dar sivri kemerli açık pencerelerle hareketlenir. Cephede yeralan geniş kemerli penceresi silmelerle hareketlendirilmiştir. Yapının cephesi'nde kabartma bitkisel bezemelerle art – noueva etkileri görülür.

Bu yapının hemen yanında bulunan İzmir oteli de dokuyu tamamlar. Zemindeki kemerli girişi ve kahve olarak kullanılan alt katın cephesi, kesilmiş fayanslardan oluşturulan motiflerle art – deco üslubunu andırır. Bu bezeme kahve içinde de yinelenmiş üst katta

salondan açılan kapıdan çıkılan ve konsollar üzerinde duran ferforje parmaklıklı açık balkonu neredeyse boydan boya uzanır. Üst kattaki pencereleri çıkma denizlik ve silmelerle zenginleştirilmiştir. Bu yapının yanında bulunan, yüzyılın başlarında yapıldığı sanılan diğer bir yapıyla birlikte bu üç yapı Ödemiş'in hayatta kalabilen ender mimarlık örneklerinden biridir.

Resim 4.28 Yeni Cami Meydanı'nda İzmir Oteli, 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Aynı mekanda İzmir Oteli'nin karşısında bulunan ve dükkan olan zemin katının cephesi bozulmuş bir yapı da Ödemiş'in ayakta kalabilen ilginç örneklerinden biridir. Zeminden çıkan dört taşkın tuğla kolonla hareketlendirilen yapı, tuğladan yapılmıştır. Kirpi örgü ile taşınılmış üst katta, giriş üzerinde iki konsol üzerine oturtulmuş açık balkonunu dışarıya yuvarlatılmış ferforje korkulukları ile yapıya zenginlik katar. Balkon girişi ile iki yanında bulunan pencereler yayvan, ikiz kaş kemerlidir. Bu pencere ortalarında bulunan torna işi ahşap sütunceler cepheyi süsler. Kirpi çıkma üzerinde gelişen üst kat cephesi gene kirpi saçakla son bulur. Kirpi saçak altında ortada yeralan mermer üzerine kabartma bezemeyi; binanın üzerinde yeralan yine mermer üzerine kabartma ortası ay yıldızlı ekin ve zeytin çelengi tamamlar. Bu simge, neredeyse Ödemiş'te bulunduğu yerin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki konumunu betimler. Çünkü bu yapının yanında Ekin Hali (Pazarı) ve yakınındaki Yeni Caminin altında da Yağ Pazarı vardı.

Resim 4.29 Yeni Cami Meydanı'nda bir yapı, 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.30 Yeni Cami Meydanı'nda bir yapı, 1920'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Ödemiş'in bugünkü kentsel çarpıklığını belirleyen en anlamlı örnek de, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan (1927 – 1930) Helvacı Ethem Bey'in helvahanesi'nin zamanın İzmir yoluna bakan yazıhanesidir. Yanında yapılan altı katlı apartman, önündeki ondulin kameriye, yanındaki bilet satış barakası ile kuşatılmış. Oysa geniş bindirme kemerleriyle, kabartma bitkisel cephe bezemeleriyle önemli bir örnek, bir büro.

Resim 4.31 Ordu Caddesi'nde Helvacı Ethem Bey'in Bürosu, 1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Ödemiş'e çağdaş bir görünüm, modern çehre kazandıran Belediye Başkanı Doktor Mustafa Bengisu'nun, Paris hallerinden esinlenerek yaptırdığı Et(Kasap) Hali, dört taraflı girişiyle, Ödemiş'te inşa edilen ilk demir çelik konstrüksiyondur (1930). Dört tarafında bulunan girişleri ve etrafını çevreleyen dükkanlarıyla kentin önemli merkezidir.

Resim 4.32 Kasap Hali (1930) girişi; bugünkü durumu, (2001).

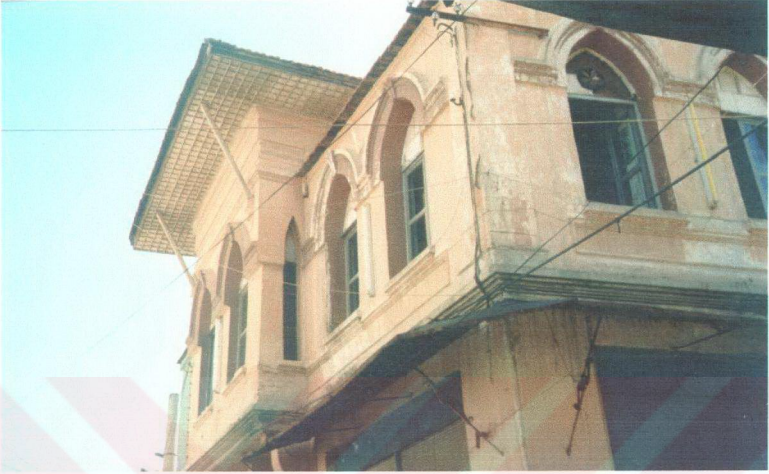
Resim 4.33 Kasap Hali (1930) iç görünümü; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.34 Yeni Çarşı (1930 – 1934); bugünkü durumu, (2001).

Yeni Çarşı, Ödemiş'in ticari hareketliliğini artıran, eskiden yerli Rumların tekelinde olan ticaret ve zanaatın Türklere geçişinin bir yapılanmasıdır. Bu çarşı bugün yetişen esnaf ve zanaatkarların ustalarının yeni bir meslek edindiği bir okul gibiydi. Kebapçısından saatçisine, gömlekçisinden sandıkçısına, terzisinden meyhanecisine bütün meslek

dallarının Türkler tarafından kazanıldığı ve uygulandığı bir yer oldu.

Resim 4.35 Yeni Çarşı'da (1930 – 1934) neo – klasik bir yapı; bugünkü durumu, (2001).

Yeni Çarşı'nın neo – klasik yapıları kentin savaş, işgal ve yoksullukla yıpranmış dokusunda, Ödemiş için bir yenilik, kazanılan bir kimlik oldu.

Belediye Başkanı Doktor Mustafa Bengisu'nun iki dönem süren görevi sırasında (1927 – 1935) bir çok hizmeti yürütebilmesi (elektrik ve şehir suyunun yapılması gibi) Ödemişliler ve yöre halkı için bir onur kaynağı oldu. Kazanılan zafer ve Kurtuluş Savaşının kurulan Cumhuriyetle taçlanması, insanlarda kentini güzelleştirme isteğini yoğunlaştırdı. Meyhane Boğazı'nda (Gazi Caddesi) bulunan bezemeli üçgen alınlıklı Günaydın Kahvesi ve çatısı kalkan duvarlı fırın 1930 yılında yapılmıştır. Aynı yıllardan kalan noter binası ve yanındaki içkili lokanta, çarşıdaki meslek çeşitliliğini ve Türklerin bu meslekleri kısa sürede edindiğini belirler.

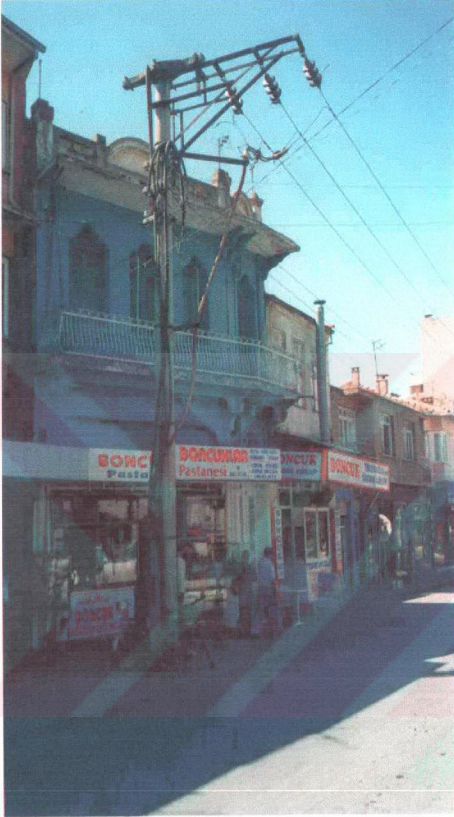
Mithatpaşa Caddesi'ndeki hareketli cephesi ve cepheyi baştan sona kaplayan konsollu açık balkonuyla alt katı işyeri üst katı konut olan bir yapıdır ve bu yapı da aynı yıllardan kalmaz. Balkonun'dan Bozdağ manzarasına açık idi.

Resim 4.36 Gazi Caddesi'nde Günaydın Kahvesi (1930); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.37 Gazi Caddesi'nde fırın (1930); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.38 Mithatpaşa Caddesinde bir yapı, 1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).

1931 yılı Nisan ayında kurulan Halkevi, Yeni Tayyare binasının alt katında etkinliklerine başladığına göre; demekki bu yapı tamamlanmış idi. Sekizgen planlı bir yapı olan Tayyare binası, burada bulunan Müslüman mezarlığının kaldırılmasıyla açılan alana yapılmıştı. Daha sonra bu alana Tayyare parkı,(1936) yapılmış ve bir köşesine de Ödemiş'in ilk Çocuk Bahçesi (1932) açılmıştı.

Sekizgen planlı üç katlı Tayyare binası önceleri kurşun kaplı külah kubbesiyle, alt katında doğu ve batısındaki açık balkonuyla; içeride sekiz sütun üzerine oturtulan daraltılmış ikinci katıyla ve onun üzerindeki tek mekan üçüncü katıyla ve her katı çevreleyen geniş

konsollu saçaklarıyla Ödemiş'te ilgi çeken, benzeri olmayan bir mekandı. Bugünde hala aynı ilgiyi görmektedir.

Resim 4.39 Tayyare Binası (1930); bugünkü durumu, (2001).

Kaldırılan eski mezarlığın yerine yapılan yeni binalardan biri de Hükümet Konağı'dır. Dikdörtgen planlı, iki katlı bir yapıdır. Güneye bakan cephesi iki taraftan taşırılmıştır. Ortadaki ana girişin iki yanında bulunan ikişer kolon üzerine oturtulan taşırılmış makam odası üst katta denge oluşturur. Uzunca dikdörtgen pencerelerini çevreleyen silmeler binayı hareketlendirir. Kıрма çatısı kiremit kaplıdır.

Resim 4.40 Hükümet Konağı (1932); bugünkü durumu, (2001).

Kaldırılan mezarlığın yerine yapılan yapılardan biri de büyük bir bahçe içinde yer alan Reji binasıdır.

Resim 4.41 Reji (Tekel) binası (1930 – 1932); bugünkü durumu, (2001).

Tütün işletmelerinin aile ekonomisi düzeyinde sürdürüldüğü Ödemiş'te, tütün alımlarının yapıldığı ve depolandığı bir yerdi; şimdi sağlık meslek yüksek okulu olarak hizmet veriyor.

Dikdörtgen planlı yapının batıya bakan geniş cephesi, köşelerde kuleyi andıran çıkmalarla iki yan cepheyi ve ana cepheyi hareketlendirir. Dört katlı yapının ilk üç katındaki küçük kare pencereler, üst katta dikdörtgen pencerelere dönüşür. Tütün deposu olarak yapılan bu yapının işlevsel çözümü ilgi çekicidir. Ayrıca silmeli yüzleriyle köşelerde hareketlenen yapı, 1930'larda yapıldığında Ödemiş'in çevre uyumlu en güzel yapısı idi ve hala öyledir.

Aynı bahçenin içinde güney batıya cepheli tütün işletmelerinin yönetim binası da Ödemiş'in neo – klasik yapılarından biridir.

1930'larda yapılan yönetim binası, kare planlıdır. Cephe ortasında girişi sofaya açılır ve sofanın iki yanında ikişer oda vardır. Sofa'nın sonunda üst kata çıkan merdivenleri vardır. İkinci katta, alt kat planı tekrarlanmıştır. Giriş üzerinde yer alan balkon yapıya derinlik

verir. Alt kat ve üst katta, üç cephede yeralan dörder dikdörtgen pencere silmelerle öne çıkarılmıştır. İki katın pencereleri arasında kalan alanlarda silmelerle oluşturulan tablolar, cephede hareketliliği artırır. Kiremit kaplı beşik çatılıdır.

Resim 4.42 Tekel / Tütün İşletmesi Yönetim Binası (1930 – 1932); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.43 İnceoğlu Sokakta bir ev, 1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).

İnceoğlu sokakta Sakarya sokağına bakan cephesiyle 1930'lu yılların günümüze kalan en güzel evlerinden biri de ince cephe çözümleriyle karşımıza çıkar. İki katlı evin alt katında sağda içeriye alınan girişine beş döner merdivenle çıkılır. Burada bulunan köşeleri kornişli sofa penceresi, cephede alt katta, imar sokağına bakan yan cephesinde üst katta tekrarlanır. Girişin üzerinde yeralan, iki konsol üzerine oturtulmuş kapalı balkonun iki yanında da dilimli kemerleri olan iki pencere bulunur. Cephede iki köşede yeralan silme sütunları, pencerelerde yeralan silmeler ve cephede alt kat pencerelerinin ferforje korkulukları cepheye güzellik verir.

Resim 4.44 İnceoğlu Sokakta bir ev,1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).

1930'lardan kalma diğer bir ev de Sümbül sokağında yeralır. Bodrum üzerine tek katlı binanın girişi ortadada içeriye alınmış merdivenlerle çıkılır. Kare planlı evin ortadaki sofaya açılan odaları sokağa bakan cephelerde ikişer pencerelidir. Sokak köşesi bindirme taş örgülüdür. Demir kepenkleri,denizlikleri silmeleri ile düz yüzey hareketlendirilmiştir. Cephe, sonradan yapılan soba bacalarıyla zedelenmiştir.

Resim 4.45 Sümbül Sokakta bir ev,1930'lu yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Ulus Meydanı'nda, Halkevi Binasının karşı köşesinde bulunan Askerlik Şubesi binası da 1939 da yapılmış bodrum üzeri tek kat bir yapıdır. Merdivenli, ie alınmış girişı sofaya açılır. Sofanın iki tarafında odaları vardır. evre uyumu ve işlevli planıyla demiş'in anılmaya değer Cumhuriyet Dönemi yapılarındandır.

Resim 4.46 Askerlik Şubesi binası (1939); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.47 İnönü İlkokulu, 1940'lı yıllar; bugünkü durumu, (2001).

1940'lı yılların başında yapılan okul binalarından biride, Ödemiş'in en eski konaklarından olan, yıkılan Emmioğlu konaklarının yerine yapılan İnönü İlkokuludur. Dikdörtgen planlı yapı iki katlıdır. Gençlik caddesine bakan cephesinde alt sol köşe boşaltılmış ve üst kat bir kolon üzerine oturtulmuştur. Öğretmen kapısı olarak kullanılan girişin sağında başöğretmen odası karşısında üst kata çıkan merdiven ve odanın yanında salona ve bahçe çıkışına açılan bir kapı bulunur. Bahçeye bakan arka cephede alt katta sofanın çevresinde sınıflar yer alır. Bahçe girişi geniştir. Üst katta da bahçeye bakan sofanın iki tarafında sınıflar bulunur.

Resim 4.48 Yeni İstasyon Binası, 1940'lı yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Gene 1940'lı yılların başında yapılmış olan Yeni İstasyon binası, Ulus Meydanı'na ve Bozdağ'a bakan cephesiyle trenden inen yolculara güzel bir Ödemiş manzarası sunar. Alt katta, istasyona ve meydana açılan ortadaki mekandaki yolcu salonunu, doğuda ve batıda yeralan bilet gişesi ve şef odası tamamlar. Yolcu salonunun üzerinde de bir kullanma mekanı vardır. Çevre uyumu ve Ödemiş'e açılan güzel manzarasıyla bugüne değin hizmet veren bu yapı, demiryolunu kaldırıp rekreasyon alanı yapmayı düşünen plancılarla karşı karşıya kalmıştır.

Tayyare binasında 1931 yılından beri etkinliklerini sürdüren Halkevi, 1948 yılında tamamlanıp aynı yıl "İsmet İnönü'nün Anadolu Gezileri" başlıklı belgesel film gösterisiyle açılan kendi binasına kavuştu. Ödemiş'in bugün de kültür sanat gündemini belirleyen Ödemiş Halk Evi binası bir kültür kompleksidir. İyi bakıldığında bir h harfini andıran birleşik yapılar topluluğundan oluşur. Sineması, sergi salonları, kafeteryası, konferans salonları ile donatılmış bu yapılar topluluğu 2000 yılında, belediyenin atılımı ile yeniden işlevine kavuşmuş, kalan kısımları da değerlendirilmektedir. Ulus Meydanı'nı ve Ödemiş'i mimari mekan olarak etkileyen en önemli yapı topluluğudur.

Resim 4.49 Halkevi Binası (1948); bugünkü durumu (2001).

Resim 4.50 Halkevi Binası (1948); bugünkü durumu (2001).

Siyasal hayatımızın çok partili döneme geçişini simgeleyen Anadolu'daki en önemli yapı Ödemiş Demokrat Parti binasıdır. İki katlı yapının ana girişini oluşturan mermerleri Çeşme'de işlenip getirilmiş, cephesi de yöredeki parti teşkilatları tarafından yaptırılıp getirilen yazılı taşlarla bezenmiştir.

Resim 4.51 Ödemiş Demokrat Parti binası, (1948); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.52 Otogar, (1948 – 1956); bugünkü durumu (2001).

Yeni İstasyon yanına 1948 yılında yapımına başlanıp 1956 yılında tamamlanan ve mimarı bilinen yapılardan biri de Ödemiş Otogarı'dır. 3250 metrekarelik inşaat alanı olan bu yapı ile; İzmir, Bayındır ve diğer kaza ve bucaklardan karayolu ile gelen yolcunun Yeni İstasyon ile trenle bağlantısı da düşünülmüş. Proje ve kontrol mimarı Sadettin Tuğrul Cemaligil, Mimarlık Dergisi'nde (1944) Otogar'la ilgili projesini tanıttığı yazısında, bölgenin bir çok sosyal gereksinimlerinin karşılanması fikrinin projeye hakim olduğunu, bu nedenle lokanta, gazino, pastane, büfe, 700 kişilik yazlık sinema, 500 kişilik toplantı ve müsamereler salonu, berber, oto parçacıları, benzinci ve bakkaliyeden aşçıya kadar küçük esnaf birarada düşünülmüş ve yapılan proje bu plan kriterleri ile uygulanmıştır. Yazlık sineması hariç diğer işlevlerini bugünde sürdürmektedir.

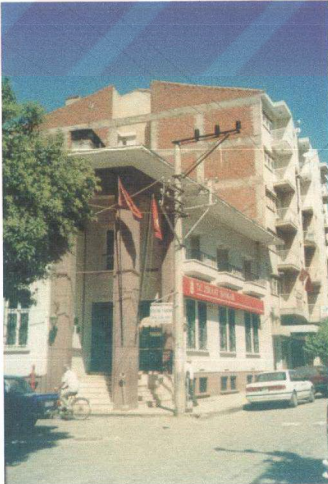
Resim 4.53 Ödemiş Postanesi, 1950'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Ödemiş Postanesi, iç bükey cephesi, merdivenli girişi, cepheye uyumlu pencere ile yalın bir yapıdır. 1950'li yılların başlarından günümüze hizmet veren bu yapıyı çevresine uyumu ile kentin bir zenginliğidir.

Banka yapılarından ikisi, İş Bankası ve Ziraat Bankası, İkinci Mimarlık Dönemi sonrası yapılarının Ödemiş'teki örneklerindendir. 1950'li yıllara uzanan yapımları sonrası, yapı değişikliği ve tadilata uğramamış olmaları nedeniyle özgünlüğünü korurlar.

Resim 4.54 İş Bankası, 1950'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.55 T.C. Ziraat Bankası, 1950'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Ödemiş'te yapılan ilk apartman, 1961 – 1962 yıllarında Limyeli (Limnili) Ali Bey'in oğlu Sarraf Timuçin Türer'in, Havuzlu Park'ın karşısında, Yayla Caddesi girişinde, cephesi güneye bakan, bodrum üzerine dört katlı (dairesli) Türer Apartmanıdır. Mimarı bilinmemekle birlikte 1950 – 1980 yılları arasında bir çok konutun ve işyerinin yapıcısı, titizliği ve dürüstlüğü ile ünlü yapı ustası Velittin Sankemer ve ağabeyi Ahmet Usta'ya yaptırılmıştır. Bu apartman çevre uyumu, mekan ve cephe çözümü açısından en iyi apartmandır.

Resim 4.56 Yayla Caddesi'nde Türer Apartmanı (1962); bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.57 Yayla Caddesi'nde, Ece Apartmanı (1972); bugünkü durumu, (2001).

Yayla Caddesi'nde 1970'li yıllarda yapılan Yılmaz Pakkanlılar'a ait Ece Apartmanı da beş katlı bir apartmandır. Batıya bakan cephesinde gömme balkonları, bahçeye bakan tarafta taşırılmıştır. Mekan çözümü açısından iyi bir apartmanı da aynı ustalar yapmıştır. Bu yapının mimarı Fuat Kılıcı'dır.

1950'li yıllarda etrafına taş duvarlar örülen Top Sahası, 1980'li yılların başında Saraçoğlu Stadı'na dönüşür. Top sahası olduğu dönemde Ödemiş'in üç takımına (Yıldırım Spor, Altınova, Gençlik Spor) ev sahipliği yapan bu toprak saha, bugün çimlendirilmiş, Ödemiş'in tek spor takımına (Belediye Spor) ev sahipliği yapan Saraçoğlu Stadı'dır.

Resim 4.58 Saraçoğlu Stadı, 1980'li yıllar; bugünkü durumu, (2001).

Saraçoğlu Caddesi'nde Devlet Hastanesi'nin yanına yapılan SSK Hastanesi kare planlı, estetiği olmayan, ülkemizin hemen hemen her yerinde görülen günümüzün sıradan yapılarındandır.

Gittikçe bozulan sokak dokularına bir örnek de Zafer Caddesi'dir. Bu cadde eski Rum evlerinden yalın Türk evlerine; 1930'lu yılların alt katı kerpiç üst katı bağdadî evlerinden, 1950'lerin konsollu balkonları ile revahta olan evlerine; 1970'lerden günümüze uzanan yoz apartmanlarına; Ödemiş'in kentsel tarihi'nin resmi geçidi gibidir.

Resim 4.59 Son yıllarda yapılan SSK Hastanesi; bugünkü durumu, (2001).

Resim 4.60 Zafer Caddesi; bugünkü durumu, (2001).

1944 yılı kent planı yarışmasında ve 1948 yılı kesin imar planı notlarında Bozdağ'ın manzarasını engellemesin diye ortasına çimen ve bodur ağaç dikilmesi önerilen Ulus meydanı, kentin en güzel meydanı iken bugün, ulu orta araç park edilen, araç trafiğine boğulan kaderiyle başbaşıdır.

Resim 4.61 Ulus Meydanı; bugünkü durumu, (2001).

Ödemiş'in kent tarihi açısından önemli bir yeri olan Saraçoğlu Caddesi'ndeki zengin cephe ayrıntılarıyla donanmış eski Rum evleri yıkılarak; yerine hemen hemen her yerde rastladığımız, sıradan apartmanlar zincirine boğulmuştur. Artık bu örneği Ödemiş'in her yerinde görmek olası.

Resim 4.62 Saraçoğlu Caddesi, 1950'li yıllar. (Fotoğraf: Coşan Uyguner Arşivi)

Resim 4.63 Saraçoğlu Caddesi; bugünkü durumu, (2001).

4.2 Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapılarında Mekansal Etkiler

Cumhuriyet'in ilk planlı kentlerinden (1932) biri olan Ödemiş, daha o yıllarda Belediyeler Yasası (1931) çıkar çıkmaz modern bir kent olma kararlılığını göstermiştir. Zamanın Belediye Başkanı'nın çabasıyla Mimar Scarpa'nın kent planlaması için getirilmesi; Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasıyla kurulan Cumhuriyet'in yarattığı toplumsal dönüşümün mimarlık alanında da kendini hissettirmesi Ödemiş'in modern bir kent olma isteğinin anlatımıdır.

Daha önce Eski Hastane Binası (1892) ve bugün Öğretmenevi olarak işlevlendirilmiş Tarım Lisesi (1914) gibi neo – klasik bazı Osmanlı yapılarıyla tanışan Ödemiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Yıldız Otel'i ile yeni bir kentleşmeye adım attı. Çünkü bu otel ilk yapılan sivil bir mimarlık yapıtı olarak çevresine değer katmış ve kendinden sonra yapılan neo – klasik yapılara da öncülük etmiştir.

Bu otelin mimari mekan olarak etkisi yalnız öncü oluşuyla sınırlı tutulamaz. Osmanlı ticaret yapıları ve hanları arasında kalan bu otel aynı zamanda mimari bir dönüşümün de ilk yansımasıdır.

Bu tür yapıların kentin değişik semtlerinde varolmaya başlaması, modernizmin Ödemiş'te yaşam tarzının ilerlemesine, değişmesine neden oldu. Cumhuriyet Dönemi yapılarının mimari mekan etkilerinin yanında, sosyal değişimin de habercisi olduğu söylenebilir.

1932 de planlı kentleşme atılımıyla mimari mekanlar oluşmaya başladı. 1948 Kesin İmar Planı ile de, Kemal Ahmet Aru'nun raporundan da anladığımıza göre, elli yıllık bir süreç içinde Ödemiş'in kent olarak nasıl bir gelişim seyri izlemesi gerektiği belirlendi. Bu da kentlinin ortak yaşam alanlarının oluşmasını sağladı. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1970'li yıllara değin geçen elli yıllık süre içinde plan ilkelerinden taviz verilmemesi; gerçekten gönençli, mimari mekanları uyumlu ve etkileyici bir Ödemiş'in varolmasını sağladı. Toplumun gezecek ve dinlenecek mekanlarının yaratılması, yeşil alanların çoğaltılması, düzgün ulaşım yollarının açılması, spor alanları ve kültür - sanat mekanlarının gerçekleştirilmesi, tarımsal ticaretin gelişmesi ve sağlıklı bir duruma getirilmesi için hallerin (pazarların) yapılması, üretimin farklılaşmasıyla yeni iş alanlarına uygun dükkanların hizmete girmesi ile Ödemiş; dinamik ve örgütlü bir yaşama kavuştu.

Ödemiş'te planlı yapılaşmayla gelişen Cumhuriyet Dönemi yapıları, Ödemiş'e mimarlığı da getirmiştir. Daha önce dülger denilen yapı ustalarının yaptığı yapılar – ki aralarında mimarlık mimarisimiz olabilecek bir çok yapı vardır – Cumhuriyetle birlikte gelen mimarların projelendirmesiyle ve uygulamasıyla üretilen mimarlık yapıları yanında,

geleneksel ile modern mimari birlikteliğini oluşturmuştur. Bu iki grup çoğu yerde içiçe olmakla birlikte mimari mekan olarak birbirini iten değil, birbirini tamamlayan ve tarihsel sürekliliği anlatan mekan etkileri yaratırlar.

Cumhuriyetle gelen mimarlık, Ödemiş'te mimarlık kültürünün doğmasına ve zenginleşmesine neden olmuştur. İlk elli yılda yapılan mimari yapılar, halkın sosyal hayatı ve iş hayatı göz önünde tutularak oluşturulan mekanlardır. İşlevselliklerinin yanı sıra mimari mekan olarak kentte yarattıkları görsel etki, yaşanılabilir bir kentin, Ödemiş'in oluşmasını sağlamışlardır. Öyle ki, kentin ana artellerinden köşe - bucak semtlere, iç mekanlara gidildiğinde bile bu durum değişmez.

Geleneksel iki katlı yapı geleneği Cumhuriyet'in ilk elli yılında sürdürüldü. Geleneksel yapıların yanında yer alan modern mimarlık yapıları kentin silüetini bozmadığı gibi oluşturulan yeni mimari mekanlar da hem görsel hem işlevsel zenginlikler yarattı.

Gerçi, diğer bölümlerde de, yeri geldiği için, mimari mekan etkilerinin hem kentsel değerler açısından hem de sosyal yaşam açısından değerlendirmesini yapmış olmam nedeniyle; burada bir genellemeye gitmekte bir sakınca görmüyorum.

1968 Yılında yeniden yapılan imar planı ile bazı gereksinmelerin karşılanması amacı güdülse bile kentin dokusu yavaş yavaş kırılmaya başladı. 1985 yılında yeniden yapılan imar planı ve 2000 yılına değin yapılan kırka yakın imar tadilatı ile kent artık mimari mekan etkisini yitirmeye başladı. İnce silüetli sokaklar, yerini, yapılan kat karşılığı apartmanlara boğuldu. Mimarlık, mekan değerleri olan estetik bir bütünlük olmaktan çıkıp, yalnız gereksinimleri düşünen – çoğu da bunu yerine getirmeyen – yoz apartman topluluğu olarak algılandı. Bu durum, aynı mekana bir daire daha sahip olmak isteyen değerli ve estetikli mimari mekanlara sahip olanları bile yaşam ve düşünce değişikliğine zorladı. Kent içinde yaşanan bu olumsuzluklar yetmiyormuş gibi, köyden kente göçü pompalayan yeni mahalleler açıldı. Artık sıradan apartmanlara boğulan Ödemiş; elli yılda oluşturduğu planlı kentleşme, sosyal yaşamda doğruları, çevreye yaklaşımda doğruları olan kentleşme; yeni yapılan ranta dayalı planıyla (1985) bütün mimari mekan etkilerini yitirdi. Parkları gürültü kirliliğine, sokakları araba mezarlığına, kaldırımları esnaf görgüsüzlüğüne feda edildi. Tek yapıların bile mimari olarak kenti ve kentliyi etkilediği dönemin, bu kadar kısa bir sürede örselenip yok edilmesi, yaşamda da ucuz beğenilere, içeriksiz değişimlere yol açtı.

Cumhuriyet'in ilk elli yılında kentin sorunları insani ölçülerde iken, yaratılan bu yeni kentle kentsel sorunlara dönüştü. Tarımsal üretime dayalı sanayi ve ticareti geliştirilmeden

yapılan bu kentsel değişim, mimari mekanların insan ve çevre değerlerini alt üst etti.

Cumhuriyet'in ilk elli yılında gerek mimari mekan etkileri açısından, gerek sosyal ilişkiler açısından en gönençli dönemini yaşayan Ödemiş, bugün altyapı sorunlarıyla boğuşan sıradan sıradan apartmanlarıyla yaşam sürüyor. Bugün içinde bulunduğu ortamda, gene eski mimari ve ortak kentsel mekanlarıyla soluk alıyor. Yaptığım ankette en beğendiğiniz yapı ve semt sorularına verilen yanıtlar, bunun yaşamla bağlantılı kanıtıdır.

4.3 Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Mekan Bağlamında İrdelenmesi

Ödemiş'te, kentin beş – on haneli küçük bir köy olarak kurulduğu 1650'li yıllardan beri, oluşan mekanın günümüze değin geçirdiğı evreler; şüphesiz kentin sosyal ve siyasal dönüşümlerle biçim kazanmasını sağlamıştır.

Kurulduğunda, Küçük Menderes Ovası'nın tam ortasında, çayır ve meralar içinde bir köy yerleşimi idi. Bu durum 18.yüzyıl başlarına değin sürdü. Burası, Boyalık Tımarı olarak kayda geçti. O tarihlerde boyası çıkarılan meyan kökü yetiştirilir ya da toplanır; doğal boya elde edildikten sonra İzmir limanından dışarıya ihraç edilirdi. Bu ürünün gelir getirmesi üzerine köy, dışarıdan gelenlerle büyümeye başlamış ve 1684 yılından başlayarak, havzanın doğusunda yaşayan Türkmen oymaklarından Ödemiş Oymağı'nın buraya gelip yerleşik duruma geçmesiyle (Yavuz, 1998) artık adından söz edilen varsıl bir köy durumuna gelmiştir.

Ödemiş'te bu dönemden kalan mimarlık yapıtları yoktur. Belki de kentin kurulduğu eski mahalleleri bu açıdan araştırılsa bulunabilir. Ancak şunu söylemek olasıdır: Bu dönemde Ödemiş'in mekan olarak; köy ve beldelerde oluşan mimari mekanlara, çevredeki bugün var olan köy mekanlarına benzeştiğı düşünülebilir.

1700 Yılında medresenin açılması, 1701 yılında Koca (Ulu) Cami'nin ve akabinde Küçük Cami'nin yapılması bu köyün artık kasabaya dönüşmekte olduğu izlenimi verir. Mimari mekanın bu iki cami arasında ticaretin de yoğunlaşması nedeniyle zenginleşmesi; kentin çekirdeğinin (merkezinin) oluşmasını sağlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda kasabaya dönüşen ve nüfusu gittikçe yoğunlaşan Ödemiş'te, bugün bile lakaplarıyla anılan yerli sülalelerin bu dönemde Ödemiş'e yerleştiğı söylenebilir. Çoğu tarım ve hayvancılıkla geçinen Kabasakallar, Gepgebirler, Bokcanlar, Gidinizler, Hacı Bayramlar, Karaahmatlar, Hacı Hasanlar, Kuyucu Hafızlar, Cineller, Mercanlar, Halepliler, Efendioğulları, Hacı Sadıklar, Çalkakçılar, Mutaflar, Makarnacılar, Keçeciler, Boyacılar, Minareciler, Yumurtacılar, Ekmekçiler, Deveciler, Helvacılar, Leblebiciler, Yarangümeliler, Semerciler, Saraçlar,

Katırcılar, Sandıkçılar, Kalaycılar, Sıkmaçlar (Sığırmaçlar) gibi bugün de Ödemiş'e zenginlik katan yerli sülaleleri kent yaşamını oluşturmaya başladı.

19. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Datbey köyünden gelerek Uzun Sokak'ta ve İnönü Mahallesi'nde yerleşmeye başlayan Rum nüfusu, kendi kilisesini ve okulunu (1841) yaparak kendi cemaatlerini oluşturunca, ticaret ve zanaata da egemen oldular.

Ovada tarım ve hayvancılıkla geçinen yerliler 1835 yıllarından itibaren incir bahçeciliğini ve patates (kompir) üretimini geliştirdi. Bu nedenle ova bahçelerinde bahçe evi – bağ evi denilen iki katlı kerpiç ve bağdadi evler yapılmaya başladı.

19. Yüzyıl son çeyreğinden itibaren artık iki camisi, medresesi, Rum mahallesi, kilisesi olan bir kentti Ödemiş. Çoğunluğu Rumlar'ın tekelinde olan meslek ve zanaatlar çeşitlilik kazanmıştı.

Merkezi Koca (Ulu) Cami olan kentin güneyi ve güneydoğusunda yer alan yerli mahallelerinde, çoğunluğu kerpiçten, bazıları bağdadi iki katlı evler sokak dokularını oluşturuyordu. Bu evlerin yanında zengin ağa konakları ve halk arasında harım denilen çevresi duvarla çevrili bahçeli evler vardı. Kendi içinde homojen yerli mahallelerinde, tarım kültürünün izlerini, kullanım alanları bu kültüre göre düzenlenmiş evlerde bugün bile görmek olası.

Eski Rum mahallesinde ise çoğu bitişik nizam ve tek katlı taş yapılar bulunuyordu. Tarım ve hayvancılık yerli halkın işi olduğundan; bu Rum evleri ticaret ve zanaatla geçinen Rum ailelerinin ev gereksinmelerini karşılayacak düzeyde ve yeterlilikteydi. Çoğu'nun yerli evlerine göre daha dayanıklı ve cephelerinin daha etkileyici olması; oluşturduğu sokak dokusu içinde estetikli bir görünüm yaratıyordu. Ticaretin getirdiği zenginlik ve kolaylık, Rum evlerinin bakımına da yansıyor; yerli evleri aynı zamanda tarım ve hayvancılığın gereklerini de taşıdığından yalnız başına konut sayılamayacak bir görünüm veriyordu. Çünkü Rumların işyerleri çarşıda ve pazarda, Türklerin işyerleri ise (tarım ve hayvancılık olduğundan) evlerinin içlerindeydi.

Bu kültürel doku kendine özgü mimari dokular yaratmıştı. Yaşam tarzını da belirleyen bu mimari mekanlar kentin - yani Ödemiş'in - kasaba iken kent olmasını da sağlamış ve Cumhuriyet Dönemi'ne değin oluşan gelişim, Cumhuriyetle birlikte planlı bir kente dönüşümünü getirmiştir. Her mekan dokusunun insan üzerinde etkisi, o mekanın işlevine, konumuna ve görseelliğine göre yoğunluk kazanır. Yapının yapıyla etkileşimi kadar, yapının insanla etkileşimi birlikte oluşan bir varoluştur.

Cumhuriyet’le birlikte gelişen modernleşme isteği, kenti ve yaşamı güzelleştirme çabaları Ödemiş’te en önemli mimarlık yapısının ortaya çıkmasını sağladı: Yıldız Oteli, (1927). Bu neo – klasik yapı, çarşının ortasında, iki hanın arasındaydı. Daha önce tacirlerin – çerçilerin han yaşamını değiştiren bir otel vardı artık; karyoları, aynalı konsolları, maroken koltukları ile bu otel; handan - otele geçişin ilk örneği idi. Ayrıca bu yapının alt katında yer alan

dükkanların birine Akseki Ticaret Bankası açılmıştı; halk Ziraat Bankası’ndan sonra yeni bir banka ile tanışıyordu. Artık Ödemiş’in kentleşme gerekleri bir bir yerine getiriliyordu. İki taraflı zengin cephe elemanları ve süslemeleri ile Ödemişliler ve yöre halkını çok etkiledi. Ve çok geçmeden semte adını verdi: Yıldız semti.

Yerli Rumların, Kurtuluş’tan sonra (3 Eylül 1922) ve 1926 mübadelesi ile Yunanistan’a gitmesi, Ödemiş’te ticaret ve zanaat alanında bir boşluk oluşturdu. Bu boşluğu yerlilerden çok gelen mübadele göçmenleri - Ödemiş ağzıyla macırlar - ve Ödemiş’e yerleşen ticaretini daha önce katır sırtında yapan manifaturacılar – yani Ödemiş ağzıyla yırtımcılar doldurdu.

Bu tür yapılar, ticaret bölgesi olan Yeni Cami Meydanı’nda da kent dokusunu, sokak silüetlerini zenginleştirmeğe başladı.

Bu yapılardan Ordu caddesi kavşağında bulunan neo – klasik yapı, yanındaki İzmir Oteli ve bitişindeki altı işyeri üstü konut olan yapı zamanın ticaret kesiminin uğrağı idi. Bu yapılar Ödemiş’in silüetini zenginleştirmenin yanında, toplum ilişkilerinin, ticaret ilişkilerinin, ticaret kültürünün yaygınlaşmasını ve zenginleşmesini sağladı. Yeni Cami’nin doğusunda 1930’da yapılan ekin hali (pazarı) yanında yapılan art – deco üslubu yapıda görülen, ortasında ay yıldızlı ekin ve zeytin çelengi bulunan kabartma, sanki semtin yağ ve ekin ticaretini simgeler niteliktedir. İnsanla yapı, yapı ile semt, semt ile kent etkileşimini belirleyen bir simge olarak hala yerinde duruyor.

Akseki’den gelip Yıldız Oteli’ni yaptıran ve Ödemiş’e yerleşen Hacı Hüseyin (Serter)’in Meşrutiyet Caddesi’nde yaptırdığı ev de, giriş üzerindeki konsollu, kapalı balkonu ve ahşap panjurlu pencereleri ile kente modern bir mimarlık yapısı kazandırdı. Bu yapı, geleneksel konutlarda oturan tüccarların ve zamanın varıl esnafının modern evlerde yaşama isteğini harekete geçirdi; Ödemiş’te yeni ve modern evler yapılmaya başladı.

Belediye Başkanı Dr. Mustafa Bengisu’nun 1931 yılında elektriği ve 1932 yılında şehir suyunu Ödemiş’e getirmesiyle modernleşmenin gereksinimleri karşılanmış oldu. Buna kanalizasyon şebekesinin de eklenmesiyle, kentin altyapısı tamamlanmış oldu. Evlerde

bulunan foseptik çukurlarının yerine artık fenni tuvaletler yer aldı.

Bu değişim hayat tarzında da yeni yönelimleri getirdi. Artık evleri iki lambalı elektrik aydınlatıyor; insanlar daha önce meydan çeşmelerinden aldığı suyunu evindeki çeşmelerden sağlıyordu.

Mimari mekanın bu altyapıyla donatılması, kentte modern bir yaşam isteğini yoğunlaştırıyordu. Bu etkileşim, hem mimari mekanın kültürel bağlamda etkileriyle insanlarda yansımaları buluyor, hem de insanlar modern mimariyle buluşmak ve yaşamak istiyordu.

1332 Dergi Sayısı

Akseki Ticaret Bankası

MEVDUAT ŞERHİ

Vadeli mevduata bir senelik	yüzde sekiz	8	
" " altı aylık	" yedi	7	
" " üç "	" altı	6	
Vadesiz "	" Dörtbuçuk	4½	
Hibarlı "	" BES	5	

Tasarruf kasalarına 1000 Liraya kadar yüzde altı 6 Fazlası için yüzde buçuk Faiz verir.

En az masraf ve komisyonla her türlü mahsulâtın İzmirde satışına tavassut eder.

Ticaret Matbaasında Basılmıştır

Resim 4.64 Yeni Ödemiş Dergisi, (1932).

Kentin, o zaman çeşitli yerlerinde belediye denetiminden uzak kasapların sağlık

koşullarında çalışmasını sağlamak için açılan belediye kesimevini; Ödemiş'te ilk kez yapılan demir – çelik konstrüksiyon Kasap Hali (Et Pazarı) tamamladı. Bu da, kent içinde sağlıklı ve denetimli et kesim ve satımını sağladığı gibi; bu konuda o zaman Anadolu'da olmayan demir – çelik konstrüksiyon yapıyı Ödemiş'in kazanması demektir. Bu hal yapısını Ekin Hali, Kendir Hali, Patates Hali, Peynir Hali izledi. Kısa sürede yapılan bu hal yapıları, kanalizasyon planı için gelen Fransız Mösyö Jüber'i bile şaşırtmıştı. Artık Ödemiş, Küçük Menderes Havzası'nın Paris'i oluyordu (1927 – 1935).

Dr. Mustafa Bengisu'nun kentin merkezinde bulunan yıkık ve metruk yapıları istimlak edip yerine Yeni Çarşı'yı inşa etmesiyle başlayan yenileşme, halk arasında kentlilik bilincini de geliştirdi. Bu çarşıda yapılan neo – klasik yapılar yerli halkın geleneksel yapılarından farklıydı ve hareketli cepheleriyle, konsollu çıkmalarıyla yeni bir mekandı. Bu mimari mekanın görsel etkisi yanında, daha önce yerli Rumların tekelinde olan meslek ve zanaatların Türkler tarafından yapılmasını ve Ödemiş ile çevre kasaba ve köylere de hizmet veren ustaların yetişmesini sağladı. Neredeyse her meslekten insanın birarada çalıştığı bu çarşı; 1930'lu yılların kentsel örgütlenmede yaşam zenginliğinin de bir rengiydi.

Bu rengi tamamlayan dükkanlar Meydan Boğazı'ndan (Gazi Caddesi) Mithatpaşa Caddesi'ne değin her yerde - ama planlı bir şekilde - açılıyordu.

1930'da yapılan Tayyare binası, değişik mimari yapısıyla olduğu kadar, etrafında parkı, yanında açılan Çocuk Bahçesi (1932) ile kent içinde soluk alabileceği bir yeşil alana dönüştü. Açıldığında, daha birkaç yıl önce mezarlık olan bu alanın dinlence yeri olması, insanların birlikte yaşama ve eğlenme kültürünü de geliştirdi. Yapının alt katında Türk Ocağı'nın yerine kurulan Halkevi'nin de açılmasıyla (1931) kültür ve sanat merkezi oldu. Bu yapı Tayyare Cemiyeti'nin etkin çalışmasıyla ortaya çıktı ve 1932 yılında alınan üç ilaçlama tayyaresi ile halk hem uçakla hem de pilotla tanıştı. Modernizmin mimarlıkla ortaya çıkan yüzü, uçakla gökyüzünde dalgalanıyordu.

Yeni meslek dallarının Türkler tarafından başarıyla sürdürülmesi yanında, düzenlenen yerli malı haftalarıyla ülkenin - dolayısıyla Ödemiş'in – kendi kendine yeterliği ve halkın kendine güvenini de pekiştirdi.

1932 Yılında yapımı tamamlanan Hükümet Evi, I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapıtı olarak, açılan meydanda yerini alıyor ve halkın devlete güvenini de sağlıyordu. Hükümet Evi'nin önünde; silmeli, mermer kaplı, kare planlı kaidesi üzerine oturtulmuş kare kesitli sütun üstünde Atatürk büstü bulunan anıt da açılmış (1932); Cumhuriyet'in onuncu yılını

kutlama törenleri coşkuyla burada yapılmıştı. Osmanlı döneminde “teba” olarak saray kapılarına ulaşamayan halk, artık güven veren Hükümet Evi’ne “yurttaş” olarak giriyordu. Cumhuriyet’in verdiği güveni, bu yeni Hükümet Evi mimari mekan olarak tamamlıyordu.

Gene aynı sırada bulunan Reji (Tekel) Binası ise yörenin tütün ekicilerinin uğrağı idi. Alım ve satım işleri tütün eksperlerinin değerlendirmesiyle yapılıyor;bu yapı aynı zamanda tütün üreticilerinin eğitimini de sağlıyordu. Bu yapı işlevine uygun planlamasıyla Ödemiş’in en yüksek binası idi, ama çevre uyumu açısından insanı iten değil çeken bir yapıydı.

Ödemiş’te Cumhuriyet Dönemi mimarlığı kendi mütevazı ölçüsü içinde geliyordu. İnecioğlu sokakta I. Ulusal Mimarlık Dönemi izleri taşıyan ev ile Sümbül sokakta yerli Rum evlerini andıran ev, bu yapılaşmanın değişik üsluplarla zenginleşmesini sağladı.

1938 Yılında tamamlanan Fethi Bey (Uyguner)’in evi, betonarme karkas yapıların içinde, konut mimarlığının en önemli yapılarından idi. Bütün Ödemişliler’in çevre köylü ve kasabalıların ilgisini çeken bu yapı, hareketli cepheleriyle üç katlı bir yapıydı ve halk tarafından beğeni ile karşılanıyordu. Ödemişlilere göre Ödemiş’in en güzel eviydi ve bu mimari mekan etkisini 1980’li yıllara, yıkılıncaya değin sürdürdü.Şimdi yerinde Bozdağ’ı bile mas eden kütleli bir apartman var.

Hükümet Evi’nin doğusunda düzenlenen Çukur Park, içinde Tayyare Binasının bulunduğu Tayyare Parkı, içinde “fenni su”yun gelişinin anıtı gibi duran Ödemiş’in ilk fiskiyeli havuzu bulunan Havuzlu Park (fiskiyeli havuzu son yıllarda belediye tarafından yıktırılmış!) , dinlenme ve gezi yeri olan Ulus Meydanı, ağaçlı geniş yollar, Ödemiş’te mimari mekan olarak dinlenme ve kentli olma kültürünü geliştiren mimari mekanlardı ve tümü 1930’lu yıllarda planlanıp yapılmıştı.

1939 Yılında tamamlanan Askerlik Şubesi Binası, 1940’lı yıllarda yapılan İnönü İlkokulu, Yeni İstasyon Binası gene planlı, çevre uyumlu yapıları. 1948 yılında yapımı tamamlanan ve açılan Halkevi Binası ise 1931’den beri Tayyare Binası’nın alt katında sürdürdüğü etkinliklerini artık kendi mekanlarında sürdürüyordu. Sineması Halkevleri’nin 1951 yılında kapatılması üzerine “Şehir Sineması” olarak etkinliğini sürdürdü. Burada açılan Kız Sanat Enstitüsü ile birlikte 1936 yılında Ulus Meydanı’nda açılan Erkek Sanat Enstitüsü, Ödemişli gençlerin daha doğrusu Küçük Menderes Havzası gençlerinin meslek sahibi olmalarını sağladı. Bu iki enstitü yapısı, bugün iş sahibi olan bir çok Ödemişli ustanın, planlı ve bilime dayalı çalışmasına, başarılı sonuçlar almasına olanak sağlayan mekanlardır.

1948 Yılında, çok partili siyasal hayata geçişin belki de Anadolu'daki en önemli simgesi, Ödemiş'te yapılan Demokrat Parti Binası'dır. Yörenin ilçe ve belde parti örgütlerinin işletip getirdikleri yazılı taşlar cephesini süsler.

Bu dönemde, Mimar Kemal Ahmet Aru ve ekibinin kent imar planı da uygulamaya konulmuştu. Kentin 1930'lardan beri planlı gelişmesine, 1948'den itibaren (kenti 20.yüzyılın sonuna değin planlayan) önemli, kentin değerlerini öne çıkaran ilkeli bir plandı bu.

Yeni İstasyon'un yanına 1948 yılında yapımına başlanan Ödemiş Otogarı 1956 yılında açıldı. Gene betonarme – karkas yapıların önemli bir yapısıydı bu ve II. Ulusal Mimarlık Dönemi Sonrası yapıların izlerini taşıyordu. Yolcuların gereksinmelerini karşılayan planlamasıyla iyi planlanmış işlevsel bir yapıydı ve burada da kentin sosyal hareketliliğini sağladı. Aynı dönemden kalma Postane Binası, İş Bankası Binası, Ziraat Bankası Binası da II. Ulusal Mimarlık Dönemi Sonrası gelişmelerin değişik tasarım ve izlerini taşıyan yapılar olarak Ödemiş'te anılmaya değer.

1970'li yıllara değin kentin bir çok yerinde gördüğümüz II. Ulusal Mimarlık Dönemi Sonrası yapılar hem işlevsel mekan çözümleri hem de mimari yapıya uygun cephe uygulamalarıyla kenti zenginleştirdi. Bu grup içinde anılması gereken en önemli yapı topluluğu ise Yeni İstasyon'un batı tarafında yer alan, bahçeli, tek katlı kooperatif evleri yapıldığından beri beğeni ile karşılanan evlerdir. Bu örneğe uygun diğer bazı tek yapı örnekleri de kentin diğer semtlerinde görülmeye başladı.

1962 yılında yapılan Türer Apartmanı ile başlayan apartmanlaşma, 1970'li yıllara değin iyi örnekleriyle sürdü.

Yapılan kırktan fazla plan tadilatı ile günümüze değin ve özellikle 1985 kesin imar planından sonra kentin hızla kimliğini yitirmesi, mimari mekan etkisini yitirmesi sonucunu doğurdu. Yap-satçı inşaatın teşviki, kentsel mekanın yeni mahalleler eklenmesiyle genişlemesi ve yeni kat ilaveleriyle yükselmesi, kenti tekdüze, yoz, sıradan, sorunlu bir kent durumuna düşürdü. Planı ikiye katlanmış iki dairesi apartmanlar, planı dörde katlanmış dört dairesi apartmanlar; daha doğrusu fotokopi mimarlığı (değişik semtlerde ve yeni mahallelerde) kentin her tarafını sardı. Kentte taşeron kimliği ortaya çıkınca mimari kimlik kenti terketti.

4.3.1 Ödemiş'te Kentsel Mekan Etkilerinin Toplumsal Katkılarının Belirlenmesi İçin Yapılan Anket Sonuçları ve Değerlendirmeler

Ödemiş kentinde yaşayan insanların, yaşama dayalı mimarlık seçenekleri, beğendikleri semt ve yapılar, kentin ve yaşadıkları mahallelerin sorunları ve Ödemiş'in kentsel geleceği ile ilgili yaptığım anket sonucu çıkardığım tablolar ve yaptığım değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

16 yaş ile 61 yaş üstü rasgele seçtiğim araştırma kitlesinin; yaşına, mesleğine, eğitimine ve sosyal durumuna göre verdiği yanıtların bir genellemeye gidilmesini sağlamasa bile önemli ayrıntılarda kent ve yaşam açısından ipuçları verdiği görülmüştür.

Bu nedenle çıkarılan tabloların ayrı ayrı incelenmesiyle kent ve yaşam konusunda bazı saptamalar yapılabileceği anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.1 Araştırma kitlesinin medeni durumuna göre oransal dağılımı.

MEDENİ DURUMU	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Evli	7 Kişi %14	7 Kişi %14	17 Kişi %34	7 Kişi %14	1 Kişi %2	39 Kişi %78
Bekar	7 Kişi %14	1 Kişi %2	2 Kişi %4	—	—	10 Kişi %20
Dul	—	—	—	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2

Araştırma kitlesinin %78'i evli, %20'si bekar, %2'si duldur. Bekar olanlardan 31 – 40 yaş arasındakiler %2, 41 – 50 yaş arasındakiler %4, dul olanların ise 61 yaş ve üstü gruba dahil %2 oranındadır.

Çizelge 4.2 Araştırma kitlesinin hanede kendinden başka yaşayanların oransal dağılımı.

HANE DURUMU	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
0 Kişi	—	—	—	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2
1 Kişi	2 Kişi %4	1 Kişi %2	—	2 Kişi %4	—	5 Kişi %10
2 Kişi	6 Kişi %12	2 Kişi %4	4 Kişi %8	4 Kişi %8	—	16 Kişi %32
3 Kişi	5 Kişi %10	4 Kişi %8	15 Kişi %30	—	1 Kişi %2	25 Kişi %50
4 Kişi	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2	—	3 Kişi %6

Araştırma kitlesinin %2'si yalnız yaşıyor ve 61 yaş ve üstü, dul. Araştırma kitlesinin %10'u 1 kişiyle, %32'si 2 kişiyle, %50'si 3 kişiyle, %6'sı 4 kişiyle aynı hanede yaşamaktadır.

Çizelge 4.3 Araştırma kitlesinin eğitim düzeyine göre oransal dağılımı.

EĞİTİM DÜZEYİ	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
İlkokul ve daha az	4 Kişi %8	1 Kişi %2	1 Kişi %2	2 Kişi %4	2 Kişi %4	10 Kişi %20
Ortaokul	—	—	—	—	—	0 Kişi %0
Lise	7 Kişi %14	6 Kişi %12	6 Kişi %12	1 Kişi %2	—	20 Kişi %40
Üniversite	3 Kişi %6	1 Kişi %2	12 Kişi %24	4 Kişi %8	—	20 Kişi %40

Araştırma kitlesinin %20'si ilköğretim, %40'ı lise, %40'ı üniversite düzeyinde eğitilmiş. Üniversite eğitilmiş olanlardan 41 – 50 yaş grubu %24'lük oranla en başta gelmektedir.

Çizelge 4.4 Araştırma kitlesinin meslek durumuna göre dağılımı.

MESLEK DURUMU	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Memur	3 Kişi %6	4 Kişi %8	6 Kişi %12	—	—	13 Kişi %26
Serbest Meslek	8 Kişi %16	4 Kişi %8	12 Kişi %24	2 Kişi %4	—	26 Kişi %52
Hizmetli	3 Kişi %6	—	—	—	—	3 Kişi %6
Emekli	—	—	1 Kişi %2	5 Kişi %10	1 Kişi %2	7 Kişi %14
Ev Hanımı	—	—	—	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2

Araştırma kitlesinin %26'sı memur, %52'si serbest meslek sahibi, %6'sı hizmetli, %14'ü emekli, %2'si ev hanımı. Serbest Meslek sahipleri %52'lik oranla başta gelmektedir.

Çizelge 4.5 Araştırma kitlesinin kaç yıldır Ödemiş'te yaşadığının oransal dağılımı.

YIL	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
0-10 Yıl	4 Kişi %8	2 Kişi %4	2 Kişi %4	—	—	8 Kişi %16
11- 20 Yıl	2 Kişi %4	3 Kişi %6	4 Kişi %8	1 Kişi %2	—	10 Kişi %20
21-30 Yıl	8 Kişi %16	—	4 Kişi %8	2 Kişi %4	—	14 Kişi %28
31- 40 Yıl	—	3 Kişi %6	1 Kişi %2	—	—	4 Kişi %8
41- 75 Yıl	—	—	8 Kişi %16	4 Kişi %8	2 Kişi %4	14 Kişi %28

Araştırma kitlesinin %16'sı 10 yıldır, %20'si 20 yıldır, %28'i 30 yıldır, %8'i 40 yıldır, %28'i ise daha fazla süredir Ödemiş'te yaşamaktadır. Araştırma kitlesinin %66'sı Ödemiş kentinde doğmuştur.

Çizelge 4.6 Araştırma kitlesinin çocukluğunu nasıl bir konutta geçirdiğinin oransal dağılımı.

KONUT TİPİ	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Apartman daresi	6 Kişi %12	1 Kişi %2	2 Kişi %4	—	—	9 Kişi %18
Bağımsız ev	5 Kişi %10	5 Kişi %10	14 Kişi %28	6 Kişi %12	2 Kişi %4	32 Kişi %64
Bağ evi	3 Kişi %6	1 Kişi %2	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	6 Kişi %12
Bağımsız ev, Bağ evi	—	1 Kişi %2	—	—	—	1 Kişi %2
Apartman daresi, Bağımsız ev	—	—	2 Kişi %4	—	—	2 Kişi %4

Araştırma kitlesinin %18'i apartman dairesinde, %64'ü bağımsız evde, %12'si bağ evinde, %2'si bağımsız ev ve bağ evinde, %4'ü apartman dairesi ve bağımsız evde çocukluğunu geçirmiş. Çocukluğunu bağımsız evde geçirenlerin oranı %70'i bulmaktadır.

Çizelge 4.7 Araştırma kitlesinin çocukluğunda yaz ve kış aylarında farklı konutlarda kalıp kalmadığına dair oransal dağılımı.

FARKLI KONUT	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Evet	6 Kişi %12	5 Kişi %10	12 Kişi %24	2 Kişi %4	–	25 Kişi %50
Hayır	8 Kişi %16	3 Kişi %6	7 Kişi %14	5 Kişi %10	2 Kişi %4	25 Kişi %50

Araştırma kitlesinin %50'si yaz ve kış aylarında çocukluğunu farklı konutlarda geçirmiş.

Çizelge 4.8 Araştırma kitlesinin bugün yaz ve kış aylarında farklı konutlarda kalıp kalmadığına dair oransal dağılımı.

FARKLI KONUT	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Evet	2 Kişi %4	2 Kişi %5	4 Kişi %8	1 Kişi %2	–	9 Kişi %18
Hayır	12 Kişi %24	6 Kişi %12	15 Kişi %30	6 Kişi %12	2 Kişi %4	41 Kişi %82

Araştırma kitlesinin %18'i bugün, yaz ve kış aylarında farklı konutlarda kalmaktadır.

Çizelge 4.9 Araştırma kitlesinin eskiden ve şimdiki konutları kendilerinin mi yoksa kiracı mı sorusuna dair oransal dağılımı.

KONUT	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Bize ait	8 Kişi %16	2 Kişi %4	12 Kişi %24	4 Kişi %8	1 Kişi %2	27 Kişi %54
Eskiden bize ait, şimdi kira	1 Kişi %2	2 Kişi %4	2 Kişi %4	–	1 Kişi %2	6 Kişi %12
Kira	4 Kişi %8	1 Kişi %2	3 Kişi %6	2 Kişi %4	–	10 Kişi %20
Eskiden kira, şimdi bize ait	1 Kişi %2	3 Kişi %6	2 Kişi %4	1 Kişi %2	–	7 Kişi %14

Araştırma kitlesinin %68'i kendi konutunda, %38'i kirada yaşamakta %12'si kendine ait konutu varken kiraya düşmüştür, %7'si de kiradayken konut sahibi olmuştur.

Çizelge 4.10 Araştırma kitlesinin eskiden ve şimdiki konutları farklı olan %60'ının farklılık nedenlerinin oransal dağılımı.

FARKLI KONUT	16-30 YAŞ ARASI 5 Kişi	31-40 YAŞ ARASI 5 Kişi	41-50 YAŞ ARASI 13 Kişi	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi	61 YAŞ VE ÜSTÜ 0 Kişi	TOPLAM 30 Kişi
Eskiden bağımsız ev şimdi apartman	2 Kişi %6	5 Kişi %17	10 Kişi %34	7 Kişi %23	—	24 Kişi %80
Eskiden apartman şimdi bağımsız ev	2 Kişi %6,5	—	2 Kişi %6,5	—	—	4 Kişi %13
Eskiden köy evi şimdi apartman	—	—	1 Kişi %3,5	—	—	1 Kişi %3,5
Eskiden bağ evi şimdi apartman	1 Kişi %3,5	—	—	—	—	1 Kişi %3,5

Araştırma kitlesinin %60'ı eskiden yaşadığı konuttan farklı bir konutta yaşamaktadır.

Çizelge 4.11 Araştırma kitlesinin eskiden ve şimdiki konutlarının yapı olarak farklı mı sorusuna dair oransal dağılımı.

KONUT	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Farklı	6 Kişi %12	2 Kişi %4	14 Kişi %28	6 Kişi %12	2 Kişi %4	30 Kişi %60
Farklı değil	8 Kişi %16	6 Kişi %12	5 Kişi %10	1 Kişi %2	—	20 Kişi %40

Araştırma kitlesinin %60'ı eskiden yaşadığı konuttan farklı bir konutta yaşamaktadır. Bunların %80'i bağımsız konuttan apartman dairesine, %13'ü apartman dairesinden bağımsız eve, %3,5'u köy evinden apartman dairesine, %3,5'u bağ evinden apartman dairesine geçmiştir.

Çizelge 4.12 Araştırma kitlesinin Dünya ve Türkiye'ye ilişkin bilgileri nereden öğrendiğine dair oransal dağılımı.

HABER	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Televizyon	8 Kişi %16	5 Kişi %10	2 Kişi %4	2 Kişi %4	—	17 Kişi %34
Televizyon, gazete	3 Kişi %6	2 Kişi %4	11 Kişi %22	5 Kişi %10	2 Kişi %4	23 Kişi %46
Televizyon, radyo	2 Kişi %4	—	—	—	—	2 Kişi %4
Televizyon, gazete, dergi	—	—	2 Kişi %4	—	—	2 Kişi %4
Televizyon, gazete, çevrenizdeki kişiler	—	—	2 Kişi %4	—	—	2 Kişi %4
Hepsi	1 Kişi %2	1 Kişi %2	2 Kişi %4	—	—	4 Kişi %8

Araştırma kitlesinin %100'ü televizyon izlemekte, bunlardan %46'sı gazete okumakta, %4'ü radyo dinlemekte, %4'ü dergi okumakta, %4'ü aynı zamanda çevreden bilgi edinmekte, %8'i de bunların tümünden yararlanmaktadır.

Çizelge 4.13 Araştırma kitlesinin eskiden Dünya ve Türkiye'ye ilişkin bilgileri nereden öğrendiğine dair oransal dağılımı.

HABER	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Televizyon	8 Kişi %16	5 Kişi %10	—	—	—	13 Kişi %26
Televizyon, gazete	5 Kişi %10	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2	8 Kişi %16
Televizyon, çevrenizdeki kişiler	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Televizyon, gazete, radyo	—	1 Kişi %2	4 Kişi %8	2 Kişi %4	—	7 Kişi %14
Radyo, gazete, dergi	—	—	2 Kişi %4	—	—	2 Kişi %4
Radyo	—	1 Kişi %2	2 Kişi %4	—	—	3 Kişi %6
Radyo, dergi	—	—	1 Kişi %2	—	—	1 Kişi %2
Gazete	—	—	3 Kişi %6	1 Kişi %2	—	4 Kişi %8
Gazete, radyo	—	—	6 Kişi %12	3 Kişi %6	1 Kişi %2	10 Kişi %20
Radyo, çevrenizdeki kişiler	—	—	—	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2

Araştırma kitlesinin eskiden televizyon izleyenlerin oranı %58, radyo dinleyenlerin oranı %42. Radyo dinleyenlerin %38'i 41 yaş ve üstü gruplarından. Gazete okuyanların oranı ise %62; bu oran içinde 41 – 50 yaş grubunun oranı %32.

Çizelge 4.14 Araştırma kitlesinin sinemaya gidip gitmediğine dair oransal dağılımı.

SİNEMA	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Evet	9 Kişi %18	4 Kişi %8	13 Kişi %26	2 Kişi %4	—	28 Kişi %56
Hayır	5 Kişi %10	4 Kişi %8	6 Kişi %12	5 Kişi %10	2 Kişi %4	22 Kişi %44

Araştırma kitlesinin %56'sı sinemaya gitmektedir. (Eskiden kentte var olan 3 kapalı, 5 açık hava sinemasının kentin biçim değiştirmesiyle yıkılmasından sonra sinemasız kalan Ödemişli, yeni açılan Belediye Kültür Evi Sineması ile yeniden buluştu).

Çizelge 4.15 Araştırma kitlesinin hemen hemen hergün gazete okuyup okumadığına dair oransal dağılımı.

GAZETE	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Evet	8 Kişi %16	4 Kişi %8	16 Kişi %32	6 Kişi %12	1 Kişi %2	35 Kişi %70
Hayır	6 Kişi %12	4 Kişi %8	3 Kişi %6	1 Kişi %2	1 Kişi %2	15 Kişi %30

Araştırma kitlesinin %70'i hemen hemen hergün gazete okumaktadır.

Çizelge 4.16 Araştırma kitlesinin Ödemiş için duygularına dair oransal dağılımı.

ÖDEMİŞ	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
İyimser	4 Kişi %8	2 Kişi %4	2 Kişi %4	3 Kişi %6	2 Kişi %4	13 Kişi %26
Kısmen İyimser	7 Kişi %14	1 Kişi %2	10 Kişi %20	4 Kişi %8	—	22 Kişi %44
Karamsar	2 Kişi %4	2 Kişi %4	5 Kişi %10	—	—	9 Kişi %18
Değişme yok	1 Kişi %2	3 Kişi %6	2 Kişi %4	—	—	6 Kişi %12

Araştırma kitlesinin %26'sı Ödemiş için iyimser, %44'ü kısmen iyimser, %18'i karamsar duygular taşımaktadır. %12'si de bir değişme görmemektedir. Ödemiş için karamsar duygular taşıyanların yanına değişim isteğini taşıyanları ve kısmen iyimserlerin yarısını eklediğimizde %52 gibi bir oran çıkmaktadır ki; bu da kentin 1980'lerden itibaren geçirdiği biçimsel değişikliğin duygusal anlatımıdır.

Çizelge 4.17 Araştırma kitlesinin Ödemiş'in bugün için en önemli sorunu nedir sorusuna verdikleri yanıtların oransal dağılımı.

ÖDEMiŞ'İN SORUNU	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Alt yapı	3 Kişi %6	2 Kişi %4	2 Kişi %4	1 Kişi %2	—	8 Kişi %16
Dışarıya açılmamış olması	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Sanayinin olmaması	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	3 Kişi %6
Sosyal imkanların azlığı	1 Kişi %2	3 Kişi %6	6 Kişi %12	1 Kişi %2	—	11 Kişi %22
Çarpık yapılaşma	1 Kişi %2	—	5 Kişi %10	2 Kişi %4	—	8 Kişi %16
Trafik, otopark	1 Kişi %2	2 Kişi %4	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2	5 Kişi %10
Gezecek mekanların azlığı	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Çevre Kirliliği	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2	3 Kişi %6
İşsizlik	3 Kişi %6	1 Kişi %2	4 Kişi %8	1 Kişi %2	—	9 Kişi %18
Sorunu yok	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2

Burada çarpık yapılaşma, alt yapı, sosyal olanak azlığı, trafik ve otopark, çevre kirliliği, sanayinin olmaması, gezecek mekanların azlığı gibi sorunlar alt alta toplandığında %88 gibi bir sorunlar yumağı karşımıza çıkmaktadır. Buna %18 işsizlikle de eklenirse kentin son yıllarda planlı olmasına karşın geçirdiği içeriksiz biçim değişikliğinin sorunlar

yarattığı ortaya çıkar.

Çizelge 4.18 Araştırma kitlesinin yaşadığı mahallelerin bugün için en önemli sorunu nedir sorusuna verdikleri yanıtların oransal dağılımı.

ÖDEMiŞ'İN SORUNU	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Alt yapı	4 Kişi %8	2 Kişi %4	3 Kişi %6	—	—	9 Kişi %18
İletişimsizlik	2 Kişi %4	1 Kişi %2	—	—	—	3 Kişi %6
Çevre kirliliği	2 Kişi %4	—	3 Kişi %6	—	1 Kişi %2	6 Kişi %12
Çarpık yapılaşma	1 Kişi %2	—	—	1 Kişi %2	—	2 Kişi %4
Sosyal yaşantı	—	2 Kişi %4	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	4 Kişi %8
Yeşil alan eksikliği	3 Kişi %6	—	2 Kişi %4	—	—	5 Kişi %10
İşsizlik	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Trafik	—	3 Kişi %6	8 Kişi %16	3 Kişi %6	—	14 Kişi %28
Voltaj düşüklüğü	—	—	—	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2
Sorunu yok	1 Kişi %2	—	2 Kişi %4	1 Kişi %2	1 Kişi %2	5 Kişi %10

Ödemiş'in sorunlarını mahalle ölçeğine indirgediğimizde, bu sorunların kentin sorunlarından farklı olmadığı görülmektedir. Ayrıca yeşil alan eksikliğine iletişimsizliğin eklendiği, sosyal yaşantının zengin olmadığı sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.19 Araştırma kitlesinin Ödemiş'te en beğendiği yapı sorusuna verilen yanıtların oransal dağılımı.

ÖDEMİŞ	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Türk Hava Kurumu	4 Kişi %8	—	4 Kişi %8	—	—	8 Kişi %16
Öğretmen evi	1 Kişi %2	1 Kişi %2	2 Kişi %4	2 Kişi %4	—	6 Kişi %12
Telekom	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Belediye binası	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Emniyet Müdürlüğü binası	1 Kişi %2	—	2 Kişi %4	—	—	3 Kişi %6
Müstakil evler	2 Kişi %4	—	7 Kişi %14	3 Kişi %6	2 Kişi %4	14 Kişi %28
Ödemiş Kültür sarayı	1 Kişi %2	1 Kişi %2	3 Kişi %6	—	—	5 Kişi %10
Yıldız oteli	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	—	2 Kişi %4
Eski iyi sinema	—	—	—	2 Kişi %4	—	2 Kişi %4
Yok	3 Kişi %6	5 Kişi %10	—	—	—	8 Kişi %16

Kentin mimarlık değerleri açısından irdelendiğinde görülecektir ki, seçtikleri 10 yapıdan 7'si, kentin nüfusu 17 bin iken 1930'lu yıllarda yapılmış mimarlık mirası, biri ise 1950'li yıllardan bir diğeri ise 1930'lu yıllarda sinemaya dönüştürülüp 1980'li yıllarda yıkılıp yerine apartman yapılan 1841 yılından kalma eski Rum kilisesi, biri 1960'lı yıllardan biri ise günümüz yapısı. Demek ki 30 yıldır estetikli bir yapı çıkarılmamış.

Cizelge 4.20 Araştırma kitlesinin Ödemiş'te en beğendiğiniz semt sorusuna verdikleri yanıtın oransal dağılımı.

ÖDEMİŞ	16-30 YAŞ ARASI 14 Kişi %28	31-40 YAŞ ARASI 8 Kişi %16	41-50 YAŞ ARASI 19 Kişi %38	51-60 YAŞ ARASI 7 Kişi %14	61 YAŞ VE ÜSTÜ 2 Kişi %4	TOPLAM 50 Kişi %100
Efe konut	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	—	2 Kişi %4
Hastane caddesi	3 Kişi %6	—	—	—	—	3 Kişi %6
Bit pazarı	—	—	1 Kişi %2	—	—	1 Kişi %2
Salı pazarı	2 Kişi %4	2 Kişi %4	1 Kişi %2	—	—	5 Kişi %10
Anafartalar mahallesi	2 Kişi %4	—	1 Kişi %2	—	—	3 Kişi %6
Umurbey mahallesi	1 Kişi %2	—	—	—	—	1 Kişi %2
Ulus meydanı	1 Kişi %2	1 Kişi %2	13 Kişi %26	2 Kişi %4	1 Kişi %2	18 Kişi %36
Atatürk mahallesi	1 Kişi %2	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	—	3 Kişi %6
Cumhuriyet mahallesi	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2	—	—	2 Kişi %4
Eski Halk evi	—	—	—	2 Kişi %4	—	2 Kişi %4
Yeni istasyon yanı bahçeli evler	—	—	—	1 Kişi %2	—	1 Kişi %2
Eski Havuzlu Park	—	—	—	—	1 Kişi %2	1 Kişi %2
Yok	4 Kişi %8	2 Kişi %4	—	2 Kişi %4	—	8 Kişi %16

Tabloda görüldüğü gibi, %36 ile en beğenilen semt olarak 1940'larda düzenlenen Ulus Meydanı önde gelmekte; %10 ile ikinci sırada meydan özelliği taşıyan 1990'ların düzenlenmesi ile Salı Pazarı, üçüncü sırada ise %16 ile beğendiği semt bulunmayanlar gelmektedir.

Sınırlı tutulan anketin amacı, Cumhuriyet Dönemi yapılarının irdelenmesi ve kentsel mekan bağlamında kentliye olan etkilerinin belirlenmesi amacını taşıyor.

Yaptığım anket sonuçlarını inceleyip genel bir değerlendirilmeye gidildiğinde, Ödemiş'in dünkü ve bugünkü (2002) kentsel mekanının, geçirdiği siyasal ve toplumsal dönüşümlerin

etkisiyle değişime uğradığı ve kültürel kimliğinin günden güne örselendiği, 1948 Kesin İmar Planı ve plan metnine sadık kalındığı dönemlerde (1950 – 1970) kent yaşamı ile kentsel mekanın uyum içinde olduğu, anket sorularına verilen yanıtlarda ayrıntılarıyla ortaya çıkar.

Çocukluğunu bağımsız evde geçirenlerin oranı 40 yaş grupta neredeyse %100'ü bulurken, çocukluğunu apartman dairesinde geçirenlerin ise orta yaş grubunun altında olması, 1970 lerden sonra oluşan kentsel mekan değişiminin bir anlatımıdır.

Araştırma kitlesinin %66 sının çoğunluğu Ödemiş kentinde doğması, diğerlerinin Ödemiş kentine yakın köy ve kasabalardan bir kısmı da ülkemizin diğer kentlerinden gelip yerleşenlerden olması bugünkü kentli profilinin son otuz yılda oluşan değişimini belirler.

Kentin sorunlarının merkezin canlandırılmasıyla yoğunlaştığı ve neredeyse her mahallede aynı yanıtların alındığı bir yumağa dönüştüğü görülür. Planlı olmasına karşın çarpık yapılaşma, alt yapı, sosyal olanak azlığı, trafik ve otopark, çevre kirliliği, sanayinin olmaması, gezi mekanlarının azlığı gibi sorunlar; tarımsal üretimin ve tarımsal sanayiye dayalı 1948 planının terkedilmesinin ve durmadan ve yeniden yapılan imar planlarının sonucudur.

Kentin mimarlık değerlerinin beğeni ölçeğinde değerlendirilmesi istendiğinde 1940 larda yapılmış Ulus Meydanı'nın ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış ya da işlevlendirilmiş yapıların başı çekmesi; kentin gerçek ve kültürel kimliğinin o yıllarda oluştuğunu belirler.

Şüphesiz ki Ödemiş, Cumhuriyetimizin ilk planlı kentlerinden biri olması nedeniyle kentsel açıdan belli kazanımlara da sahiptir. Bu nedenle gerek kentleşme açısından gerekse kentsel yaşam açısından değişik alanlarda araştırılması gereken bir kettir.

5. SONUÇ

Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi yapıları, kent kurulduğundan beri geçirdiği tarihi süreç içinde değerlendirilmelidir. Çünkü Cumhuriyet Dönemi yapıları, bulundukları mekana göre mekansal değer yaratırlar.

Osmanlı Dönemi'nde, son dönemde yapılan bir – iki neo – klasik bina dışında, kent dokusu geleneksel Türk evleri ile yerli Rum evlerinden oluşuyordu. Ticaret yapıları ise Arasta ve çevresindeki tahta kepenkli dükkanlarla sınırlıydı.

Aslında bu doku, korunması gereken tarihsel bir doku idi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerek iki katı geçmeyen yeni yapılar, gerekse bu yapıları reddetmeyen, ezmeyen anıtsal yapılarla bu doku zenginleşti. “Tarihi kıymete haiz” yapılar da korundu.

Cumhuriyet Dönemi yapılarının mimari mekan etkileri sosyal ve siyasal dönüşümler içinde anlam kazandı. Örneğin ilk dönemlerde yapılan Yıldız Oteli (1927), çevresi ile birlikte ele alındığında mimari mekan olarak görseelliği ile kente değer katan bir yapı idi. Çevresinde bulunan sokak dokuları, hanlar, hamamlar, işyerleri ile çevresini itmeyen ama görsel olarak öne çıkan bir yapıydı. Ama 1990'lı yıllarda bu yapının karşısına çevreyi ve oteli mas eden altı katlı kat otoparkının yapılması, gene çevresinde beş altı katlı yapıların yükselmesi, hem dokuyu hem oteli ezdi, mas etti; semtin kimliğini eritti.

Kentin 1927 – 1935 yıllarında geçirdiği dönüşüm, planlı bir kent olma isteğinin gerçekleşmesidir. Daha Belediyeler Yasası (1931) çıkar – çıkmaz Mimar Scarpa'nın kent planı için görevlendirilmesi, kente elektrik ve “fenni su”yun getirilmesi, kanalizasyon şebekesinin yapılması büyük atılımlardı ve bu altyapıya göre biçimlenen “modern” bir kent doğuyordu artık.

1923'ten 1970'li yıllara değin kent dokusunun bozulmadan zenginleştiği yıllardır. 1944'te açılan “imar planı yarışması” sonucu, Kemal Ahmet Aru ve ekibinin hazırladığı 1948 kent planı hayata geçince hem plan hem de plan raporunun gerekleri yerine getirildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında var olan art – nouveau ve art – deco izleri taşıyan mimarlık yapıtlarına, Yeni Çarşı'da (1930 – 1934) olduğu gibi neo – klasik yapılar eklenmiş, I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapıtı olan Hükümet Evi (1932) gibi yapılarla da kent hem mekansal olarak hem de görsel olarak zenginleşmiştir. Mimari mekan etkilerini günümüze değin koruyan bu yapılar, batılılaşma ve “modernleşme” isteğinin mimari anlatımıdır. Ayrıca, sosyal yaşam zenginliğinin planlı kentleşme ile gerçekleştirebileceği gerçeğinin de anlatımıdır. 1950'li yıllara gelindiğinde Ödemiş'in kamusal alanda mimari yapılaşması tamamlanmış ve kent, hem sosyal hem de mimarlık açısından çevresel etki değerleri

yüksek; modern yapılarla zenginleşmeye devam etmiştir.

1923 – 1970 Yılları arasında kalan dönemde Cumhuriyet Dönemi yapıları irdelendiğinde kamusal alanlara, ortak kullanım alanlarına ve kent peysajına önem veren bir yaklaşımla mimari mekanların ortaya çıktığı görülür. Kenti ezen, baskıcı, mas eden yapılar hemen hemen yok gibidir. İnsani ölçüler ve gereksinimler içinde gelişen bir Ödemiş yaratılmıştır. Kentin her yerinde çevresel etki değerlerinden yararlanılmış ve yapılar bu doğrultuda inşa edilmiştir. Bu durum aynı zamanda gerek sivil gerekse kamu yapılarının mimari mekan olarak çevresel etki değerlerine zenginlik kattığı bir içiçelik yaratmıştır. Tabi bu yapılanma anlayışının altında, Cumhuriyet’i yaratma, modern kenti yaratma kültürü yatar. Sosyal dayanışmanın, kamu yararının, planlı kentleşme isteğinin, ortak kullanım mekanlarının toplumun malı olduğu anlayışının egemen olduğu bir kültürleşmenin mimarlığa yansıdığı bir dönemdir. Bu nedenle kentin bu döneminde (1923 –1970), ister geleneksel yapılarda olsun, ister modern mimarlık yapıtlarında olsun yukarıda belirtilen anlayış ve kültürle birbirlerini tamamlayan – birbirleri olmazsa olmaz niteliğini koruyan ve yaşatan – dokular oluşturulmuştur. Ödemiş’in bu kent dokusu, kent kimliğinin oluştuğu ve zenginleştiği bu dönemin ürünüdür; yani Ödemiş bu dönemde kimliğine kavuşmuştur.

Yeni kentsel gereksinmelere yanıt vermesi için yapılan 1968 imar planı ile elli yılda oluşan kent kimliği, yeni siyasal ve sosyal dönüşümlerle kırılmaya başlamıştır. Artık yirminci yüzyılın sonunda kırka yakın plan tadilatı, ranta yönelik 1985 imar planı ile Ödemiş, Cumhuriyet’in ilk döneminde yaratılan kimlikli kent dokularının parçalandığı bir döneme girmiştir. Bu dönemde, mahalleler ölçeğinde yeni apartmanlaşmaya gidilerek, 1. sınıf tarım toprakları imara açılmış ve kente eklenen dört – beş mahalle ile yeni Ödemiş yaratılmıştır. İhmal edilen ve iyileştirmesi için bir planlama getirilmeyen eski mahalleler gözden düşürülmüş; bu mahallelerde oturanlar bile yeni mahallelerden apartman dairesi alma yarışına itilmiştir.

Bütün sokak dokuları, yık – yapçı, yap – satçı, yani ranta yönelik kentleşmeye yönelen rant mimarisi ile zedelendi, yok edildi. Sosyal ve siyasal değişimler, tarih bilincinden yoksun belediye yönetimlerince acımasızca uygulandı. Kentin geleneksel dokusunu oluşturan hanlar yıkıldı, yerine – Avrupa kentlerinde kent dışına çıkarılan – kat otoparkları yapıldı. Otoparkı ve sığmağı plan üzerinde var, aslında yok olan apartmanlar türedi. Kentin ticaret yerleri Saracoğlu Caddesi’ne yönlendirildi. Burada eski kent dokusu yıkılarak yapılan altı katlı apartmanların alt katları tadil edilerek dükkanlara dönüştürüldü. Her markanın sergilendiği ve satıldığı mağazalar bu caddede boy gösterdi.

Ekonomik ve toplumsal değişimler sonucu süpermarketler kentin içinde çoğalmaya başladı. Üretime göre tüketim anlayışı yerine tüketime yönelen bir toplum yaratıldı.

Kamusal alanın, ortak kullanım alanının aynı kalmasına karşın açılan yeni yerleşim yerleri ve mahallelerle konuta doyan Ödemiş, bu yetersizliklerin neden olduğu sorunlar yumağına ve taşıt trafiğıne boğuldu. Eskinin huzur ve sükun kenti olan Ödemiş, bugünün oluşan kentleri gibi sıradan bir kente dönüştü.

1980’li yıllarda başlayan bu dönüşüm, günümüzün tüm sorunlarını taşıyan bir Ödemiş yarattı. Mimari mekan etkileri, dinamizmi değil kaosu yansıtan toplumsal değişimine uygun etkiler bırakan mimari mekanlar yaratıldı. Köyden kente göçün yoğunlaşması ile birlikte kentsel değerler, kentli olma bilinci ve kentli gibi yaşama düzeyi düştü.

Bütün bunların etkisiyle yeni Ödemiş, gene de Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde yapılmış mimarlık yapıtları; zengin tarımsal üretime dayalı yaşamı ile ilgi çeken bir kent. İnsan bu kentin içinde yer alan Cumhuriyet’in ilk dönem yapılarına, mimari mekanlarına, ayakta kalabilen geleneksel dokusuna bakıp “Bazı mimari tarzlar vardır, insanı çok özel bir hayal alemine alır götürür” demekten kendini alamıyor.

Ödemiş kenti üzerine yapılan bu çalışmanın bildiğim kadarıyla bir ilk çalışma olması nedeniyle yaşanan zorluklar, umarım gelecekte yapılacak çalışmalarda yaşanmaz. İki yüzyılda gelişip, havzanın en büyük kenti olmasını sağlayan zengin coğrafyanın oluşturduğu bu kent, Cumhuriyetimizin de ilk planlı kentlerinden biri olması nedeniyle kentsel mekan ve mimarlık mirası açısından yeni araştırmalar merkezi olabilecek niteliktedir. Üstelik son 30 – 35 yılda (her kentimizde olduğu gibi) oluşan kentsel alan yozlaşmasının da tarihsel olarak okunabildiğı, gözle görülen, elle tutulan acı gerçeğı de ne yazık ki gene Ödemiş’te tüm gerçekliğı ile ortaya çıkar. Yeni araştırmaların tarihsel süreç içinde kentsel gelişim ve dönüşümün nasıl oluştuğunu ortaya çıkaracak monografilere bu çalışmanın yardımcı olacağıni umuyorum. Ödemiş’in zengin tarihsel ve kültürel kimliğıyle oluşan kentsel mekanı; havzanın en önemli kentinin ortaya çıkmasını sağladıysa, mimarlara, şehir plancılarına, sanat tarihçilerine bu kentte daha çok çalışma ve araştırma alanları sunar. Umarım bu çalışma bir sonraki çalışmaların başlangıcı olur.

KAYNAKLAR

Abadan, Y. (1964), Mustafa Kemal ve Çetecilik, Varlık Yayınevi, İstanbul.

Akın, G. (2001), “7. Venedik Bienali’nin Ardından”, Arredamento Mimarlık, Sayı 12, 11 - 13

Aru, K.A. (1948), Mimarlık Dergisi, DGSA, İstanbul.

Başaranbilek, E. (2002), Ödemiş’te Yıldız Otel, Keçeci (zade) Hanı ve Çevresi, Ege Mimarlık, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, (Yayında).

Bengisu, K. (1993), Koca Doktor Mustafa Bengisu, Bab Yayınları No.1, İzmir.

Cemaligil, S. (1948), Mimarlık Dergisi, DGSA, İstanbul.

Coşkun, A. (1998), Kuvayı Milliye’nin Doğuşu, En Uzun 15. Gün Ödemiş Direnişi, Çağdaş Yayınları, (2. Bası), İstanbul.

Çelebi, E. (1971), Seyahatname, Cilt 13, Zuhuri Danışman Yayınları, İstanbul.

Meriç, R. (1988), “Antik Dönemde Küçük Menderes Havzası’nın Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış”, Ege Coğrafya Dergisi, Sayı 4, İzmir.

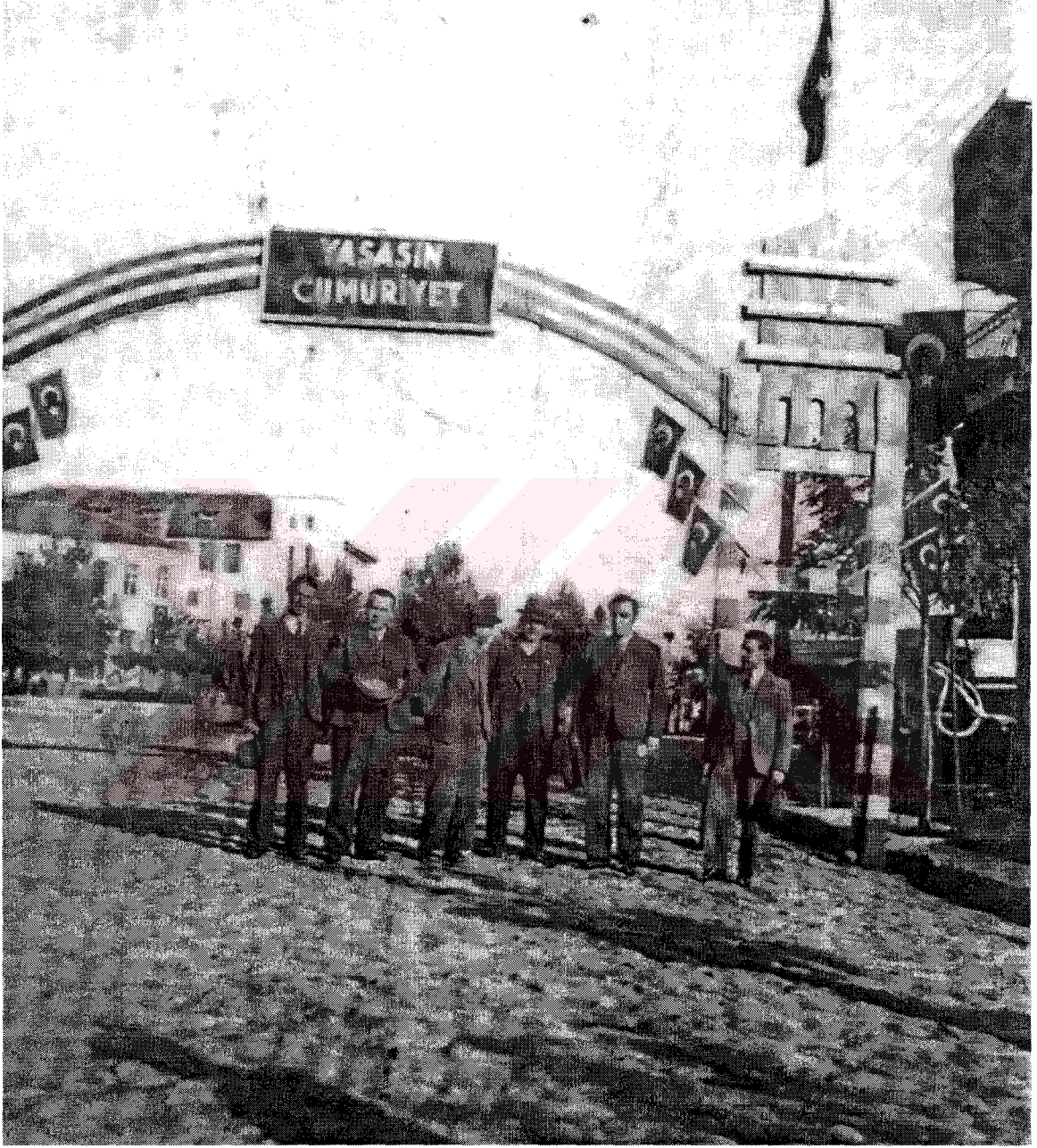
Sözen, M., (1996), Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Türkiye İş Bankası Yayınları İstanbul.

Texier, C. (1870), Description de L’Asia Minor, Cilt 3, Paris, Okyanus Basım Yayın ve Ticaret, İzmir.

Umar, B. (1993), Türkiye’deki Tarihsel Yer Adları, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yavuz, B.G. (1998), Ödemiş’in Tarihi, Okyanus Basım Yayın ve Ticaret, (4.Basım), İzmir.

Yeni Ödemiş Dergisi (1932), Yıl 1, Sayı 3, Ödemiş.

EK Ödemiş Tarihi Kent Fotoğrafları

1 Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlaması için kurulan zafer takı, (Ekim 1933). *

* Siyah – Beyaz fotoğraflar: Ödemiş Belediye Arşivi.

2 Hasır pazarında bir harlak çeşmesi, 1930'lu yıllar.

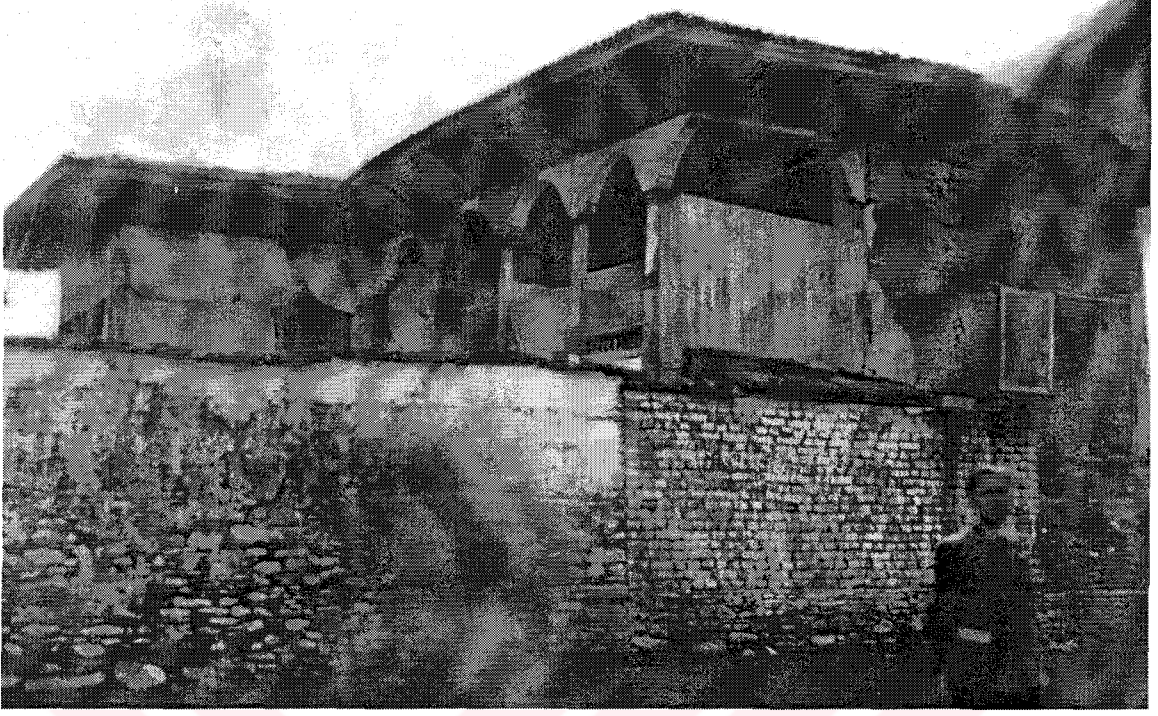
3 Kentten bir görünüm, 1930'lu yıllar.

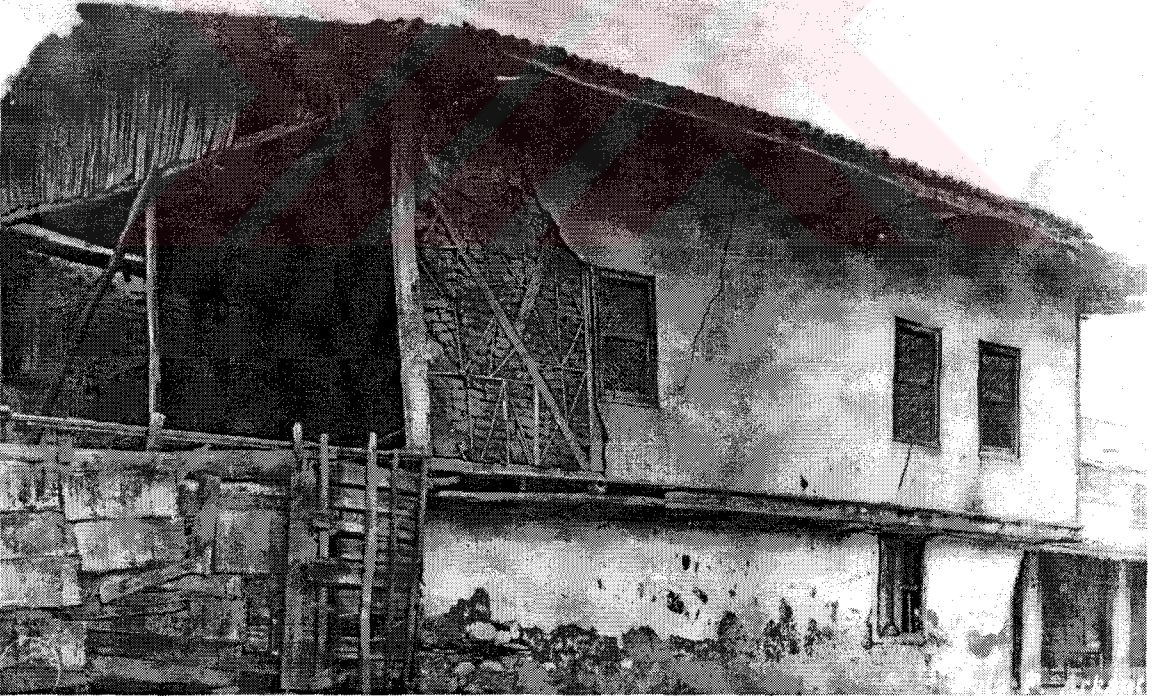
4 Manyası Caddesi (Katırcı sokak) no:144'te fırın, (1927 - 1935).

5 1900'lü yıllardan kalma açık sofalı bir ev.

6 19. yüzyıldan eski bir Türk konağı, 1930'lu yıllar.

7 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

8 Eski bir Türk konağı, 1930'lu yıllar.

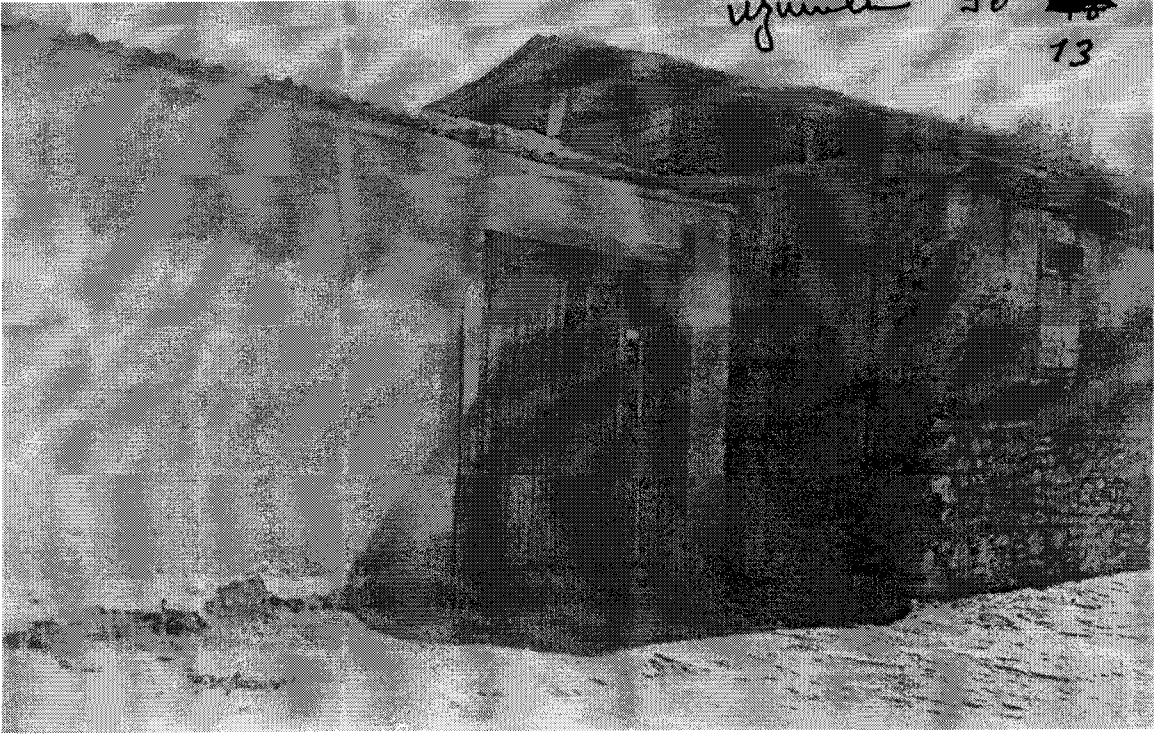
9 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

10 Kentten bir görünüm, (1927 – 1935).

11 Kentten bir görünüm (1927 - 1935).

12 Üzümlü Sokak, (1927 -1935).

13 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

14 Eski bir Rum evi.

15 Bilgi Evi Caddesi, Cumalı Evi, (1927 – 1935).

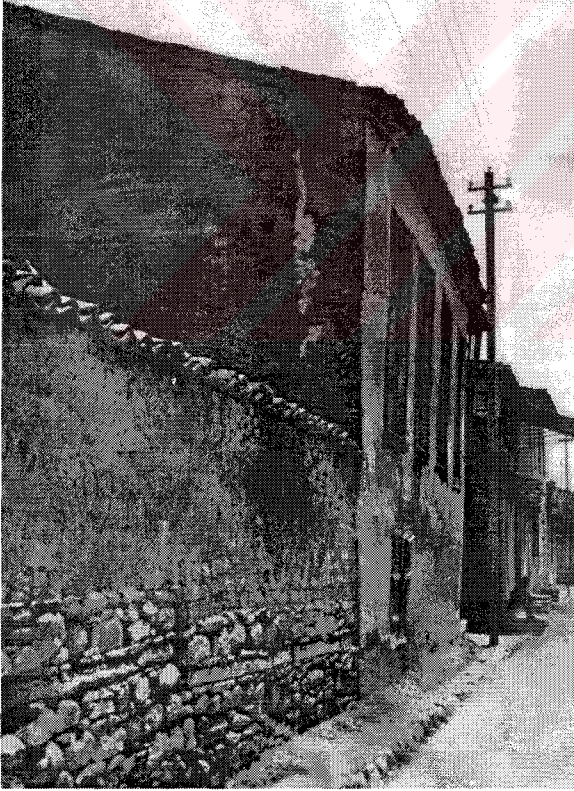
16 Kentten bir görünüm,(1927 - 1935).

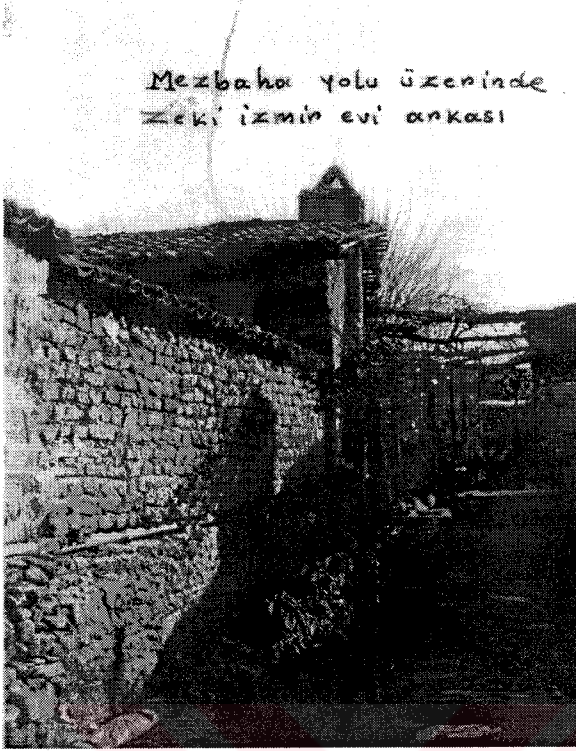
17 Eski bir ev, (1927 - 1935).

18 Kentten bir görünüm, (1927 -1935).

19 Kentten bir görünüm 1930'lu yıllar.

20 Mezbaha yolu üzerinde Zeki İzmir evinin arkadan görünüşü, (1927 – 1935).

21 Ekin pazarı karşısındaki eski hükümet konağı önündeki eski postane, (1927 – 1935).

22 Dr. Mustafa Bengisu Caddesinde Yeni Çarşı yapımı sırasında istimlak edilen ev,
(1927).

23 1927 - 1935 yıllarında istimlak edilen handan bir görünüm.

24 Eski bir ev, (1927 - 1935).

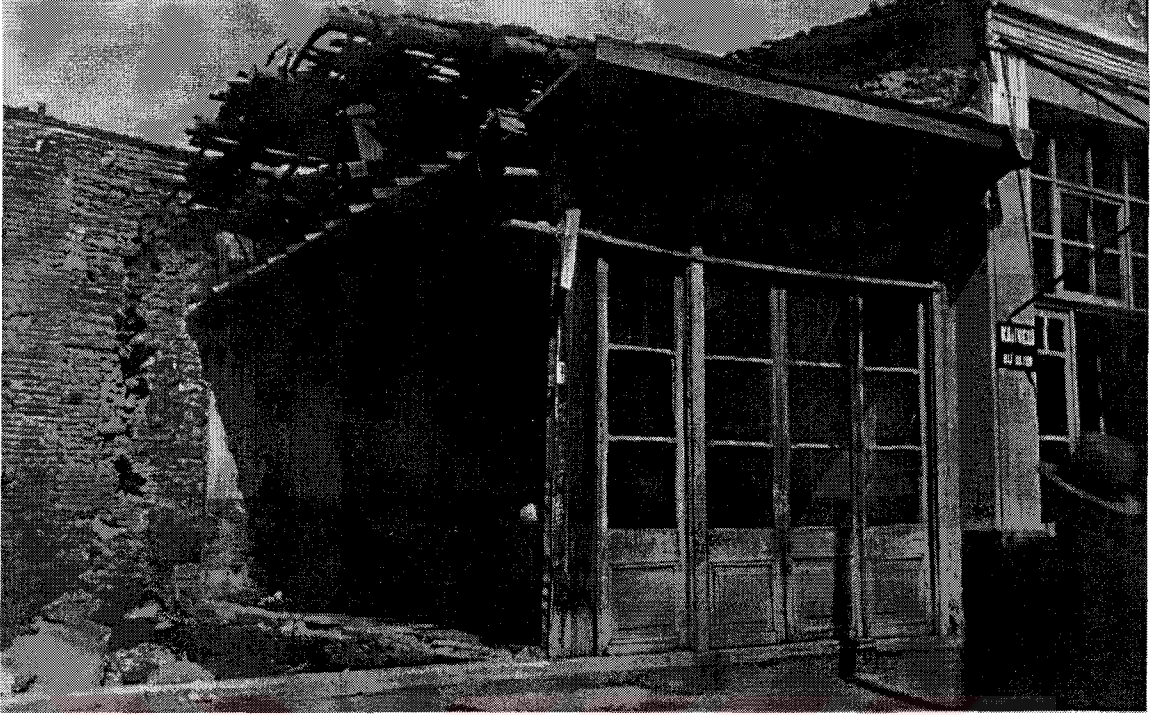
25 Semerci, yanında kunduracı ve varilci (1927 – 1935).

26 Katırcı Sokağı ile Bitpazarı arasında kalan dükkanlar, eskici dükkanı (1927 – 1935).

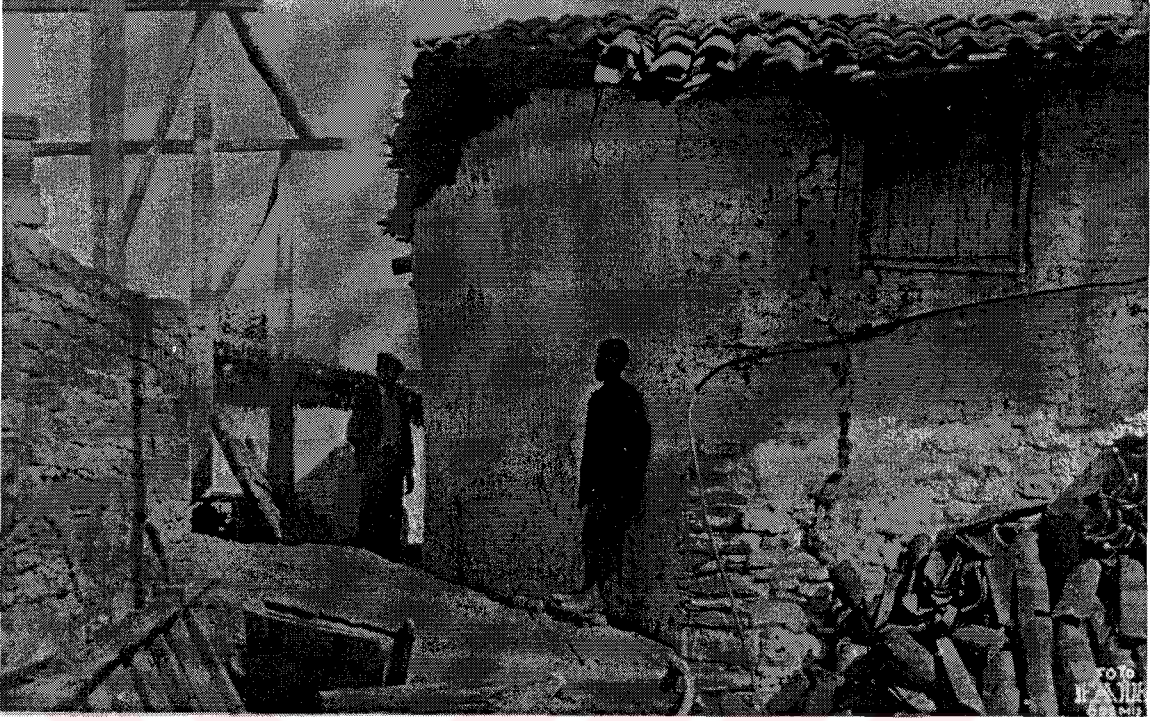
27 Üzümlü yolunda eski evler, (1935).

28 Kentten bir görünüm, (1935).

29 Kentten bir görünüm, (1927 – 1935).

30 Eski bir evin onarımı, (1927 - 1935).

31 Dalpazarında yapılan yol çalışmaları ve Karagözoğlu Hüseyin Bey Konağı, (1927 – 1935).

32 Yapılan imar faaliyetlerinden bir görüntü, (1927 – 1935).

33 Gazi Caddesi'nde yapılan istimlak ve imar faaliyetleri, (1927 – 1935).

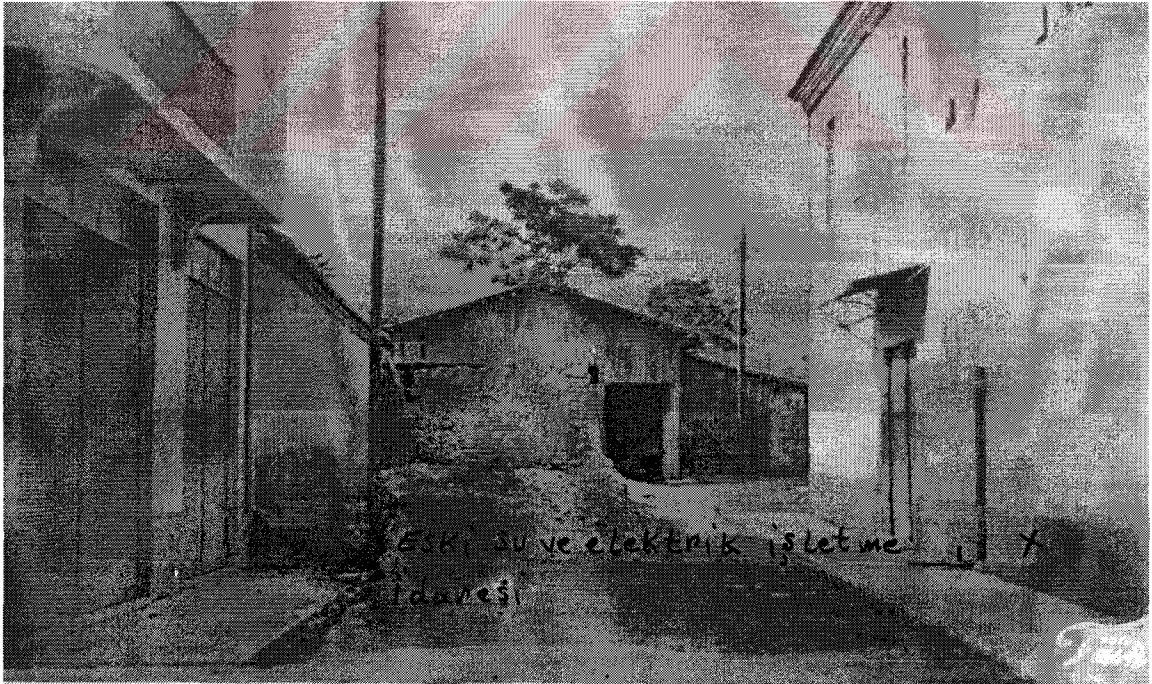
34 Gençlik Caddesi Arduhanlı Cami ve medresesi, (1927 – 1935).

35 Gazi Caddesi, Yeni Çarşı'nın yapımı sırasında yapılan istimlak (1927 - 1934).

36 Fatih Caddesi'nde, eski belediye'nin elektrik ve su işletme binası batı kısmı yanı Yeni Çarşı'nın yapımı (1927 - 1935).

37 Fatih Caddesi'nde, eski belediye'nin elektrik ve su işletme binası batı kısmı yanı Yeni Çarşı'nın yapımı (1927 - 1935).

38 Yeni Çarşı'nın yapımı sırasında, Lozan Meydanı'ndan bir görünüm (1927 - 1935).

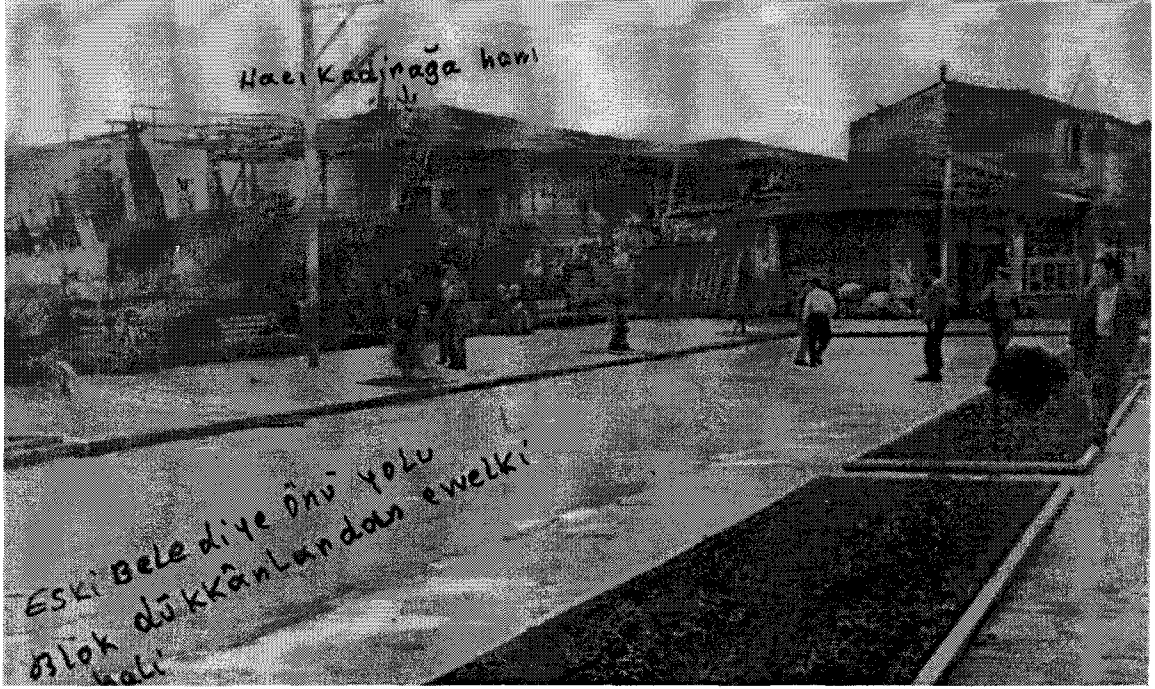
39 Yeni Çarşı, (1927 - 1935).

40 Hacı Kadir Ağa Hanı ve eski Belediye Caddesi, (1935).

41 Dr. Mustafa Bengisu Caddesi, Yeni Çarşı'nın yapımı aşamasında yapılan düzenleme (1927).

42 Dr. Mustafa Bengisu Caddesi, Yeni Çarşı yapımı sırasında yapılan düzenleme (1927–1934).

43 Sağda eski Belediye Binası ve çevresi, batıdan doğuya bakış, (1927 – 1935).

44 Meydan Sokağına bakış, Palangalı Nuri evi, (1927 – 1935).

45 Kentte imar çalışmaları, (1927 – 1935).

46 Kentte İmar faaliyetleri, (1927 - 1935).

47 Kentte imar çalışmaları, (1927 - 1935).

48 Celep Hanı, (1927 –1935).

49 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

50 Kentten bir görünüm, (1927 – 1935).

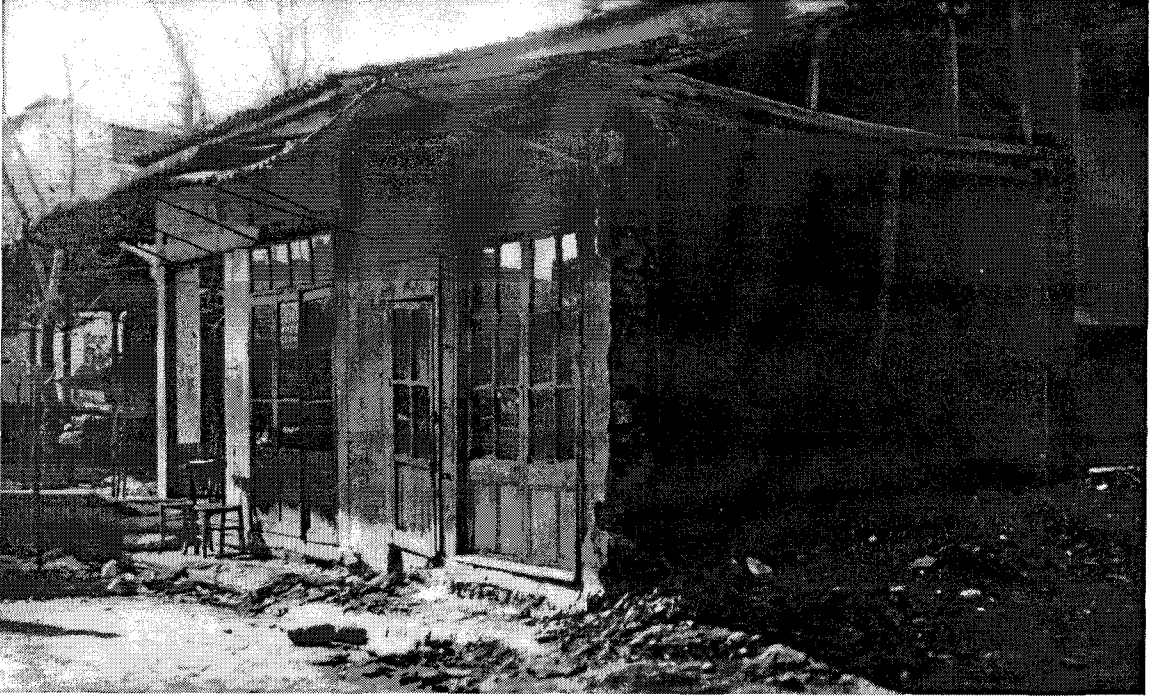
51 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

52 Kimyacı Sokak eski görünümü, (1927 - 1935).

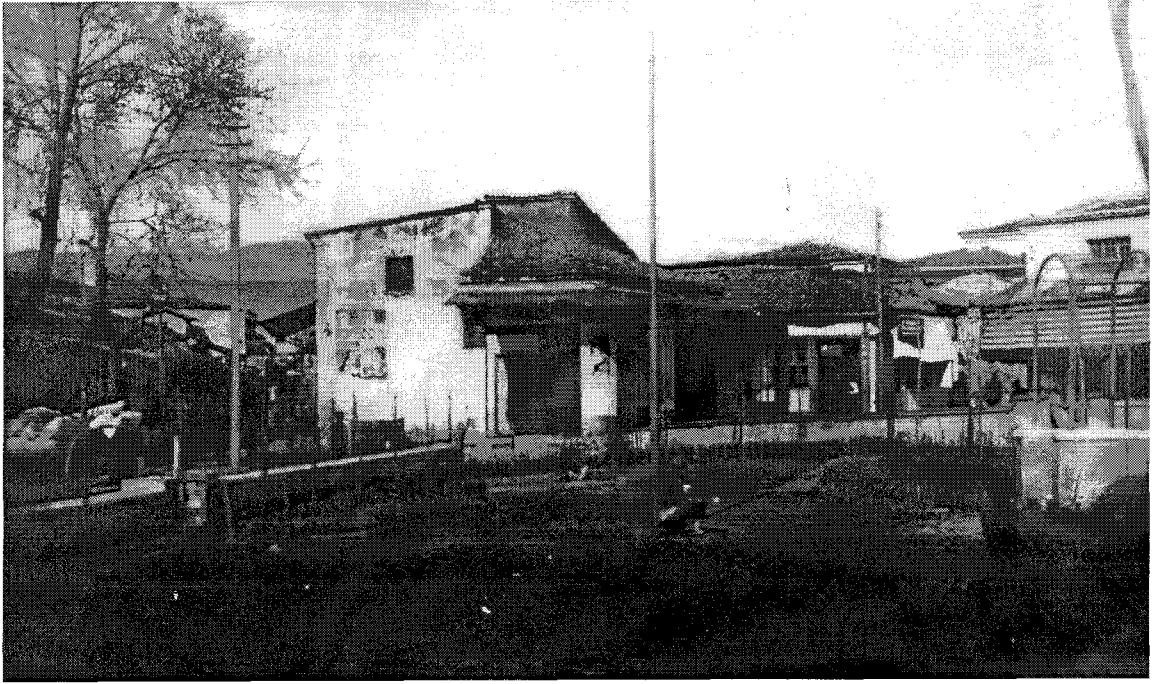
53 Eski İstasyon Caddesi (Gençlik Caddesi), Kavay Sokak girişi, (1927 - 1935).

54 Kentten bir görünüm, (1927 – 1935).

55 Sakarya Sokak (Havuzlu Park'ın güneyi), (1927 – 1935).

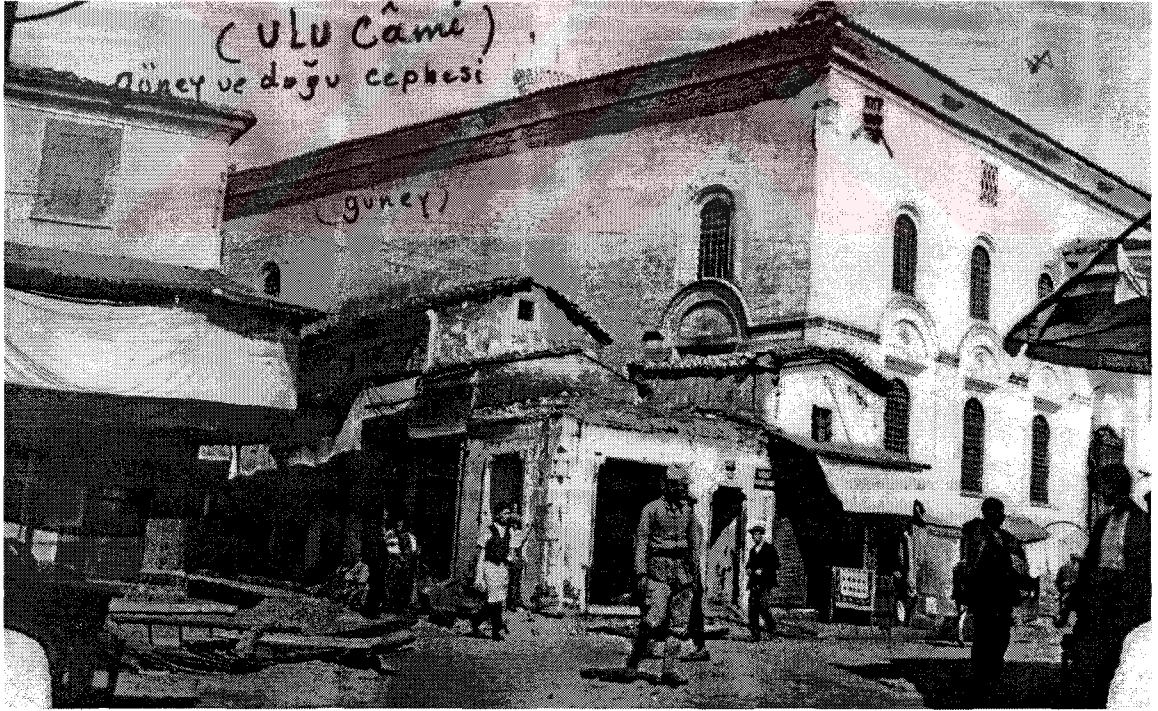
56 Kentten bir görünüm, (1927 – 1935).

57 Eski Belediye Binası karşısı, (1927 - 1935).

58 Fatih Caddesinde eski su ve elektrik işletme binası yanında yıkılmış evler, (1927 – 1935).

59 Koca (Ulu) Cami güney cephesi, (1927 - 1935).

60 Koca (Ulu) Cami çevresindeki dükkanların yıkımı, (1927 - 1935).

61 Gençlik (Eski İstasyon) Caddesi, (1927 - 1935).

62 Hacı Sadık Çarşısı, (1927 - 1935).

63 Kasap Hali (Et pazarı) güney kapısı, 1930'lu yıllar.

64 Kasap Hali (Et pazarı) Gazi caddesi yan girişlerinden biri, 1940'lı yıllar.

65 Kasap Hali (Et pazarı), 1930'lu yıllar.

66 Kasap Hali (Et Pazarı)'ni çevreleyen dükkanlar, (1932).

67 Çarşıdan bir görünüm, (1927 - 1935).

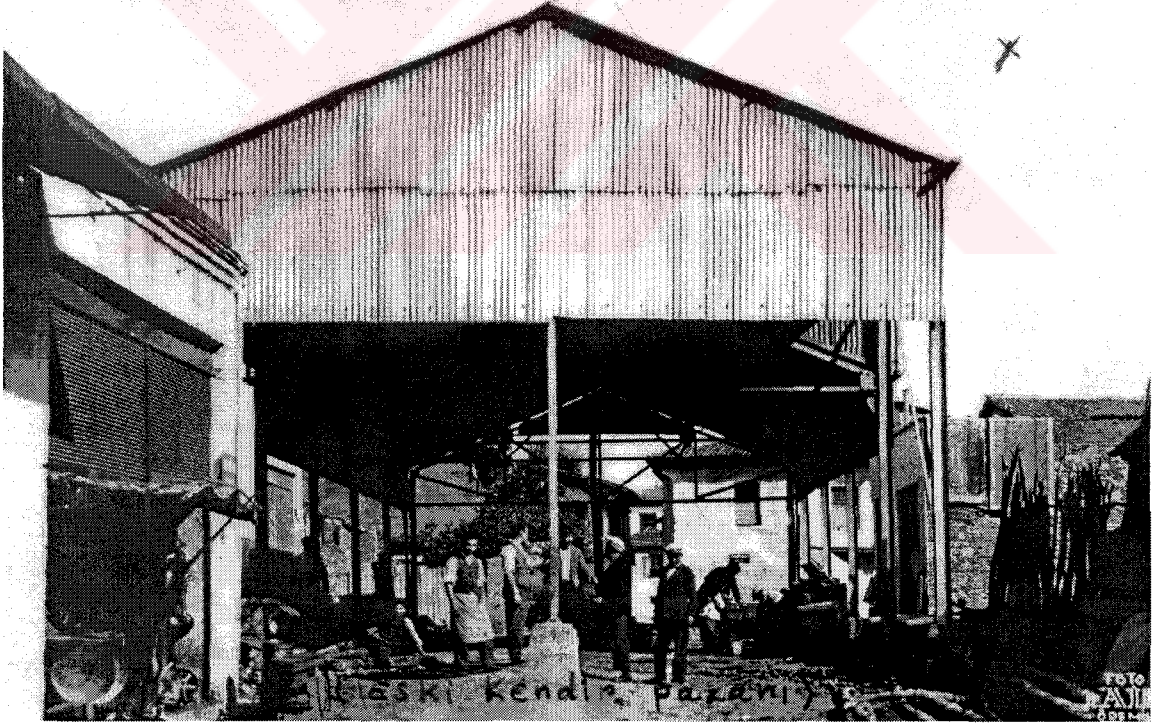
68 Kasap Hali (Et pazarı) batısında Necati Karagözoğlu'na ait helvacı dükkânı 1930'lu yıllar.

69 Eski Kendir Pazarı Sokağı, (1927 –1935).

70 Kendir Hali (pazarı), (1927 - 1935).

71 Eski Kendir Hali (pazarı), (1932).

72 Patates Hali (Kompir pazarı), 1930'lu yıllar.

73 Ekin Hali (Pazarı) için istimlak edilen yer ve arkasında Yeni Camii, (1927 - 1930).

74 Ekin Hali (pazarı) önü, (1927 - 1930).

75 Ekin Hali (pazarı)'nin yapılışı, (1927 - 1930).

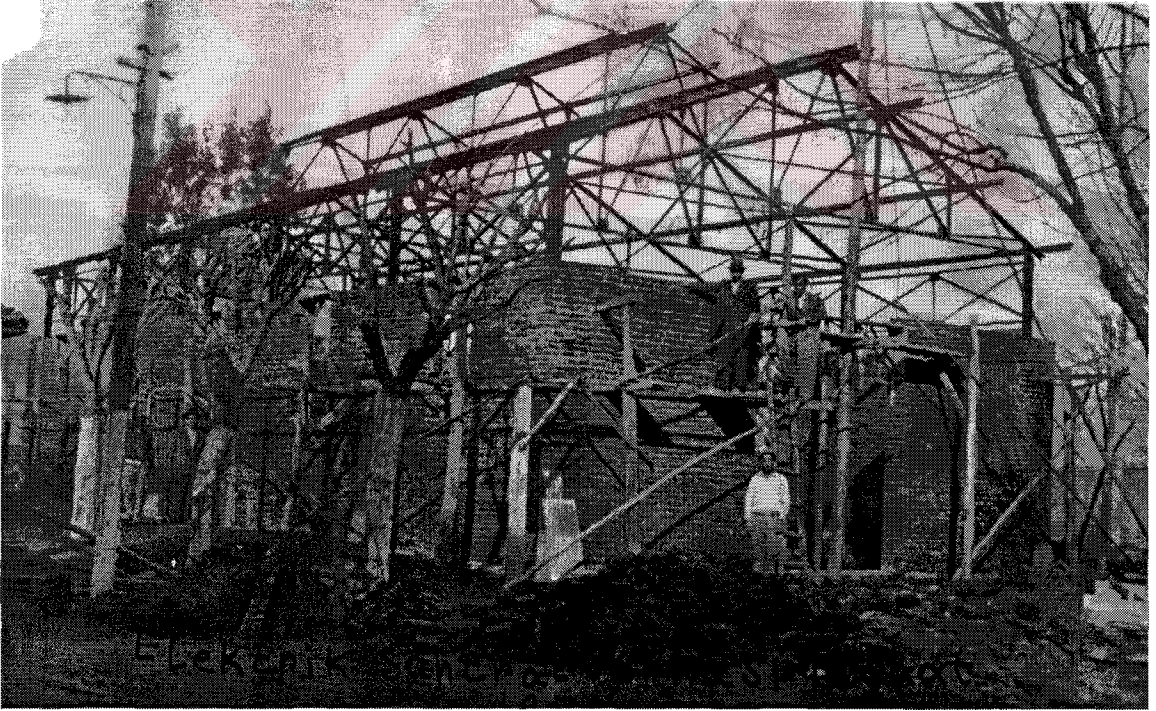
76 Ekin Hali (Pazarı) 'nin yapım çalışmaları, (1927 – 1930).

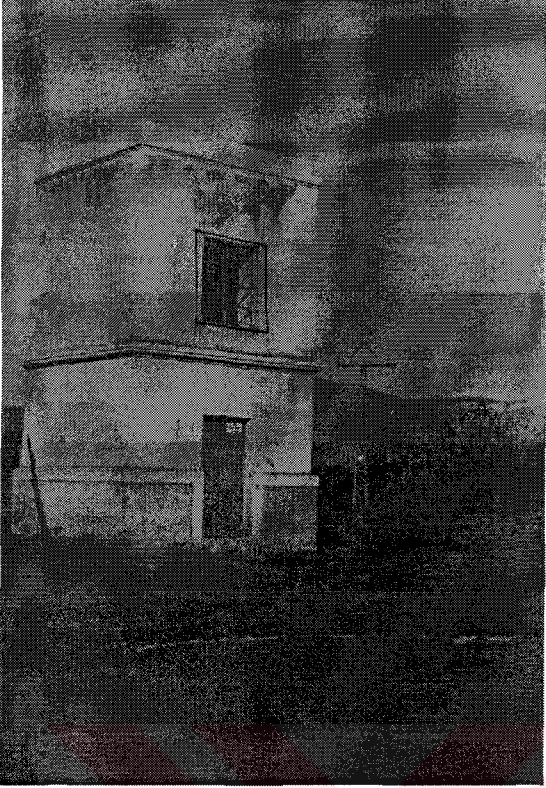
77 Solda Ekin Hali (Pazarı), arkasında Yeni (Yağpazarı) Camii, 1950'li yıllar.

78 Havuzlu Park, (1931).

79 Elektrik santrali inşaatı, (1931).

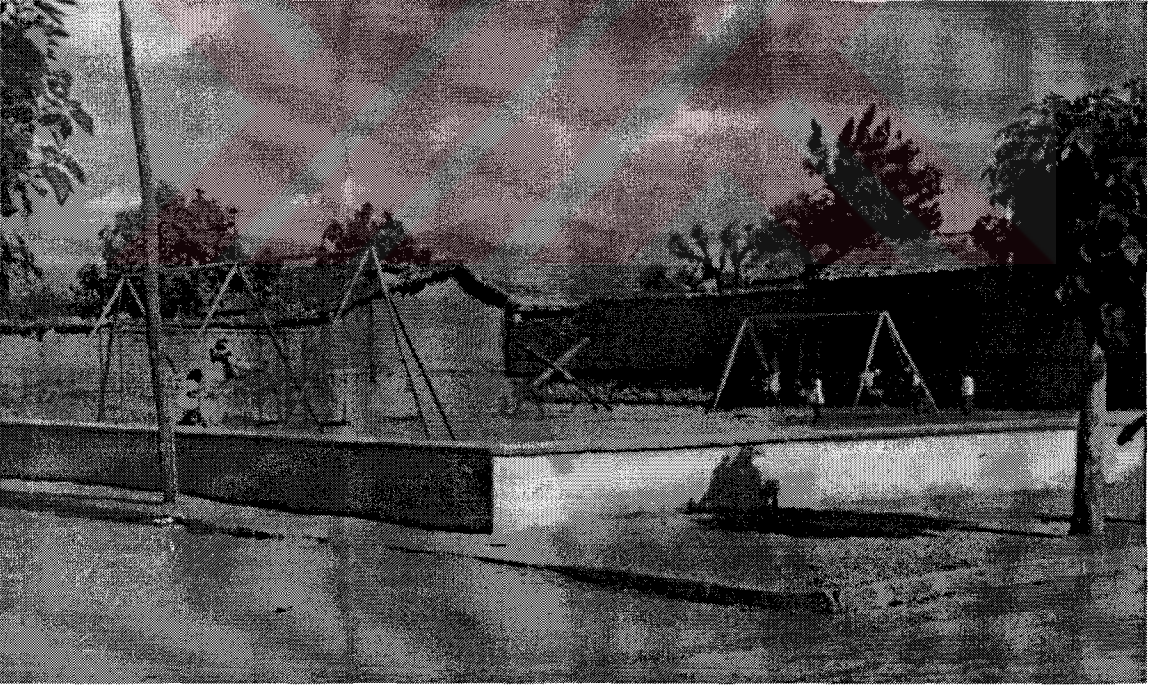
80 Elektrik trafosu, (1932).

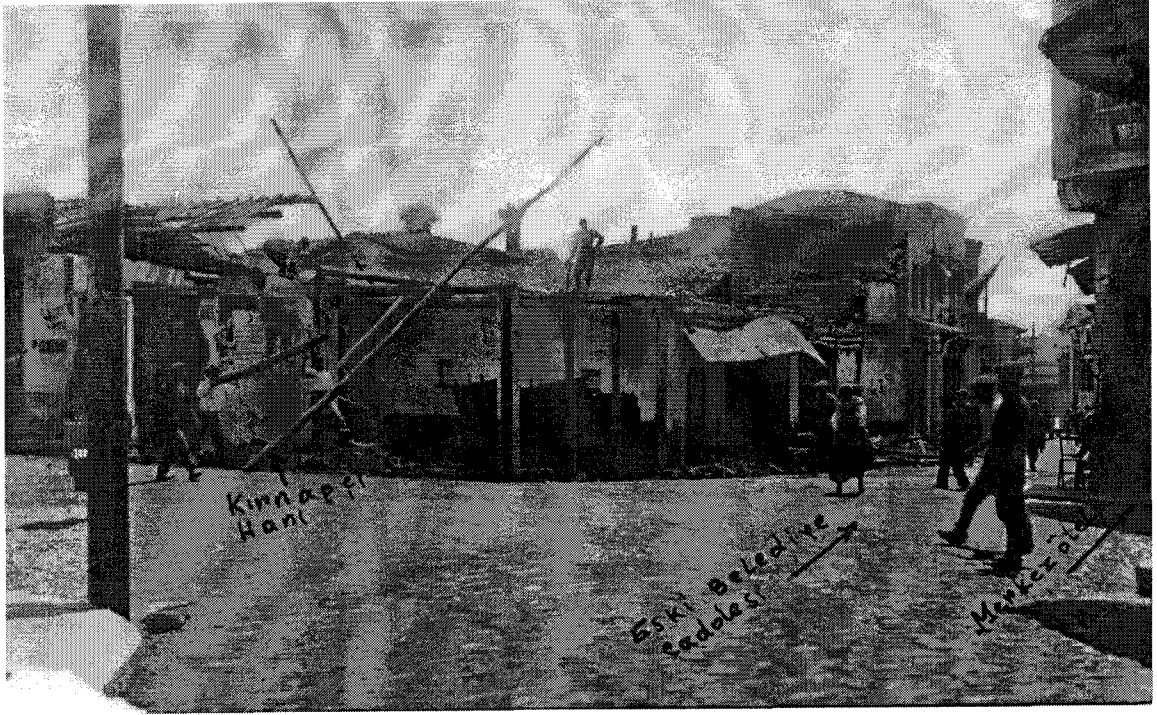
81 Gazi Caddesi, 1932'de elektrik havai hat çekimi.

82 Çocuk Bahçesi'nin açılışı, (1932).

83 Gençlik Caddesi, Çocuk parkı, (1932).

84 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

85 Hacı Sadık Çarşısı'yla Meşrutiyet Caddesi'nin kesiştiği köşe, (1927 - 1935).

86 Koca (Ulu) Cami minaresinden Umurbey Mahallesi'ne bakış, (1927 - 1935).

87 Gazi Caddesi'nden Uzun Sokak (Fevzi Paşa Caddesi) görünümü, (1927).

88 Eski İstasyon yöresinden görünüş, Mezbaha yolu, (1927 - 1935).

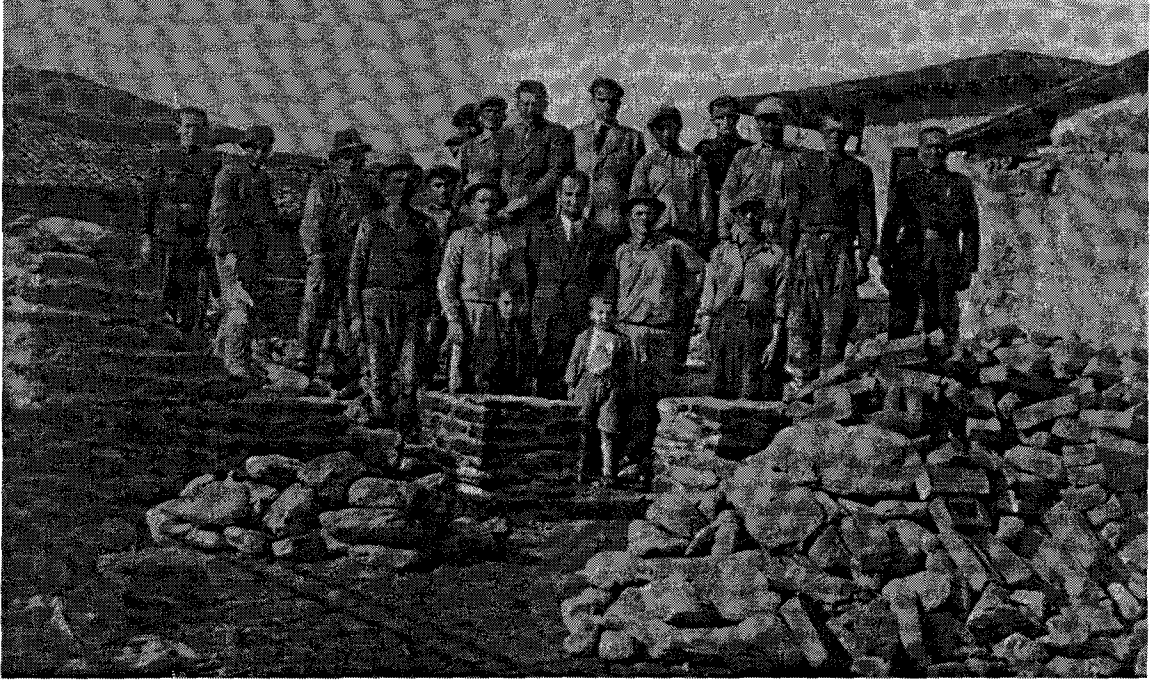
89 Belediye Başkanı Doktor Mustafa Bengisu, Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamasında konuşma yaparken.

90 Kentten bir görünüm, (1927 - 1935).

91 Temel atma töreni, 14.09.1933, ön sırada soldan dördüncü Dr. Mustafa Bengisu.

92 Kentten bir görünüm, 1930'lu yıllar.

93 Dağda bir anız yangını kontrolü, 1930'lu yıllar.

94 Cumhuriyet Meydanında Atatürk Anıtı, (1927 –1935).

95 Buz Fabrikası, 1930'lı yıllar.

96 Meşrutiyet Caddesi, (1933). Yeni yapılan Reji (Tekel) Binası'nın üstünden çekilmiş.

97 Fethi Bey (Uyguner)'in Evi, (1938).(Fotoğraf: Coşan Uyguner Arşivi)

98 Erkek Sanat Okulu'nun yapımı, 1930'lu yıllar, açılışı 1936.

99 Çatalyol'da Saraçoğlu çeşmesi (1936) ve konak, 1940'lı yıllar.

100 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

101 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

102 1940'lardan bir yapı.

103 Hayır çeşmesi (Gürcü Hacı Mustafa Efendi'nin eşi Şerife Hanım adına), 1940'lı yıllar

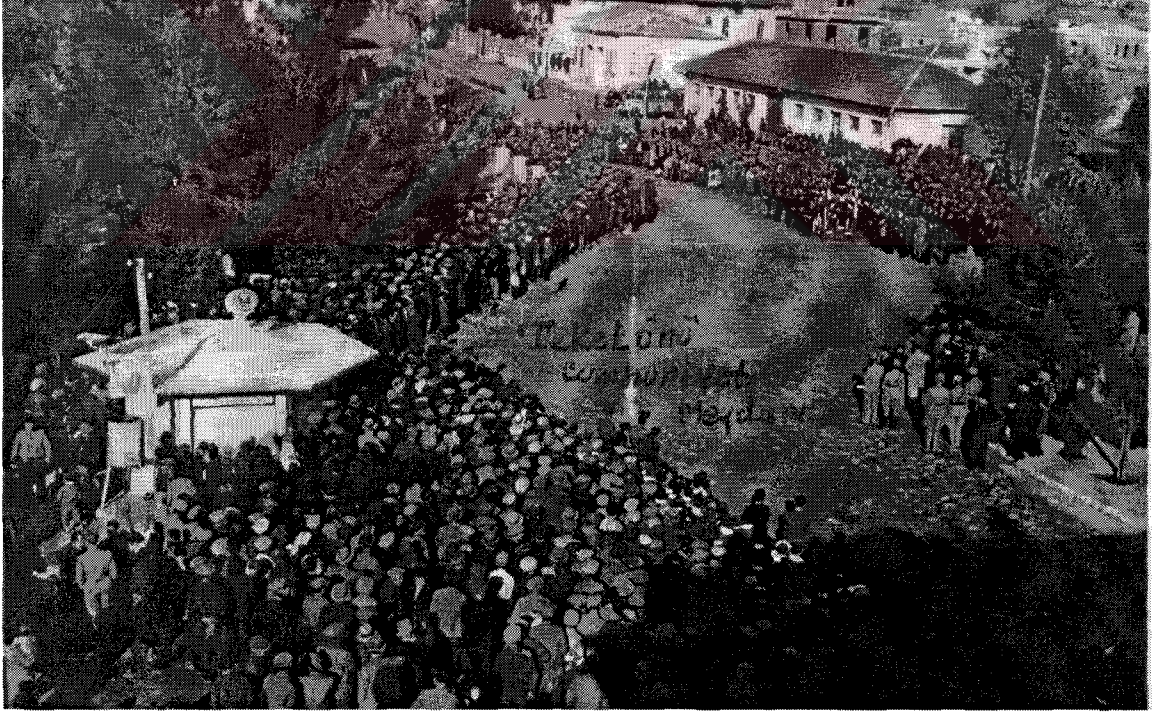
104 Eski Türk konakları 1940'lı yıllar.

105 Tombaklı Mezarlığı yolu, 1940'lı yıllar.

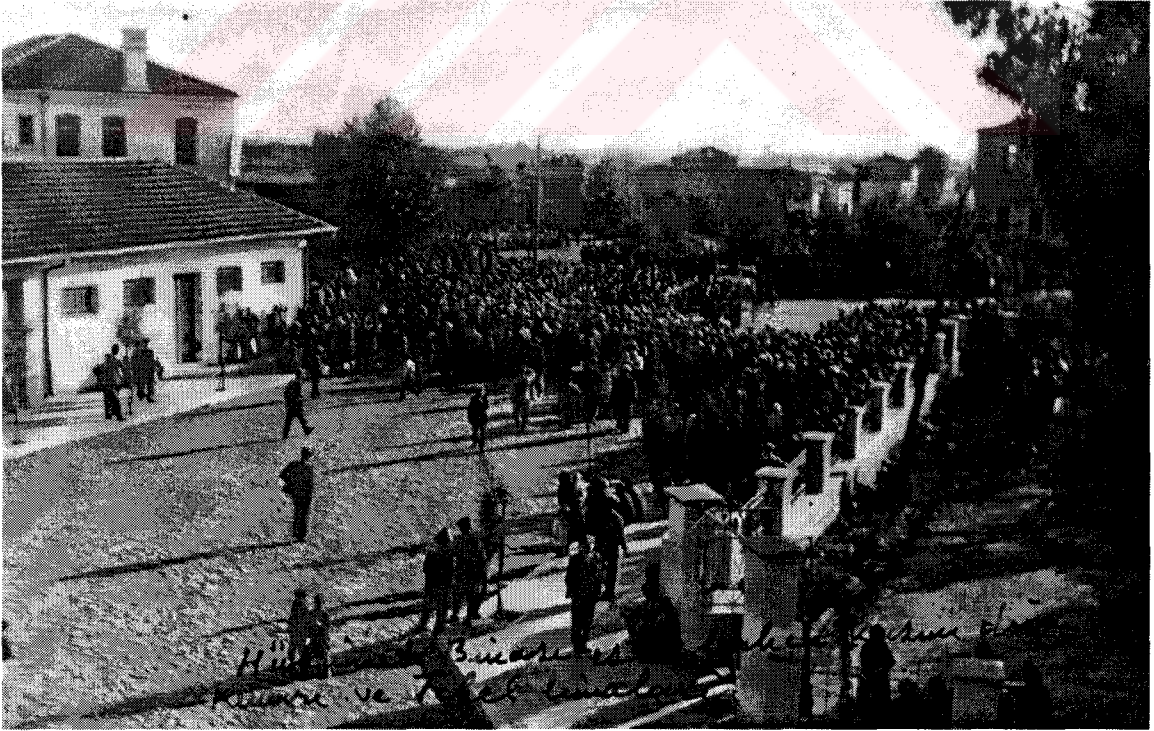
106 Tombaklı mevkii, Tombaklı mezarlığı yolu, 1940'lı yıllar.

107 Belediye Başkanı (1927 – 1935) Dr.Mustafa Bengisu'nun cenaze töreni,
(12 Şubat 1942).

108 Belediye Başkanı (1927 – 1935) Dr.Mustafa Bengisu'nun cenaze töreni, (12 Şubat 1942).

109 Belediye Başkanı (1927 – 1935) Dr.Mustafa Bengisu'nun cenaze töreni, (12 Şubat 1942).

110 Birgi yolunda zeytin ağaçları, 1940'lar.

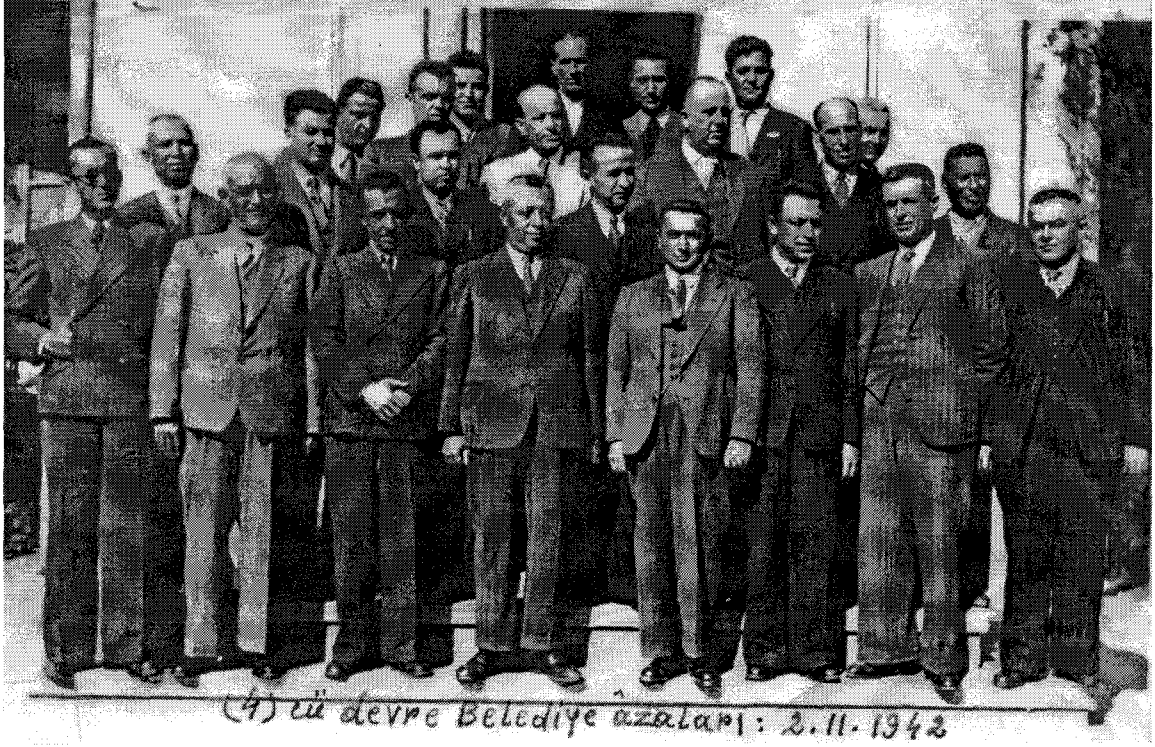
111 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

112 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

113 Ödemiş'te bir seçim günü, 1940'lı yıllar.

114 Dördüncü devre Belediye Meclis üyeleri, Belediye Başkanı Mithat Baykal (önde ortada) ile birlikte, 02.11.1942.

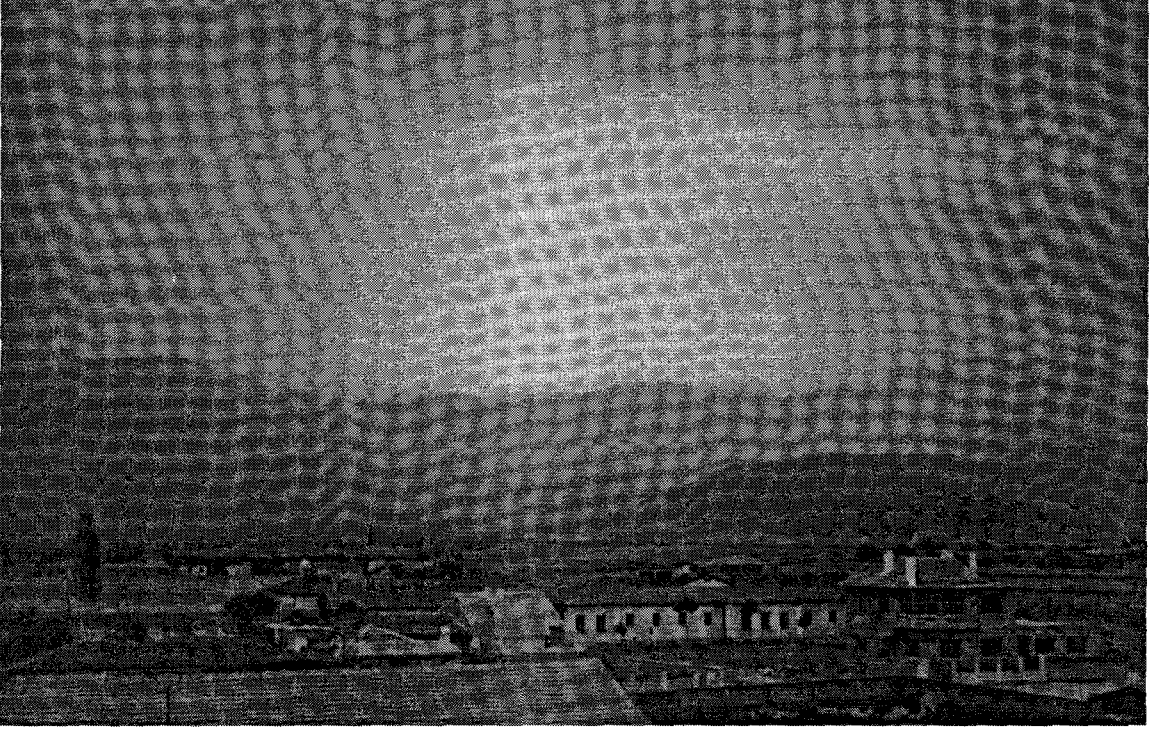
115 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

116 Kent dışında bir mezarlık, 1940'lı yıllar.

117 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

118 Kentten bir görünüm, 1940'lı yıllar.

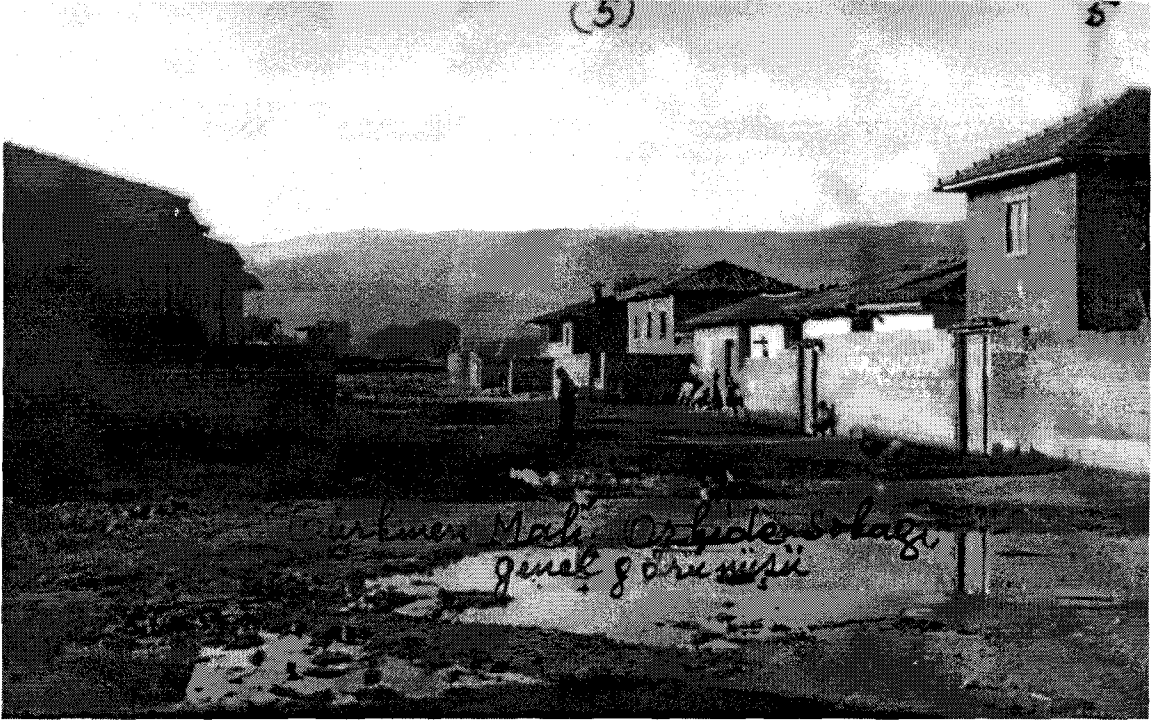
119 Kentin dışından bir görünüm, 1940'lı yıllar.

120 Türkmen Mahallesi, Kanarya Sokağı kuzeyinden güneye bakış, 1940'lı yıllar.

121 Türkmen Mahallesi, Orkide Sokağı, 1940'lı yıllar.

122 Türkmen Mahallesi, Orkide Sokağı genel görünüşü, 1940'lı yıllar.

123 Türkmen Mahallesi, Orkide Sokak, batıdan doğuya bakış, 1940'lı yıllar.

124 Türkmen Mahallesi, Orkide Sokak doğusu, 1940'lı yıllar.

125 Türkmen Mahallesi, Orkide Sokak batısı, 1940'lı yıllar. Sağda tütün çardağı kapancaları.

126 Türkmen Mahallesi, Kuru Sokak Çıkmaşı, (1944).

127 Başbakan Şükrü Saracoğlu için yaptırılan anıt, 01.08.1943.

128 Meydan Sokak 20 numaralı evin 18.04.1944'te yıkılmadan önceki durumu.

129 Ağa Sokak no:20 , 14.01.1944'te yıkılmadan önceki durumu.

130 Kentte arnavut kaldırımı yapım çalışmaları, 1940'lı yıllar.

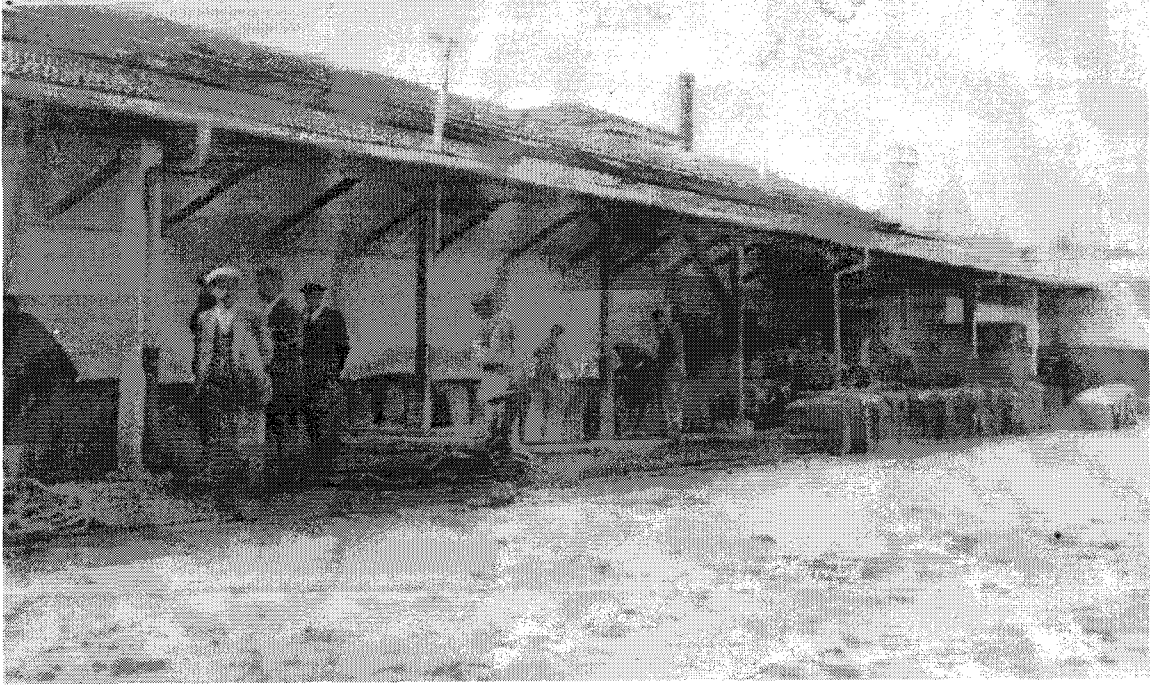
131 Yollara arnavut kaldırımı yapılması, 1940'lı yıllar.

132 Sokaklara granit parke taşı döşenmesi, 1940'lı yıllar.

133 Sokakların arnavut kaldırımı döşenmesi, 1940'lı yıllar.

134 Reji (Tekel) Binası; üreticiler, tütün balyaları ve eksperler, 1940'lı yıllar.

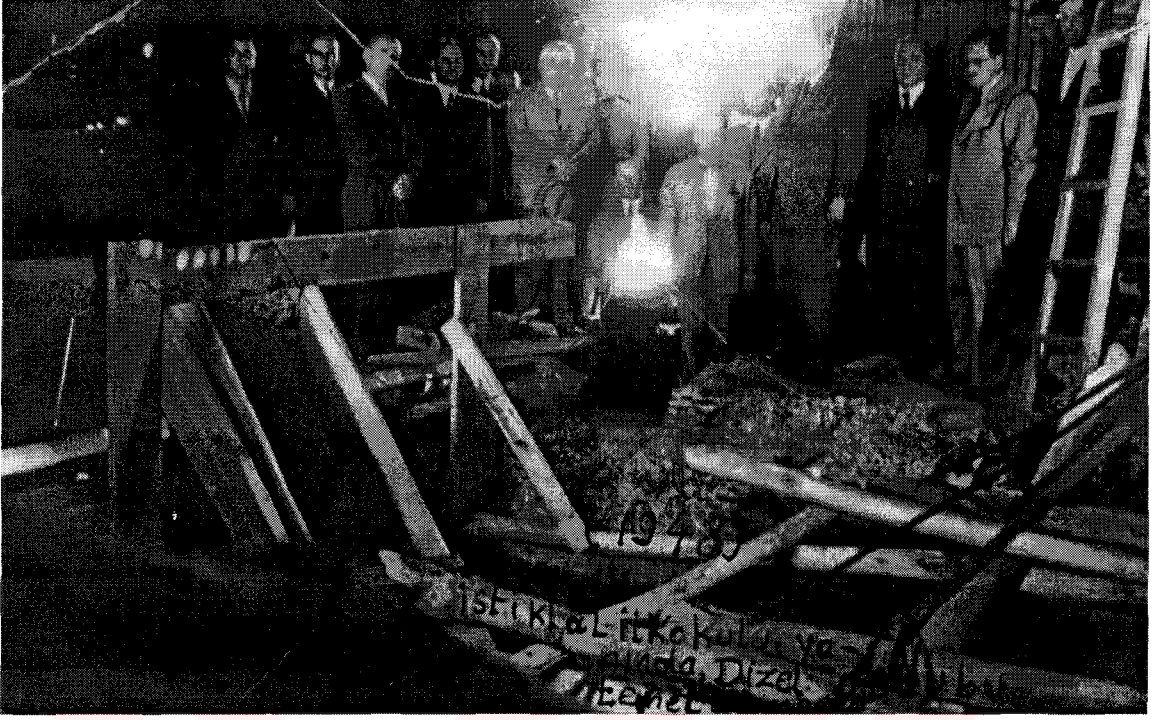
135 Mithat Paşa Caddesi, 1940'lı yıllar.

136 Kentte bir seçim günü, 1940'lı yıllar.

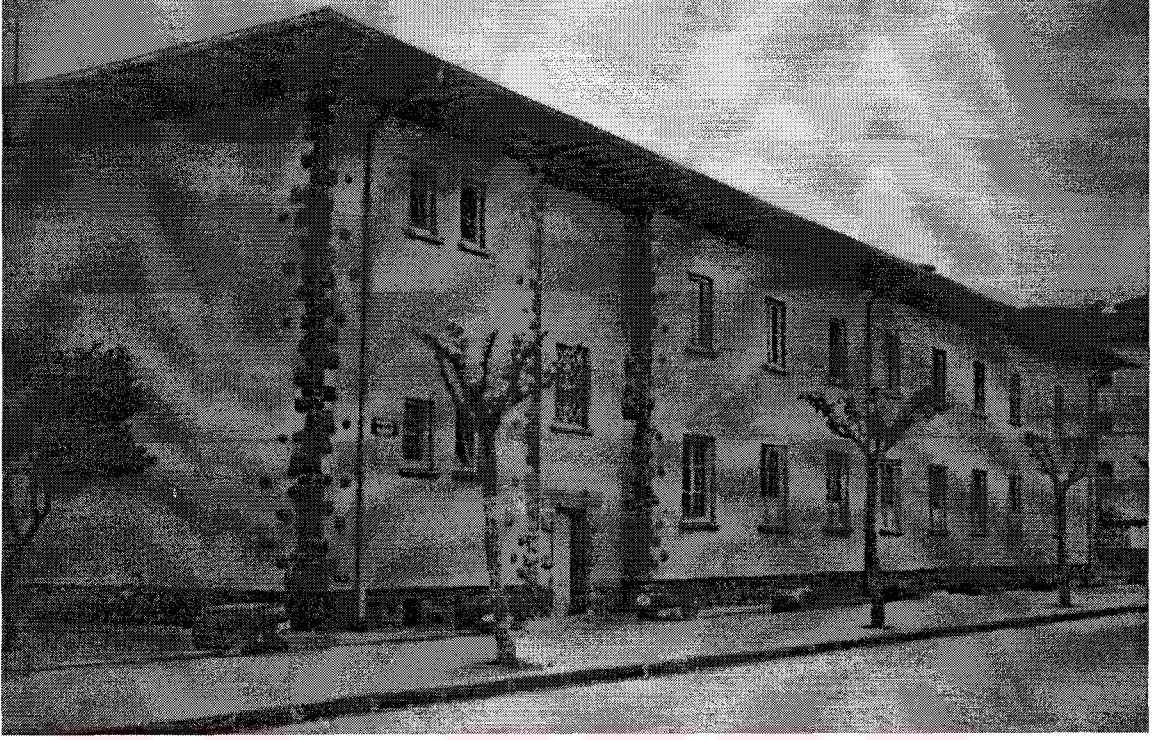
137 Kentte bir seçim günü, 1940'lı yıllar.

138 İstiklal İlkokulu yanında temel atma töreni, (1948).

139 Ödemiş Belediye Arazözü, İtfaiye aracı 1940'lı yıllar.

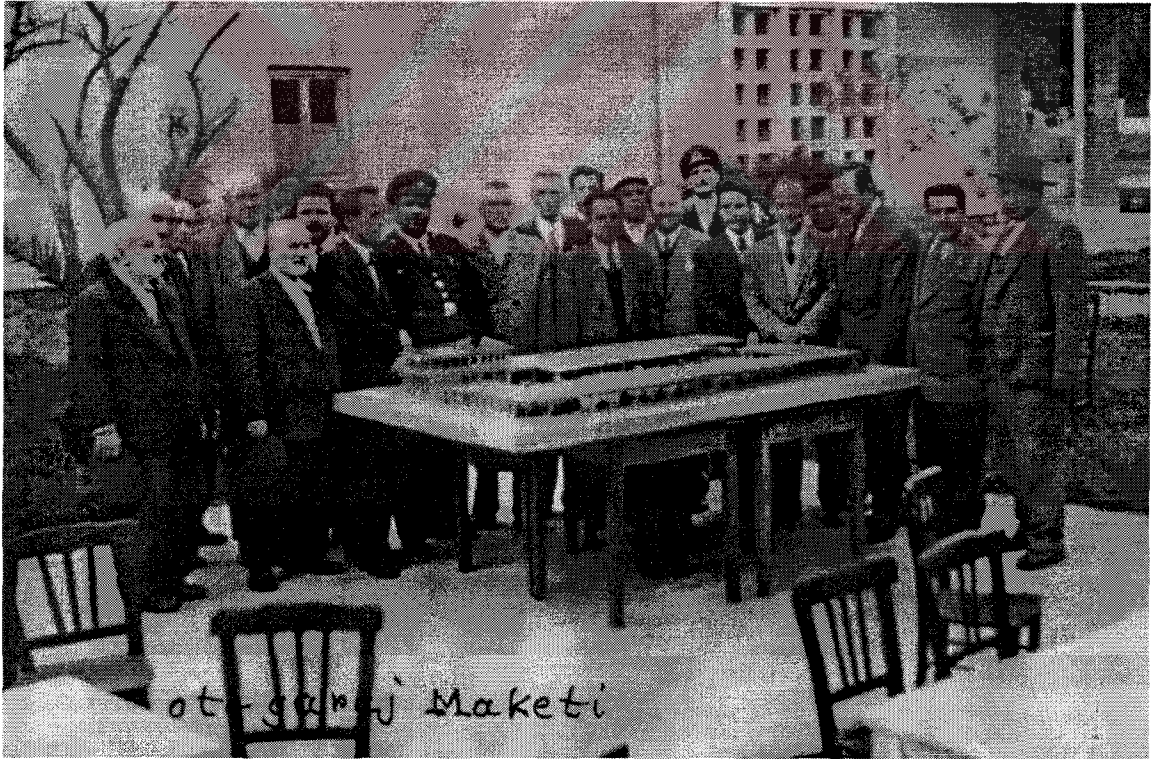
140 Halkevi; Kız Sanat Enstitüsü, (1948).

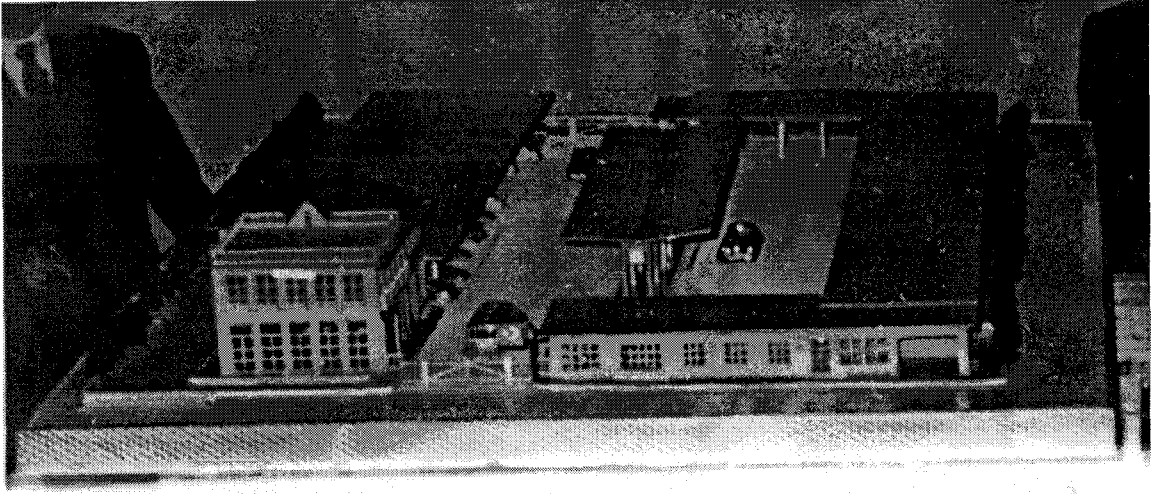
141 Halkevi ve açık hava sineması, (1948).

142 Otogar yapılan yerin eski durumu, 1940'lı yıllar.

143 Halkevi bahçesinde Otogar maketi sergilenmesi, 1948.

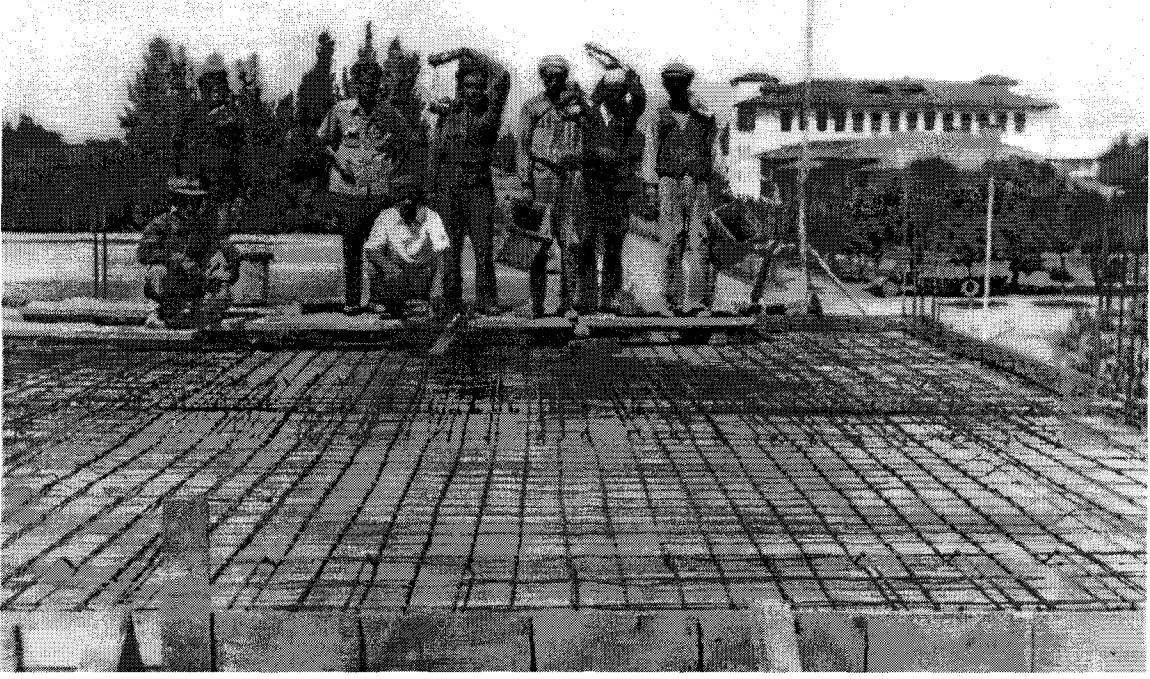

Ödemiş Şehir otogarı
Maketİ

144 Otogar maketi, (1948).

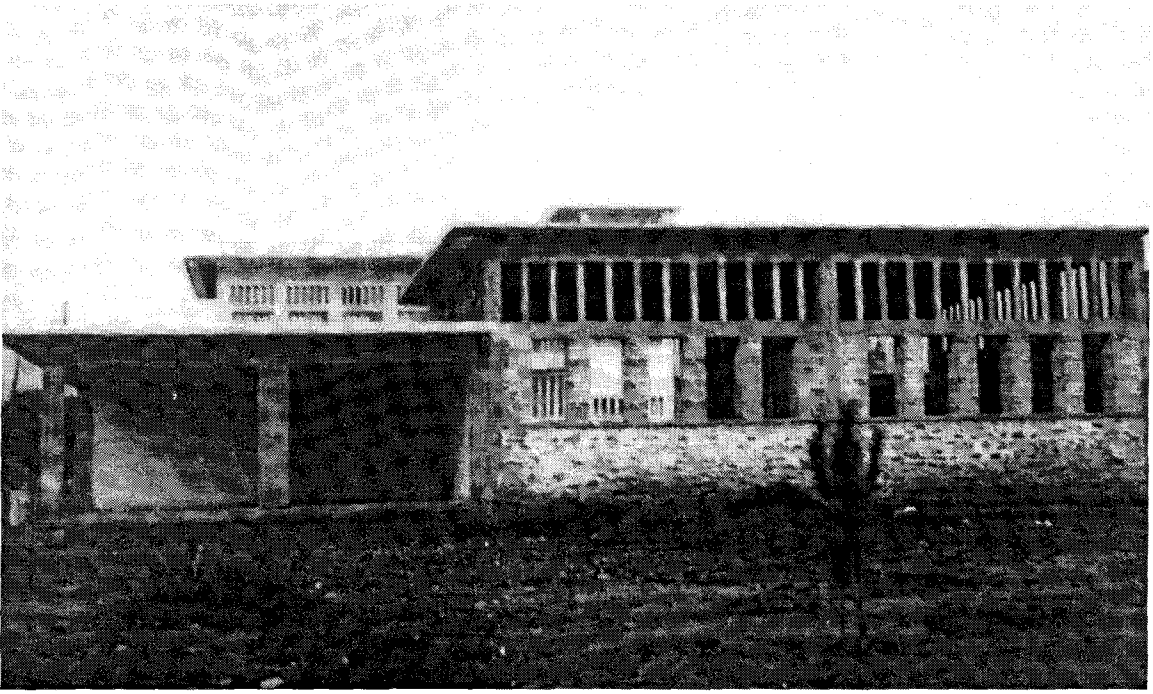
145 Otogar yapımı, 1950'li yıllar.

146 Ödemiş Otogarı'nın yapımı, 1950'li yıllar.

147 Otogarın inşası, (1948 - 1956).

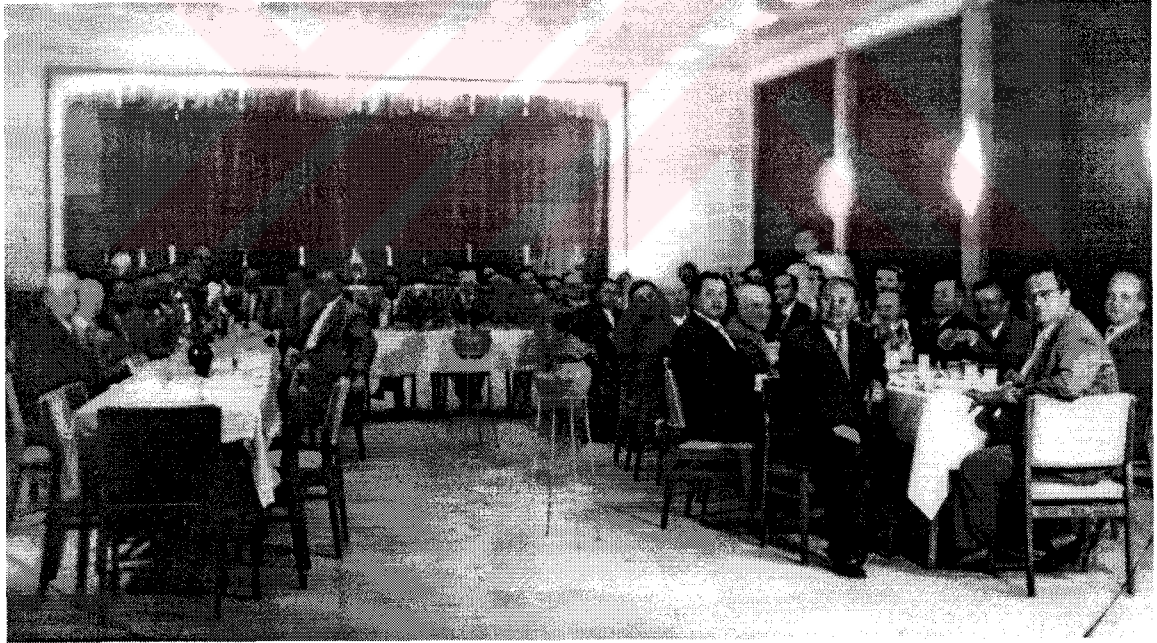
148 Ödemiş Otogarı, güneyden kuzeye bakış, 1950'li yıllar.

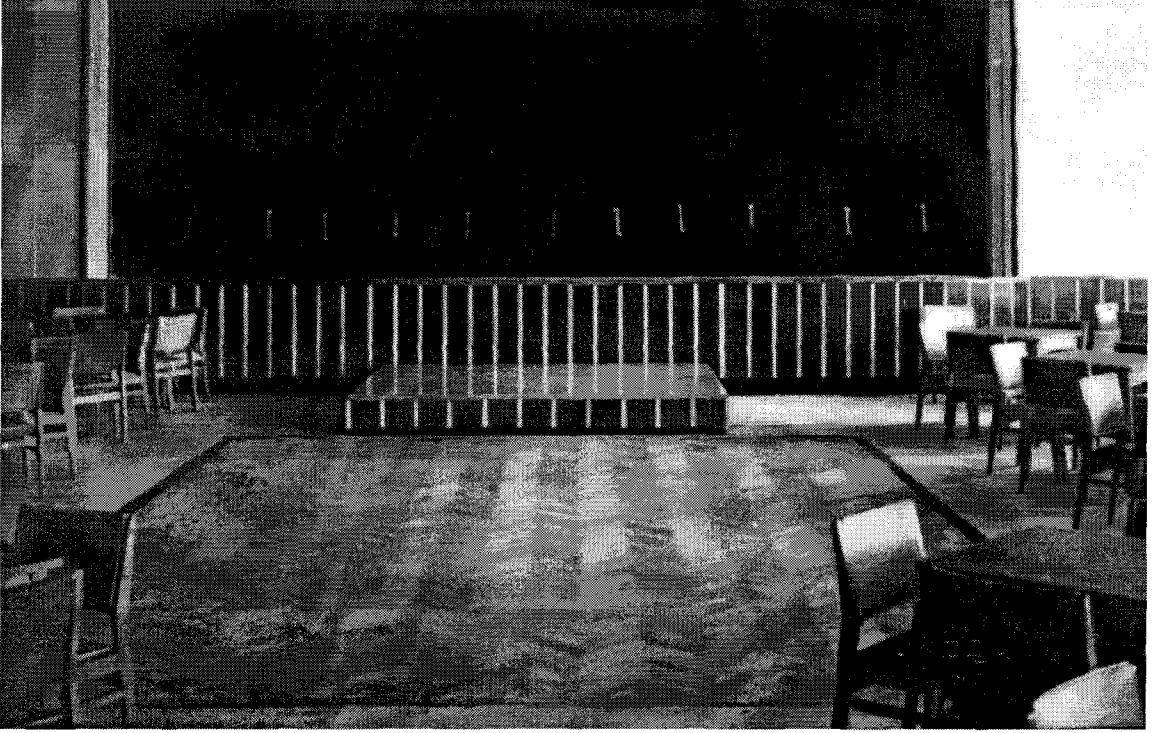
149 Otogar, 1950'li yıllar. Sağda kaptıkaçıtlar.

150 Ulus Meydanı'ndan otogar görünümü, 1950'li yıllar.

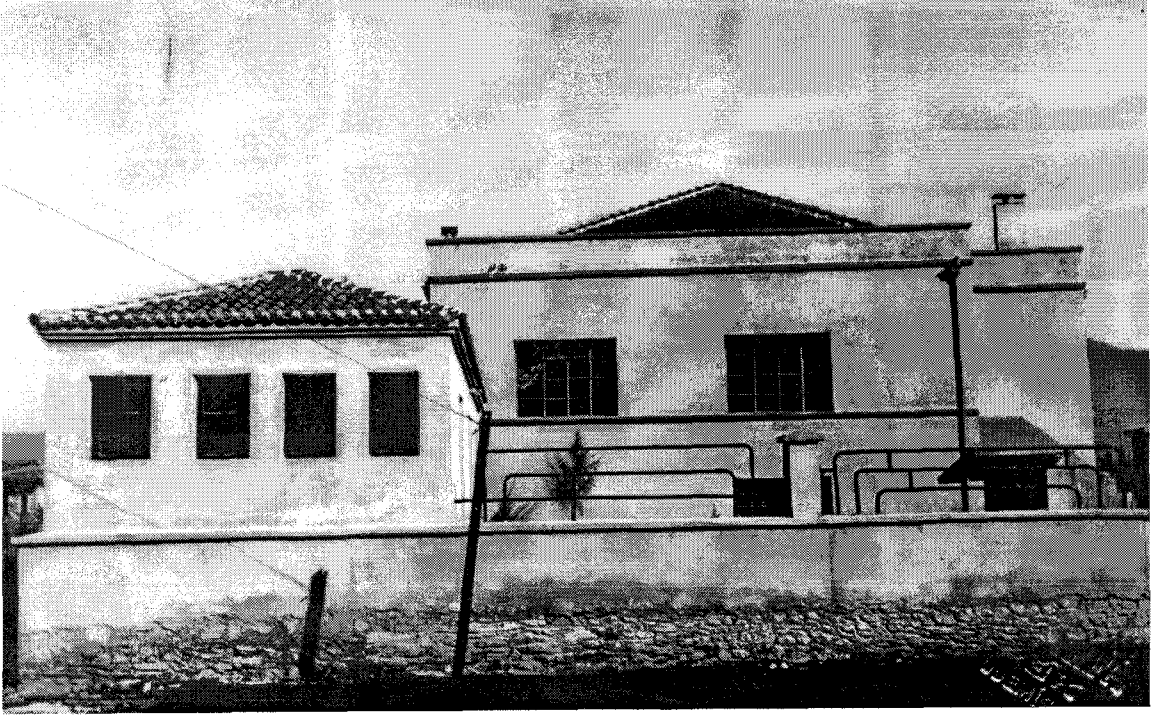
151 Belediye Düğün Salonu'nda Ödemiş ileri gelenlerinin bir akşam yemeği, 1960'lı yıllar.

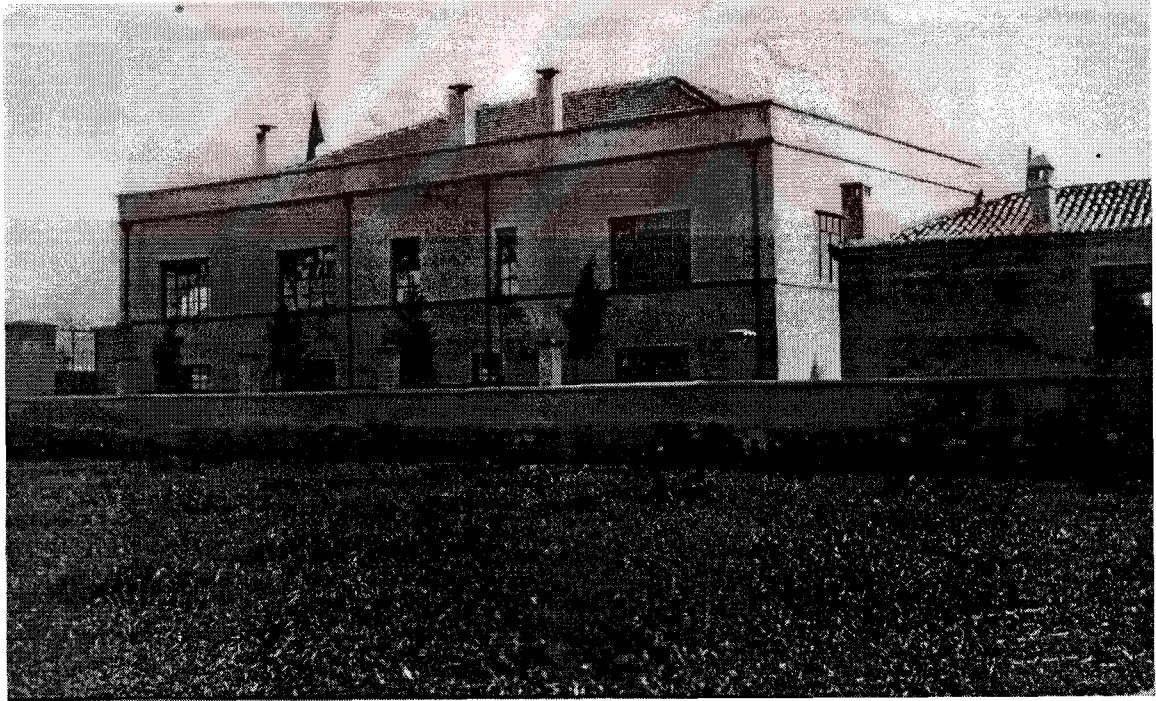
152 Belediye Düğün Salonu, 1960'lı yıllar.

153 Mimar Saadettin Cemaligil'in konutu, Ulus Meydanı, 1950'li yıllar.

154 Bir kamu yapısı, 1950'li yıllar.

155 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

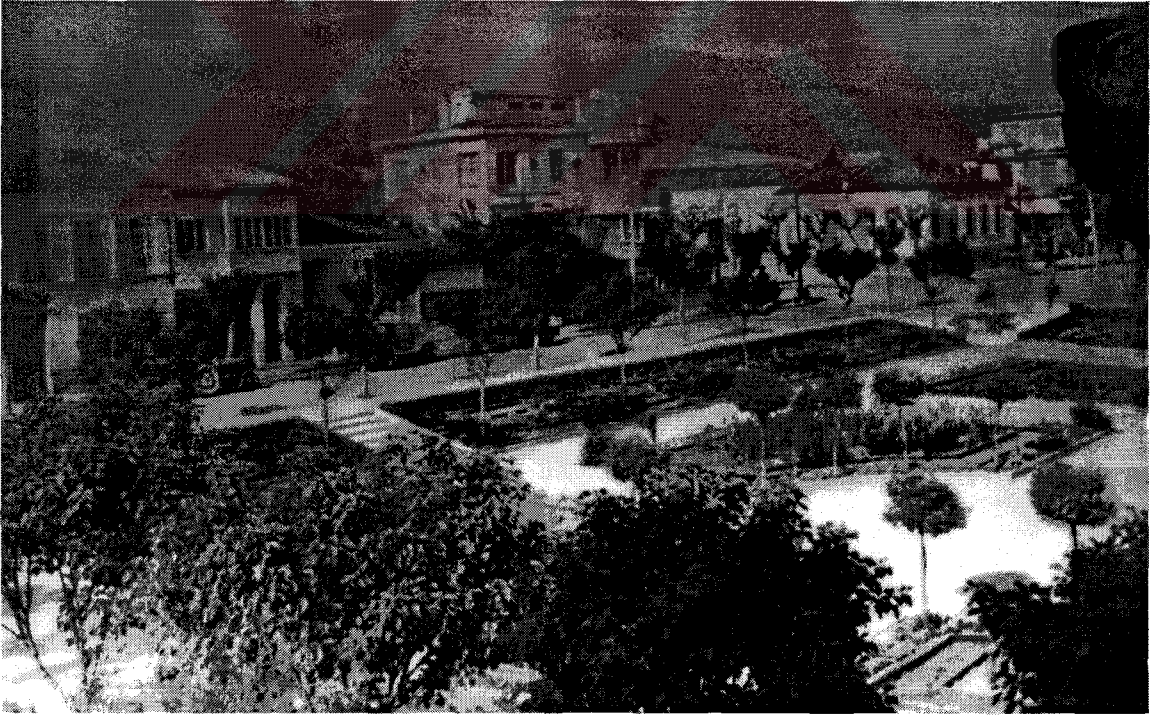
156 Kooperatif evleri, Yeni İstasyon yanı, 1950'li yıllar.

157 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

158 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

159 Çukur Park ve arka ortada Fethi Bey'in evi, 1950'li yıllar.

160 1950 yıllarından bir konut.

161 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

162 Çarklı hamur teknesi, 1950'li yıllar.

163 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

164 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

165 Ortaokul binasında girişinde seçim günü, 1950'li yıllar.

166 Eski Hastane bahçesi, 1950'li yıllar.

167 Ödemiş Belediye Fidanlığı, 1950'li yıllar.

168 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

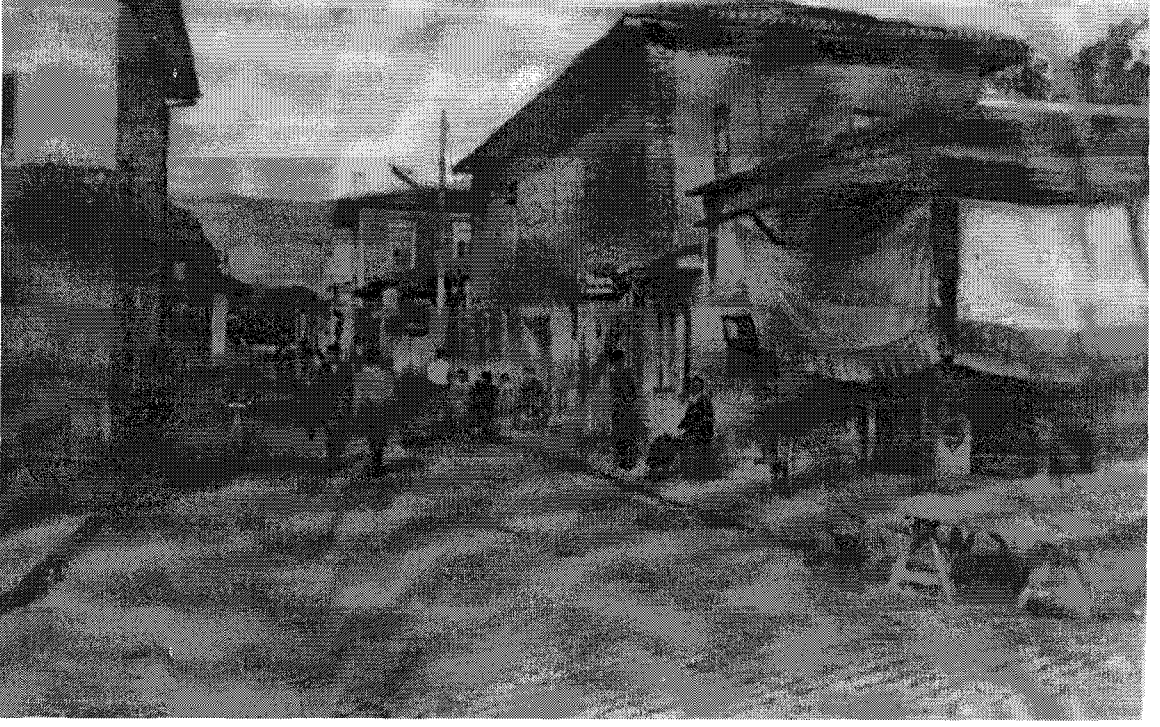
169 Birgi yolu tarafından Otogar yolu (Atatürk Caddesi), 1950'li yıllar.

170 Koca (Ulu) Cami karşısındaki Hacı Sadık Çarşısı girişi, 1950'li yıllar.

171 Yeni Cami önündeki meydan, karşıda Arasta, 1950'li yıllar.

172 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

173 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

174 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

175 Mithat Paşa Caddesi, Halkevi önü, 1950'li yıllar.

176 Belediye Meclis üyeleri, 1950'li yıllar.

177 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

178 Kuvvetli dere kanalı, 1950'li yıllar.

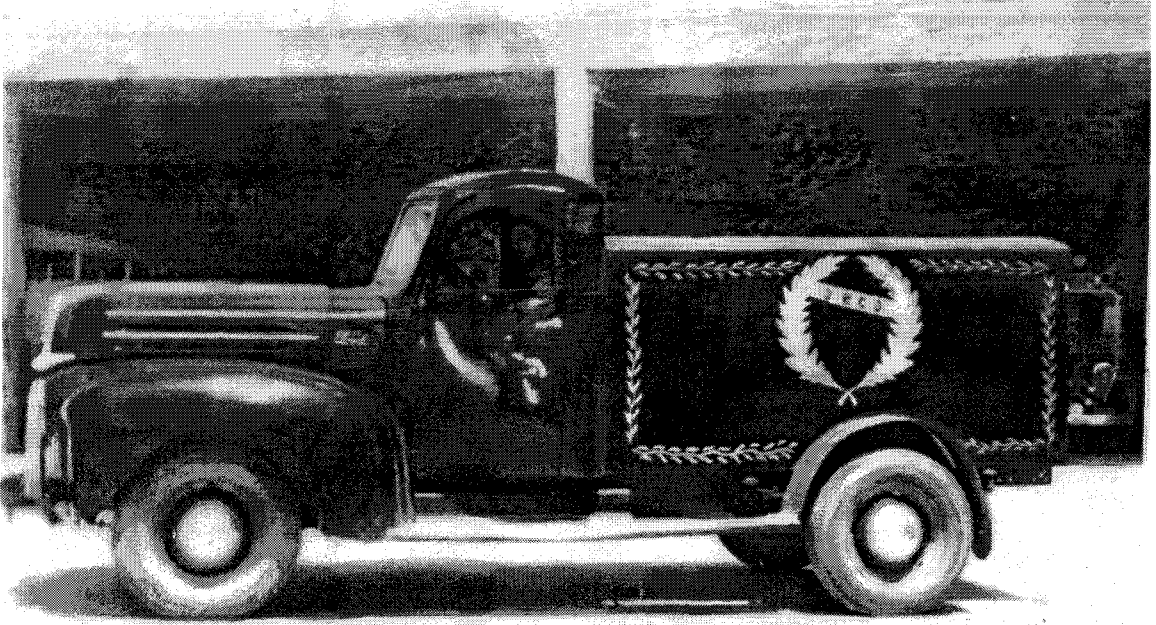
179 Manyas Caddesi (Katırcı Sokak), 1950'li yıllar.

180 Gölcük, 1950'li yıllar.

181 Temel atma töreni, 1950'li yıllar.

182 Ödemiş Belediyesi cenaze otobüsü, 1950'li yıllar.

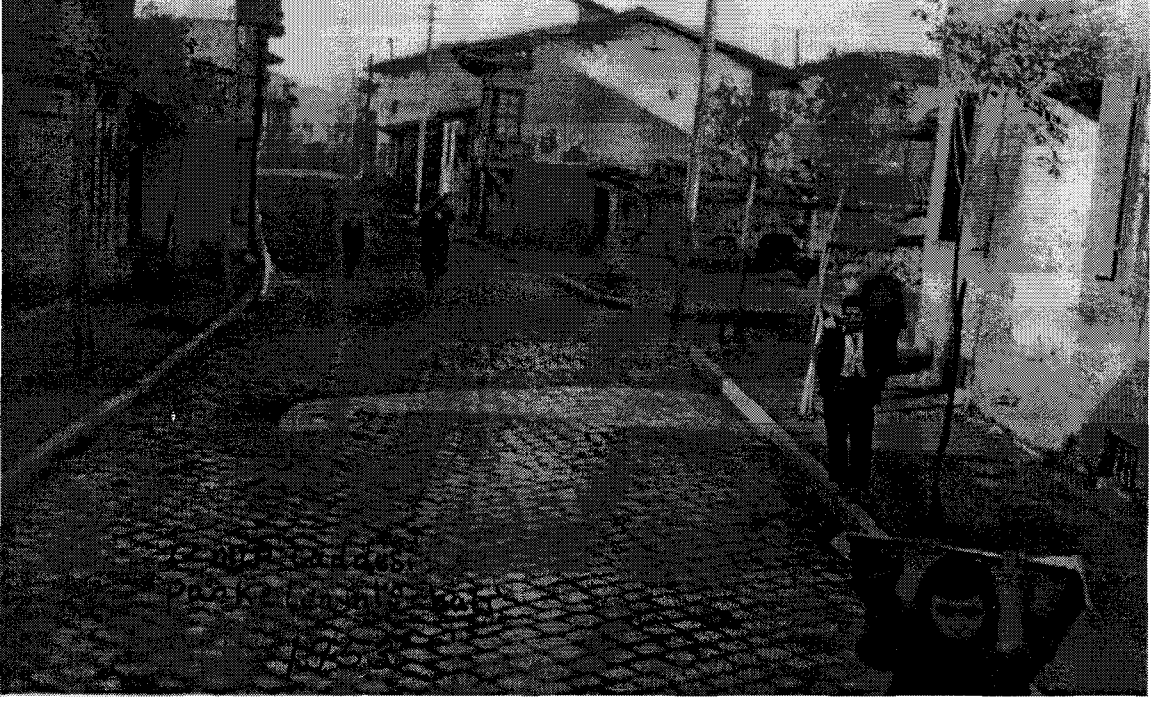
183 Kanalizasyon çalışması, 1950'li yıllar.

184 Kanalizasyon çalışması, 1950'li yıllar.

185 Ordu Caddesi'nin kesiştiği noktadan Gençlik Caddesine bakış, 1950'li yıllar.

186 İzmir Caddesi, granit parke döşenmiş durumu, (1953).

187 Çetinkaya Sokak, sağda Adliye binası, 1950'li yıllar.

188 Bağlar Caddesi kanalizasyon çalışması, 1954 yılı.

189 Kanalizasyon çalışmaları, 1950'li yıllar.

190 Gazi Caddesi'nde eski Ziraat Bankası Binası, 1950'li yıllar.

191 Kentten bir görünüm, 1950'li yıllar.

192 Özel İdare Müdürlüğü, 1950'li yıllar.

193 Kanalizasyon çalışmaları, 1950'li yıllar.

194 Akıncılar Mahallesi, Zafer Caddesi, 1950'li yıllar. Sol altta tütün küfesi.

195 Bir cadde, 1950'li yıllar.

196 Ulus Meydanı'ndan Bozdağ'ın görünümü, 1950'li yıllar.

197 Hacı Sadık Çarşısı ile Meşrutiyet Caddesi'nin kesiştiği köşe, 1950'li yıllar.

198 Mithat Paşa Caddesi, Betonarme yapıların başlangıcı (1950'li yıllar).

199 Ödemiş Otogarı yapımı (1948 - 1956). Mimarı Saadettin Cemaligil.

200 Çetinkaya Sokak'ta granit parke taşı döşenmesi, 1950'li yıllar.

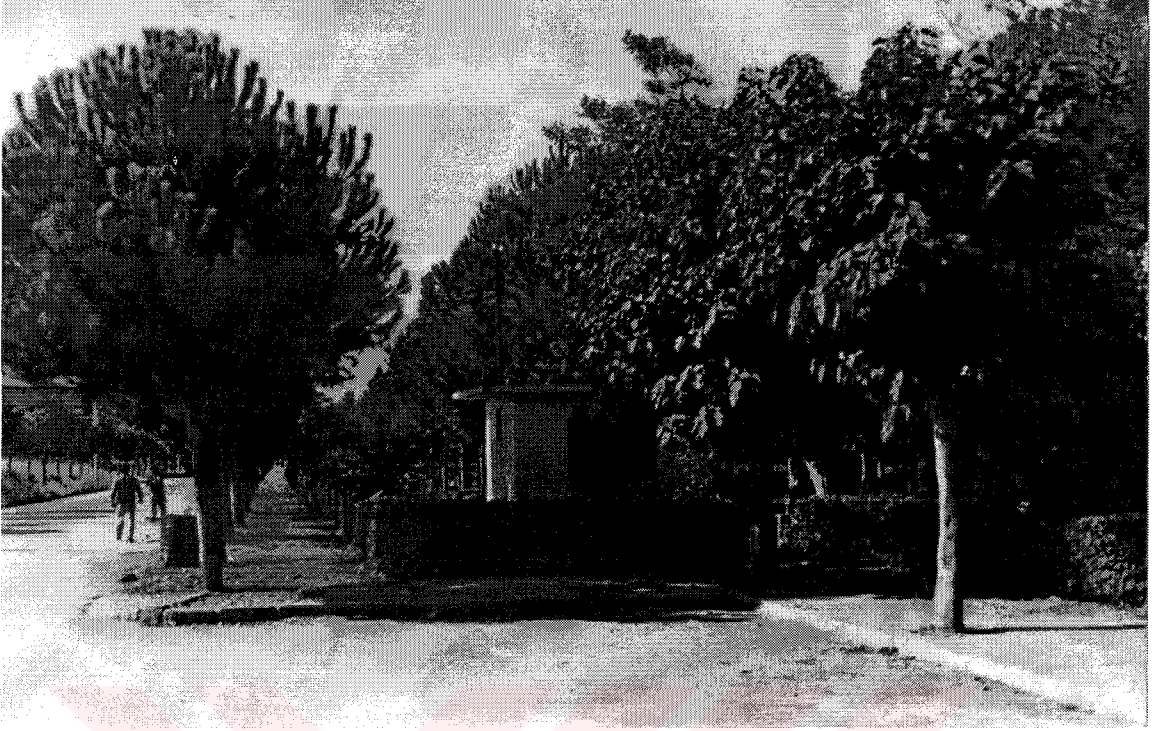
201 Kentten bir görünüm, Çukur Park, 1950'li yıllar.

202 1950'li yıllardan bir tuvalet.

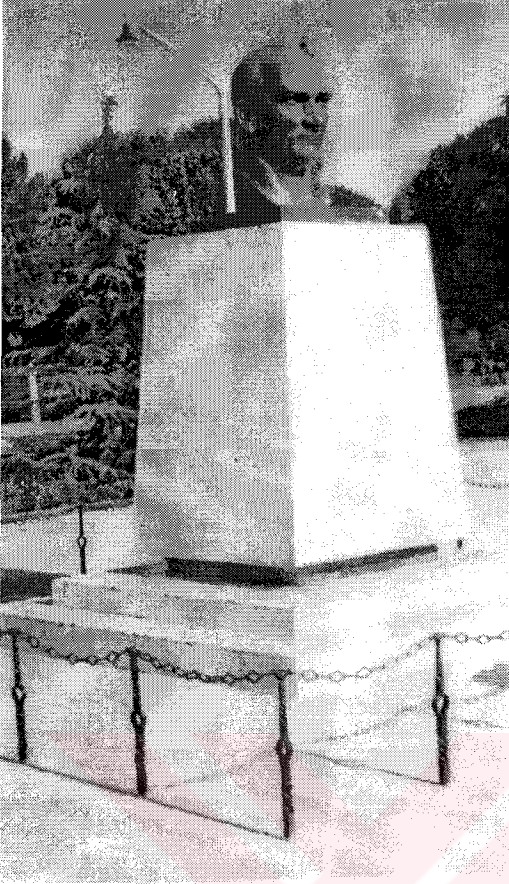
203 Ulus Meydanı 1960'lı yıllar.

204 Kentten bir görünüm, 1960'lı yıllar.

205 Kentten bir görünüm, Yeni Cami meydanında durak, 1960'lı yıllar.

206 Hükümet Binası önünde eski Atatürk büstü, 1960'lı yıllar.

207 27 Mayıs 1960 ihtilali anısına 1961 yılında dikilen anıt.

208 Ulus Meydanı, karşıda Bozdağ, 1960'lı yıllar.

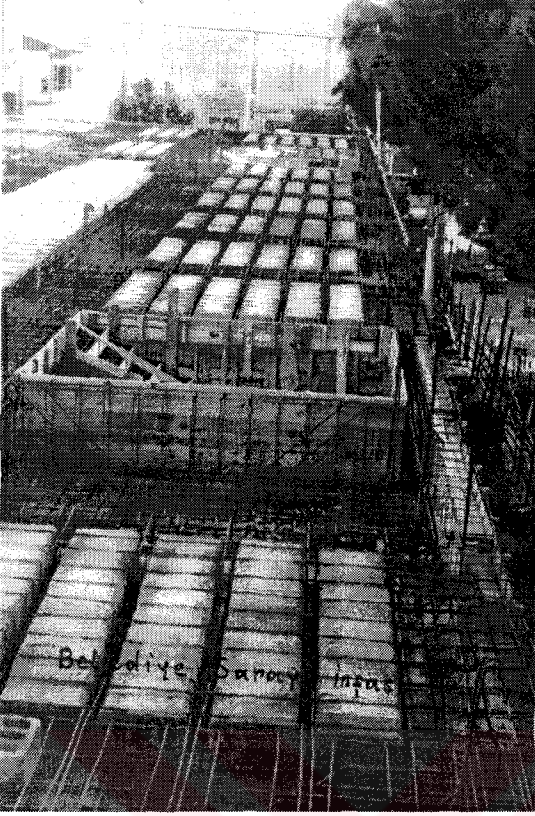
209 Kentten bir görünüm, 1960'lı yıllar.

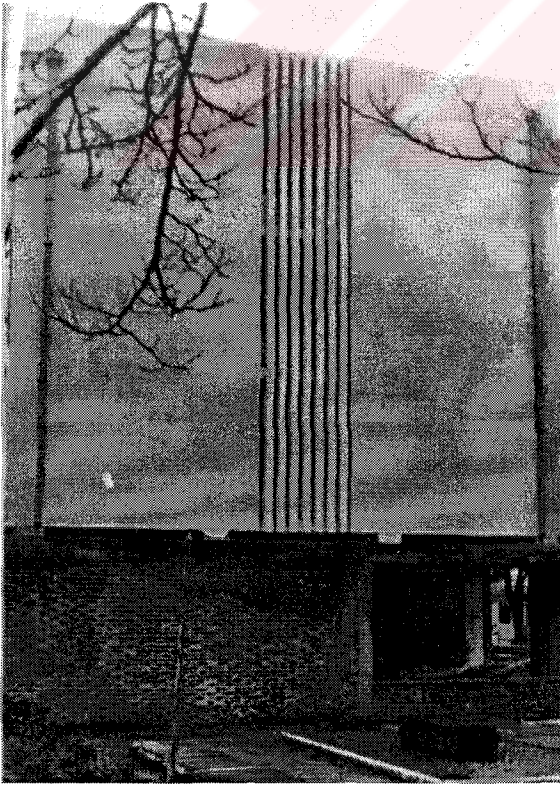
210 Paşa Çeşmesi, (1960).

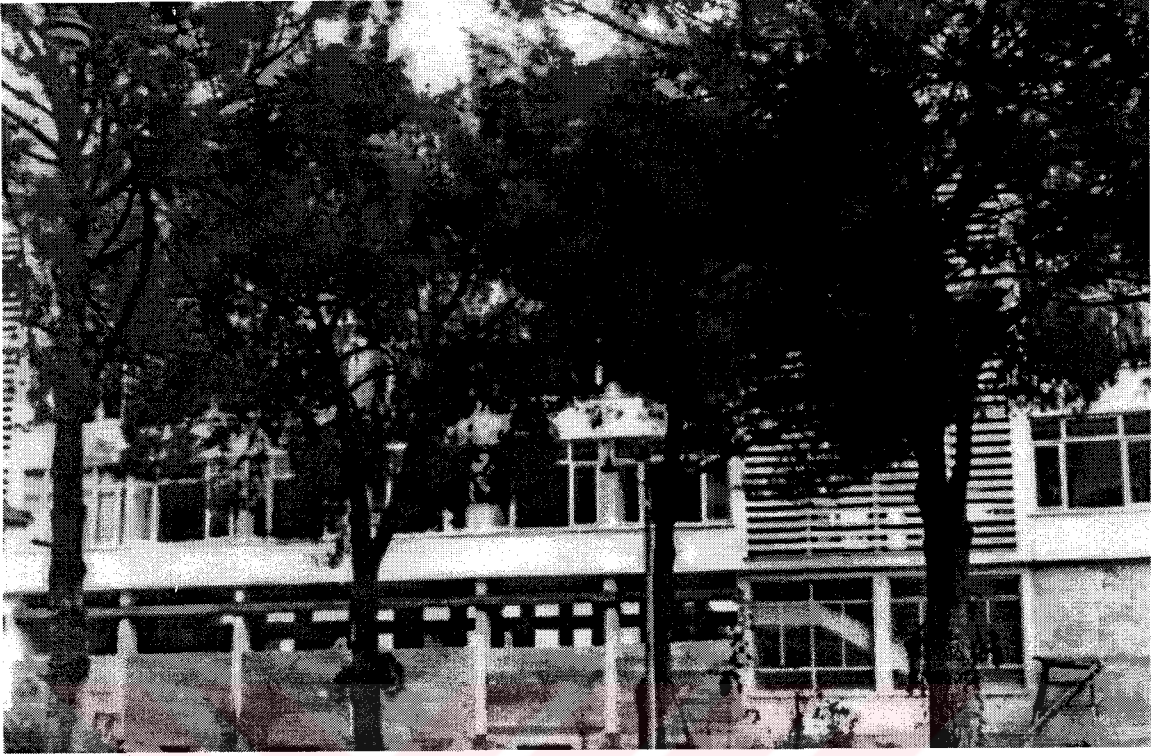
211 Ödemiş Yeni Belediye Binası Maketi, 1960'lı yılların sonu.

212 Belediye Binası inşaatı, 1960'lı yıllar.

213 Kentte betonarme karkas yapılardan biri, 1970'li yıllar.

214 Ödemiş Belediyesi, 1960'lı yıllar.

215 Fatih Caddesi, 1950'li yıllar.

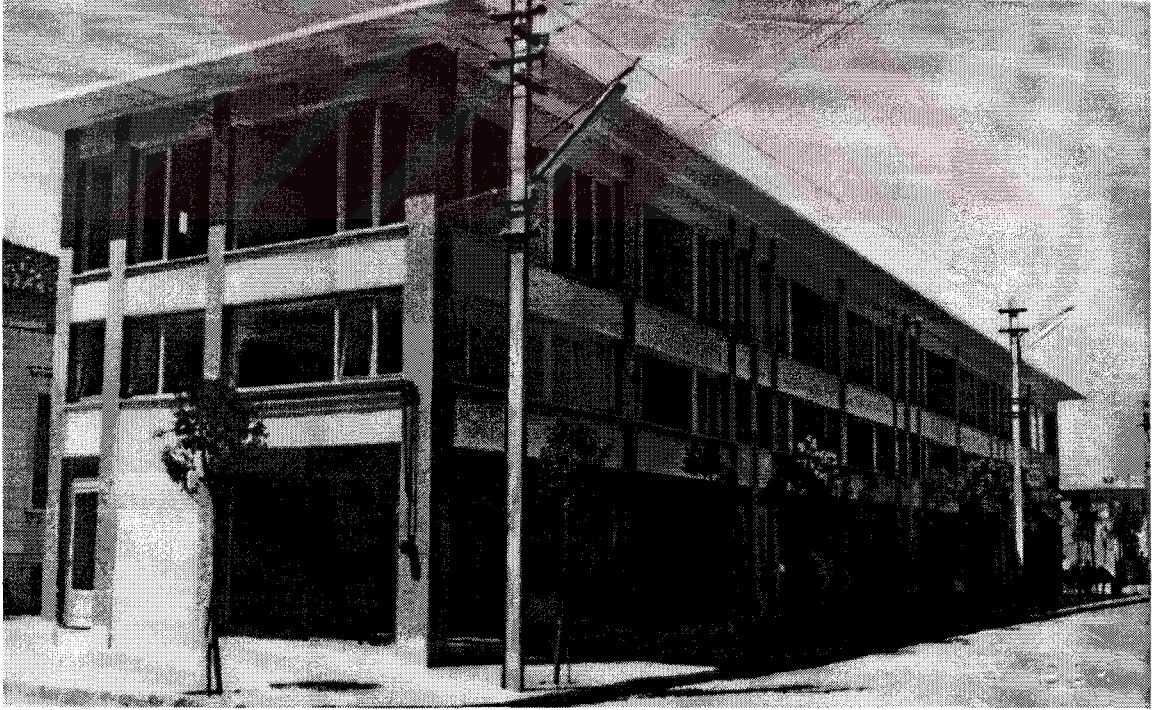
216 Temel atma töreni, 1960'lı yıllar.

217 Ulus Meydanı, batı tarafı, 1960'lı yıllar. Sağ arkada top sahası (Stadyum) ve Ahrandı dağı.

218 Eski Hastane Binası, 1950'li yıllar.

219 Mithatpaşa Caddesinde betonarme yapı, 1960'lı yıllar.

220 Fatih Caddesi, Kayalı Sokaktan görünüm, 1960'lı yıllar.

221 1932 yılından kalma bir elektrik trafo merkezi, 1960'lı yıllarda görünümü.

222 T.C. Tarım Bakanlığı Ödemiş Fidanlık Müdürlüğü, 1960'lı yıllar.

223 Fidanlık'ta hara, 1960'lı yıllar.

224 Belediye Fidanlığı, incir fidanı üretme serası, 1960'lı yıllar.

225 Belediye Fidanlığı, 1960'lı yıllar.

226 Kentten bir görünüm, 1960'lı yıllar.

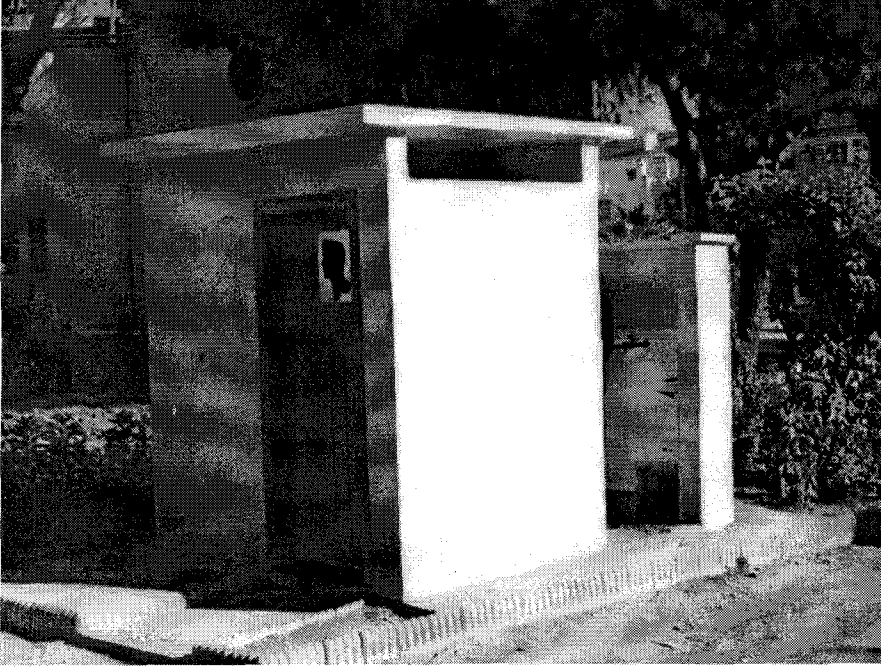
227 Solda Devlet Demiryolları Deposu, sağda Toptancı Sebze Hali, 1960'lı yıllar.

228 Kentten bir görünüm, 1960'lı yıllar.

229 Kentin dışından bir görünüş, 1960'lı yıllar.

230 Bayanlar tuvaleti, Tayyare Binası yanı, Tayyare Parkı, 1960'lı yıllar.

231 Tombaklı Mevkii, kanal temizleme çalışmaları, 1960'lı yıllar.

232 Park, 1960'lı yıllar.

233 Belediye fidanlığı, Meteoroloji İstasyonu, 1960'lı yıllar.

234 Yol ve kanalizasyon çalışmaları, 1960'lı yıllar.

235 Bir temel atma töreni, Belediye Başkanı Baki Marmara ve eşraftan bazıları, 1960'lı yıllar.

236 Ödemiş Belediye Binası, 1960'lı yıllar. (Açılışı 04.06.1967.)

237 Ödemiş eski Belediye Başkanı (22.11.1963 – 05.06.1968) Baki Marmara,

238 Ödemiş Belediye Başkanı Baki Marmara ve Meclis üyeleri, 1960'lı yıllar.

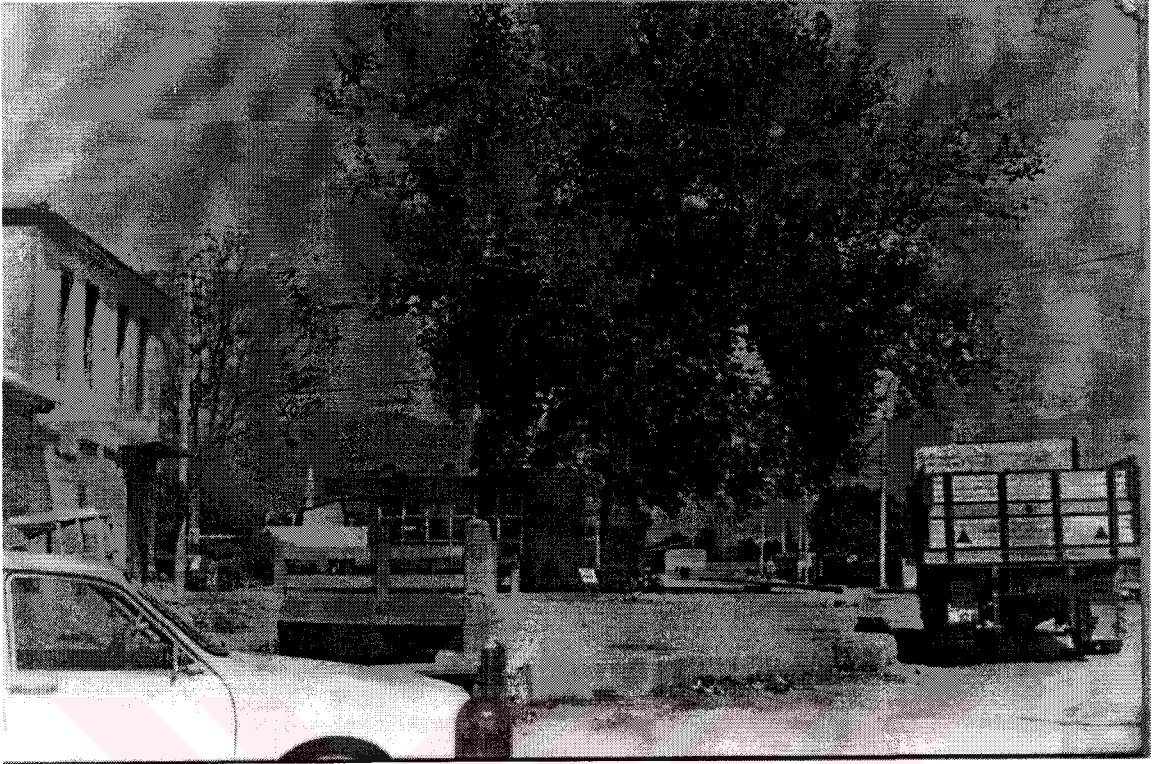
239 Hükümet Binası, 1960'lı yıllar.

240 Kanalizasyon çalışması, 1960'lı yıllar.

241 Kanalizasyon çalışmaları 1960'lı yıllar.

242 Tombaklı mevki, solda zeytinyağı fabrikası, 1960'lı yıllar.

243 Ordu Caddesi ile Gençlik Caddesi'nin kesiştiği köşe, 1960'lı yıllar.

244 Kuvvetli Mevkii kanal çalışmaları 1960'lı yıllar.

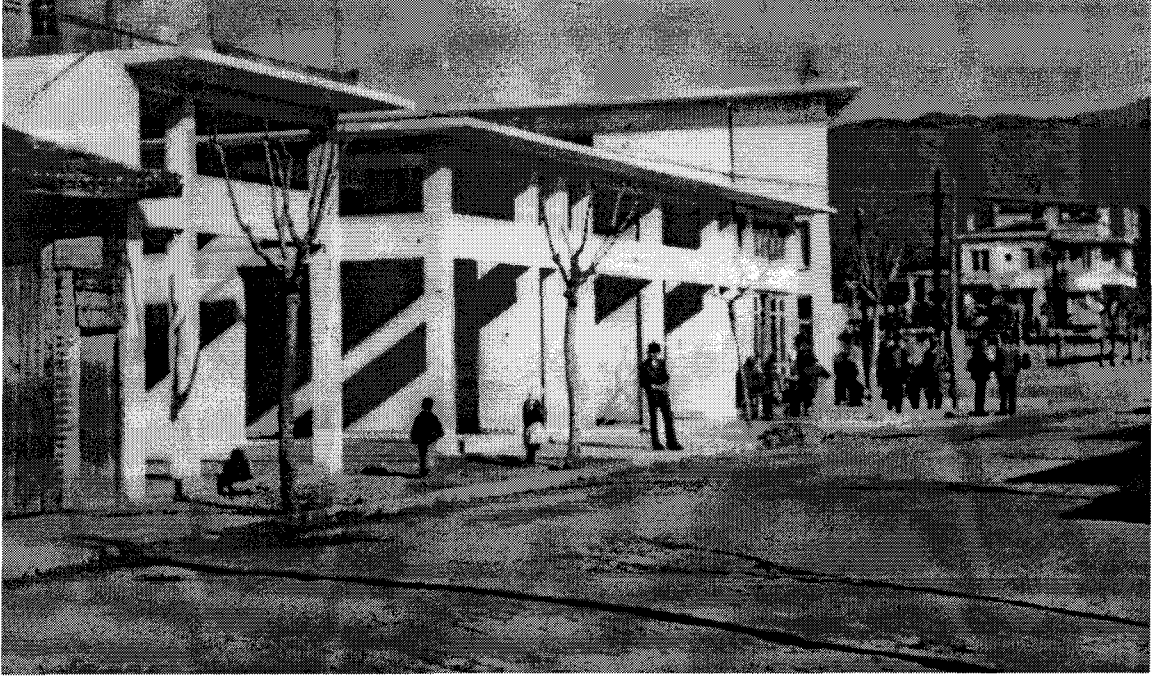
245 Yol beton çalışmaları 1960'lı yıllar.

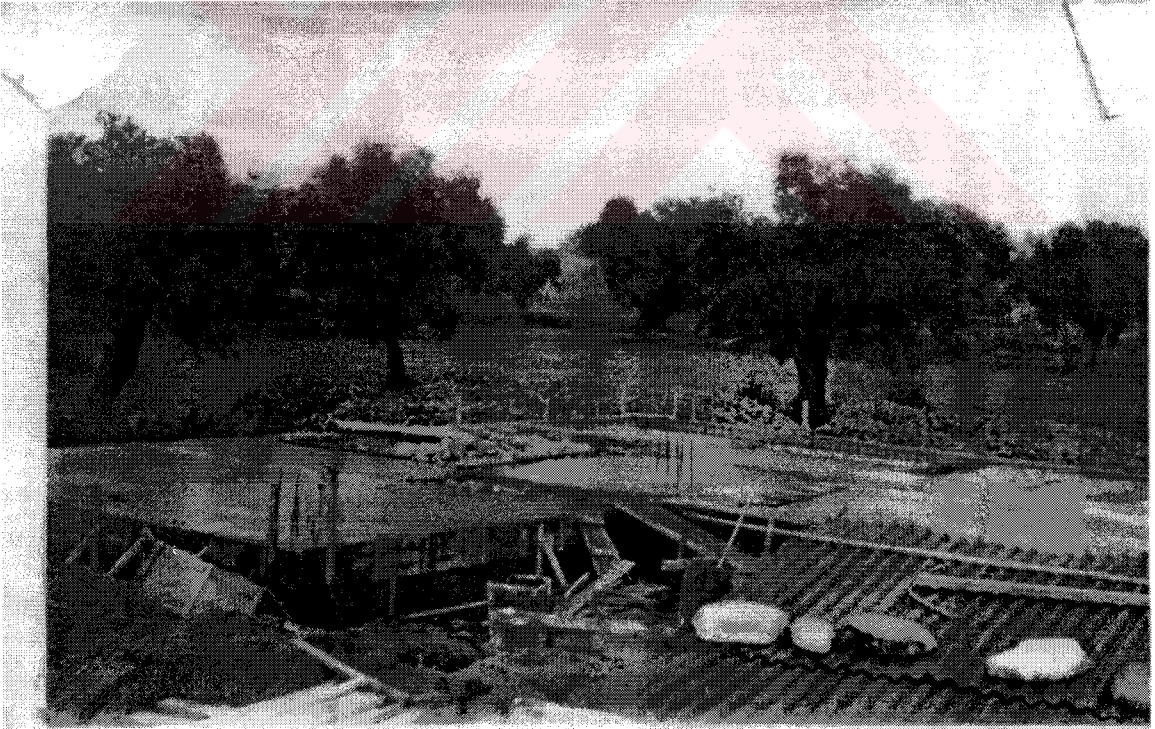
246 Eski İstasyon Mevkii, kanalizasyon çalışmaları 1960'lı yıllar.

247 Kentten bir görünüm, 1960'lı yıllar.

248 Cumhuriyet Caddesi ile Mithatpaşa Caddesi'nin kesiştiği köşe; sağda köşede Fethi Bey'in evi, 1960'lı yıllar.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Evi

249 Tombaklı Mevkii, Korunmaya Muhtaç Çocuk Evi, 1960'lı yıllar.

Bengisu Mh. Kılıçaslan Sk. Beton Yol İnşaatı

250 Ödemiş eski Belediye Başkanı (14.12.1977 – 11.09.1980.) Tahir Çaylı,

Kılıçaslan sokakta yol çalışmasına başlarken kurban kestiriyor, (1977 – 1980).

251 Ödemiş Belediyesi iç görünüm, 1970'li yıllar.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 16.03.1975

Doğum yeri Ankara

Lise 1989 – 1993 İstek Vakfı Kaşgarlı Mahmut Özel Deneme Lisesi

Lisans 1993 – 1997 Near East University, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü

Çalıştığı kurumlar

1995 – 1997 Oğuz Feridun Mimarlık Bürosu

1995 – 1998 Ali Esad Göksel Mimarlık Bürosu

1998 – 2000 Fahrettin Aykut Tasarım Atölyesi

2000 – Mehmet Başaranbilek Mimarlık Bürosu

